

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK-İSLAM EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SEHER ABDAL'IN
'SAADET-NÂME' İSİMLİ MESNEVÎSİ
(METİN-MUHTEVA-TAHLİL)**

Mustafa ÖZAĞAÇ

Danışman
Dr. Ali ÖZTÜRK

2009

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Seher Abdal’ın ‘Saadet-nâme’ İsimli Mesnevisi (Metin-Muhteva-Tahlil)’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Mustafa ÖZAĞAÇ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Mustafa ÖZAĞAÇ
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Türk-İslam Edebiyatı
Tez Konusu : Seher Abdal'ın Saadet-nâme İsimli Mesnevisi
(Metin-Muhteva-Tahlil)
Sınav Tarihi ve Saati :...../...../.....

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Seher Abdal'ın 'Saadet-nâme' İsimli Mesnevisi (Metin-Muhteva-Tahlil)

Mustafa Özağaç

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk-İslam Edebiyatı Programı

Seher Abdal'ın 'Saadet-nâme' İsimli Mesnevisi (Metin-Muhteva-Tahlil) adını verdiğimiz bu çalışmada, Seher Abdal'ın Saadet-nâme'sinin tenkitli metnini vererek, manzumeyi dinî ve tasavvufî edebiyat açısından tahlil etmeye çalıştık.

Çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Nâsır-ı Hüsrev ve Seher Abdal hakkında bilgi verilmiş, Seher Abdal'ın Saadet-nâme dışındaki eserlerinin tanıtımı yapılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Saadet-nâme'de yer alan dinî ve tasavvufî kavramlar tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Saadet-nâme nüshalarının tavsifi yapılmış ve mesnevî metninin kuruluşunda takip ettiğimiz metod açıklanmıştır. Ayrıca bu bölüm, Saadet-nâme'nin tenkitli metnini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Saadet-nâme, Seher Abdal, Mesnevî, Tasavvuf.

ABSTRACT
Master Thesis

Seher Abdal’s Mesnevi Called ‘Saadet-nâme’ (Text-Content-Analysis)

Mustafa ÖZAĞAÇ

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Islamic History and Art
Turkish-İslamic Literature Program

In the thesis, named “Seher Abdal’s Mesnevi Called ‘Saadet-nâme’ (Text-Content-Analysis)”, we have at first tried to present the criticized text of Seher Abdal’s Saadet-nâme and then analyzed it according to religious and mystical literature.

The thesis consists of an introduction and three chapters. In the first chapter, we have given informations about Nâsır-ı Hüsrev and Seher Abdal.

In the second chapter, religious and mystical ideas in Saadet-nâme were analyzed.

In the chapter three, the characterizations of various copied manuscripts of Saadet-nâme were examined and the method followed by us in constructing the text of the Saadet-nâme was explained. In addition, this chapter includes a critical edition we have made (criticized text) regarding the Saadet-nâme.

Key Words: Saadet-nâme, Seher Abdal, ‘Mesnevî’, Islamic Mysticism.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NÂSİR-I HÜSREV ve SEHER ABDAL

A. NÂSİR-I HÜSREV	8
B. SEHER ABDAL	11
I. HAYATI	11
Seher Abdal'ın Seyahat Ettiği Yerler	13
II.ŞAHSİYETİ	14
III. ESERLERİ	16
1. Manzum Eserleri	16
1.1. Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchê Pür-Suhten-i Cebrâil Aleyhisselâm	16
1.2. Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchê Penc Püser.....	17
1.3. Sad Kelime-i Hazret-i Ali Kerrema'llâhu Vecchê.....	17
1.4. Saadet-nâme	19
1.5. Nân u Helvâ	19
2. Mensur Eseri	20

İKİNCİ BÖLÜM
SAADET-NÂME'NİN MUHTEVÂSİ VE DİNÎ-TASAVVUFÎ TAHLİLİ

A. SAADET-NÂME'NİN MUHTEVÂSİ.....	23
B. SAADET-NÂME'NİN EDEBÎ ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ.....	30
I. SAADET-NÂME'DE GEÇEN ATASÖZÜ VE VECİZ İFADELER	31
II. SAADET-NÂME'DE GEÇEN DEYİMLER	32
C. SAADET-NÂME'NİN DİNÎ-TASAVVUFÎ TAHLİLİ	36
I. DİN	36
1. İTİKÂD	36
1.1. Allâh	36
1.2. Melekler	38
1.3. Kitaplar.....	39
1.4. Peygamberler.....	39
1.4.1. Hz. Âdem	39
1.4.2. Hz. İdris.....	40
1.4.3. Hz. İsâ	42
1.4.4. Hz. Hızır	42
1.4.5. Hz. Muhammed.....	43
1.4.5.1. Ehl-i Beyt ve On İki İmam.....	44
1.4.5.2. Hz. Ali	46
1.4.5.3. Hz. Hüseyin.....	49
1.4.5.4. Hz. Ali Rıza.....	50
1.5. Âhiret İle İlgili Kavramlar	51
1.5.1. Cennet	51
1.5.2. Cehennem.....	52
2. İBADET	53
2.1. Salât, Savm, Hac	53
2.2. Duâ, Niyâz	53
3. ÂYET ve HADİSLER	54
3.1. İktibas Edilen Âyetler	54
3.2. Telmihte Bulunulan Âyetler.....	55

3.3. İktibas Edilen Hadîsler	57
3.4. Telmihte Bulunulan Hadîsler	57
4. DİĞER DİNÎ KAVRAMLAR	59
4.1. İnançla İlgili Kavramlar	59
4.1.1. İmân	59
4.1.2. Küfr	60
4.1.3. Şirk	60
4.2. Mi'râc	61
II. TASAVVUF	61
1. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER	61
1.1. İbrâhîm b. Edhem	61
1.2. Bâyezîd-i Bistâmî	62
2. TASAVVUFÎ TIPLER	63
2.1. Pîr	63
2.2. Fakîr	63
2.3. Dervîş	64
2.4. Velî	65
2.5. İnsan-ı Kâmil	66
2.6. Tâlib	67
3. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR	69
3.1. Aşk	69
3.2. Riyâzet	70
3.3. Nefs	71
3.4. Ayne'l-yakîn	72
3.5. Meyve (Mîve)	72
3.6. Kanâat	73
3.7. Keşf	74
III. TARİHÎ ve EFSANEVÎ ŞAHSİYETLER	75
1. Firavun, Fağfur, Nemrud, Hâmân	75
2. Kârûn	76
3. Hûşeng ve Keykâvûs	76
4. Battal Gazi	77

IV. DİĞER TİPLER ve DAVRANIŞ BİÇİMLERİ.....	79
1. Diğer Tipler.....	79
1.1. Ağlar Yüzlü, Güler Yüzlü.....	79
1.2. Beydak, Ferzîn, Şah.....	80
2. Davranış Biçimleri.....	80
2.1. Yer öpmek, Ayağına Düşmek.....	80
2.2. Yolunda Kendini Toprak Kılmak.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM.....	82
I. SAADET-NÂME NÜSHALARININ TAVSİFİ.....	82
II. SAADET-NÂME METNİNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YÖNTEM.....	85
B. SAADET-NÂME (TENKİTLİ METİN).....	88
SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA.....	152

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bk.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İSAM	: İslâmî Araştırmalar Merkezi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Milâdî
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
mm.	: milimetre
nu.	: numara
ö.	: ölümü
R	: Rûmî
s.	: sayfa
S.	: sayı
sad.	: Sadeleştiren
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: sayfadan sayfaya
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: tercüme
thk.	: Tahkik
trz.	: tarihsiz

TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Yay.	: Yayınları
YK	: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

*İslâm medeniyeti dairesindeki milletlerin ayrı birer mâzisi, İslâm'a girmeden önceki yaşayışlarına ait gelenekleri, coğrafi muhitin ve yerli medeniyetlerden gelen özelliklerin doğurduğu ayrı dehâları olmakla beraber; aynı kültür dairesine mensup ve çok defa müşterek bir tarihe mâlik olmaktan ileri gelen umumî ve ortak bazı karakterleri de vardır.*¹ İslâm'ı yaşama ve algılama konusunda ise farklı milletler tarafından farklı özellikler ortaya konulabildiği gibi, aynı millet mensupları arasında bile, dini, hayata uygulama konusunda farklılıklar kendini gösterebilmiştir. Konuya Türkler açısından bakıldığında, basit ve yüzeysel bir İslâmî anlayış ve uygulamanın, göçebe halk arasında, hayat şartlarının zaruri bir neticesi olarak yerleştiği; şehirlerde yaşayan kimselerin ise bu dini, aslî ve kitabî karakterine göre algılayıp yaşadığı söylenebilir.² Zira tam anlamıyla İslâmlaşma, eğitime dayalı olarak uzun bir süreçte gerçekleşir. Böyle bir süreci yaşamayan yahut yaşayacak ortamdan yoksun kalan kimse veya topluluklar, İslâm'ı, önceki inançlarla "harmanlama"ya dayalı bir anlayışı devam ettirirler.³ Göçebe Türkler'in İslâm anlayışlarının kendisini gösterdiği yapılanmalardan başlıcalarının Yesevîlik, Vefaîlik, Haydarîlik ve Kalenderîlik olduğu, yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur.⁴ *Seher Abdal* ve *Saadet-nâme*'si bizi iki alan üzerinde yoğunlaşmaya sevk etmektedir. Bunlardan biri bahsi geçen Kalenderîlik ve diğeri de İslâm medeniyeti dairesinin mensuplarından İran'dır.

Türkler, coğrafi konumu itibariyle eski zamanlardan beri İran ile münasebette bulunmuş, İran medeniyeti İslâm'ı benimseyip, yeni bir din ile kuvvetlendikten sonra da, Türkler'i kaçınılmaz biçimde cezbetmiştir.⁵ Pek çok İslâmî unsurun Türklere

¹ Mehmet Şeker, *Türkistan'dan Anadolu'ya İnsan ve Toplum Hayatı*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2005, s. 11.

² İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay., İstanbul 2007, s. 19.

³ Üzüm, *age.*, s. 19.

⁴ Üzüm, *age.*, s. 20.

⁵ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1991, s. 20.

ulaşmasına aracılık eden İran, daha sonra Anadolu'ya intikal edecek Melâmetîliğin ve onun biraz farklılaşmış biçimi olan Kalenderîliğin beşiği olmuş; Kalenderîliğin İslâm dünyasının hemen her tarafına en fazla yayılan, en uzun ömürlü kolları, XIII., XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca İran'da ortaya çıkmıştır.⁶ “Kalenderî”nin, “abdâl” terimi ile eş anlamlı olduğu, **Fuad Köprülü**'nün *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*'ne yazdığı “abdâl” maddesinde⁷ ve **Ahmet Yaşar Ocak**'ın *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler* isimli çalışmasında dile getirilmiştir. Bazen “Horasan Erenleri” tabiriyle nitelenen Rum Abdalları'nın, **Vâhidî**⁸ tarafından, Kalenderîler'lerden ayrı bir zümre olarak anlatıldığını ve bunların **Seyyid Battal Gazi**'yi pîr tanıyıp, Hz. Ali ve **Oniki İmam**'ı benimsediklerini, yine **Ahmet Yaşar Ocak** nakleder.⁹ **Ahmet T. Karamustafa** da **Vâhidî**'nin bu ayrımını benimser ve özel olarak **Seher Abdal**'ın ismini zikrederek, onu Rum Abdalları başlığı altında değerlendirir.¹⁰

Seher Abdal'ın eserleri gerçekten de onun, **Seyyid Battal Gazi**'yi pîr tanıyıp, Hz. Ali ve **Oniki İmam**'ı benimsediğini kanıtlar niteliktedir. Bu özellikleri haiz dervişlerin ortak niteliklerinden başlıcası, onların geniş bir coğrafyada seyahat etmeleridir¹¹. Söz konusu dervişlerin bu özelliği şimdiye kadar yapılan çalışmalarda dile getirilen unsurlardanır. **Seher Abdal**'ın *Saadet-nâme*'si, XV. yüzyılda yaşayan bir Kalenderî-meşrep dervişin hangi coğrafyalarda seyahat ettiğini, oraları nasıl gözlemlediğini, hangi arayışlar içinde dolaştığını ve özlemini çekip aradığı şeyin gerçekte ne olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında, *Saadet-nâme*'nin giriş kısmının bir seyahatnâme niteliği taşıdığından da bahsedilebilir.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1992, s. 39.

⁷ Fuad Köprülü, “*Abdal*”, **Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi**, I. Fasikül, İstanbul 1935.

⁸ Şair Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân* isimli manzum ve mensur eserinde Rum Abdalları'ndan bahsetmektedir. Söz konusu eser, Hâlet Efendi Kütüphanesi yazmaları, 242 numarada yer almaktadır.

⁹ Ocak, *age.*, s. 115.

¹⁰ Ahmet T. Karamustafa, **Tanrının Kuraltanıma Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)**, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008, s. 91.

¹¹ “Dağ yürümezse abdâl yürür.” şeklinde ifadesini bulan atasözü, abdalların seyahate olan düşkünlüklerini göstermektedir.

Dolaştığı şehirlerden sonra Yumgân'a varıp, son derece hürmet gösterdiği **Nâsır-ı Hüsrev**'in makâmını ziyaret eden **Seher Abdal**, rüyasında **Nâsır-ı Hüsrev**'i görmüş ve ondan aldığı ilhamla *Saadet-nâme*'yi Türkçe'ye tercüme etme işini gerçekleştirmiştir. Tezimizde incelediğimiz *Saadet-nâme*'nin meydana gelmesinde, **Seher Abdal**'ın bu rüyası ile birlikte, üç kişinin gördüğü üç ayrı rüyanın etkilerinden söz edilebilir.

Kronolojik olarak ilk sırada ele alacağımız rüya **Nâsır-ı Hüsrev**'in rüyasıdır ki, hayatında bir dönüm noktası olan bu rüyadan *Sefernâme*'de bahsetmektedir.¹² Tezimizde bu konu, **Nâsır-ı Hüsrev** başlığında detaylı biçimde ele alınacağından burada kısaca değinmekle yetineceğiz. **Nâsır-ı Hüsrev**'i bugün tanıtırken kullandığımız, İsmailî Dâi'si¹³, şair, filozof ve bilinen diğer ünvanlarını alma süreci, gördüğü bir rüyanın neticesinde içkiyi ve gâfilâne hayat tarzını terketmesiyle başlamıştır. Dolayısıyla, *Saadet-nâme* gibi bir eserin **Nâsır-ı Hüsrev** tarafından vücuda getirilmesinde, gördüğü rüyanın hayat tarzını büyük oranda değiştirmesinin rolü son derece mühimdir. Nitekim o, *Saadet-nâme* dahil bütün eserlerini, hayatındaki bu dönüm noktasından sonra kaleme almıştır.

Saadet-nâme'nin oluşma sürecinde dolaylı etkisinden söz edebileceğimiz ikinci rüya, Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı **Alâeddin Keykubat**'ın annesi, **Ümmühan Hatun**'un gördüğü rüyadır.¹⁴ Ümmühan Hatun rüyasında **Seyyid Battal Gazi**'yi görmüş, **Battal Gazi** ona: “*Ey Hatun! Ben ol Âl-i Resûlum ki, Diyâr-ı Rum’u aldım, kâh karada, kâh denizde doksan yıl gazilik ettim. Sonunda Mesihiye kalesinde şehit oldum. Gel beni ziyaret et, üzerime bir türbe yap!*” demiştir. Şehadetinden 450 yıl sonra **Battal Gazi**'nin mezarı, bu rüya ile başlayan ve devam eden bazı işaretler neticesinde bulunmuş ve Eskişehir'in güneyinde yer alan Üçler bayırının kuzey yamacına bir türbe ile bir mescit yapılmıştır (1207-1208).¹⁵ Bu

¹² Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*, (çev. Abdülvehap Tarzi), MEB Yay., İstanbul 1967, s. 4.

¹³ *Dâi*, “insanları kendi din veya mezhebine çağırın kimse” demektir. İsmâiliyye ve Karmatîler’de “da’vet” adı verilen mezhep faaliyetlerini yürütmek için imam tarafından yetki verilmek suretiyle tayin edilen dâiler, mezhep bünyesi içinde hüccet’ten sonra gelen önemli bir mevkiye sahiptirler. Mustafa Öz, “*Dâi*”, *DİA*, İstanbul 1993, c. VIII., ss. 420-421.

¹⁴ Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 34.

¹⁵ İlyas Küçükcan, *Nakoleia’dan Seyitgazi’ye: Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2004., s. 29.

mekân, **Hacı Bektâş-ı Veli**'nin **Battal Gazi** türbesini ziyaret etmesiyle birlikte heterodoks zümreler için bir merkez haline gelmiştir.¹⁶

Seyitgazi bölgesinde, XI. yüzyıldan itibaren “abdal” ismiyle anılan kimselerin sosyal, kültürel, dinî yaşamlarını ve örgütlenmelerini izleyebiliyoruz. Kaba bir tasnifle bölgenin XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar, sosyal ve örgütsel yaşam perspektifini “abdal” isimli Kalenderîler’in oluşturduğunu söyleyebiliriz.¹⁷ Genel itibariyle, yaşadığı toplumun nizamına karşı çıkararak dünyayı kaale almaya değer görmeyen ve bu düşünce tarzını günlük hayat ve davranışlarıyla açığa vuran tasavvuf akımına Kalenderîye denir. Bu kısa ve genel açılım, İslâm dünyasının çeşitli zaman ve mekânlarında yaşamış olup kendilerine değişik isimler verilen, ancak çoğu zaman Kalender veya Kalenderî olarak anılan bu akım mensuplarını tam anlamıyla nitelenebilir. Çünkü Kalenderîlik tek parça halinde bir yapı sergileyen, hatta tek bir tarikat şeklinde teşkilatlanmış bir tasavvufî akım olmayıp, düşünce ve uygulamadaki uzantıları yüzyıllar sonra bile diğer birçok tarikat ve düşünce yapılarının içinde kendini hissettirmiştir.¹⁹

I. **Mehmed Çelebi** zamanında (1413-1421) **Şeyh Bedreddin** (ö. 1420), **Börklüce Mustafa** ve **Torlak Kemal** isyanları dolayısıyla uğradıkları takibat istisna olmak üzere, Osmanlı yönetiminin II. **Bayezid** devri başlarına kadar Kalenderîler’e karşı ılımlı bir siyaset uyguladığı söylenebilir.²⁰ Ancak II. **Bayezid**'in 1492 yılındaki Arnavutluk seferi sırasında padişaha yönelik bir suikast girişimi vukû bulmuş, failin bir Kalenderî dervişi olması, Osmanlı yönetiminin Kalenderîler’e bakışını değiştirmiştir. 1492 yılından itibaren Rumeli'deki bütün Kalenderî dervişleri ceza

¹⁶ Bu konu, Velâyetnâme’de şöyle anlatılmaktadır: “Önceleri Seyyid Gazi Sultan’ın mezarı belli değildi. Sultan Alaaddin’in annesi bir gece yatağında yatarken Seyyid hazretini rüyasında görüp üzerine büyük bir türbe yaptırmıştı. Fakat bunu bazıları onaylamış, bazıları yalanlamıştı. Hünkâr ululuğu gelip Seyyid hazretini ziyaret edince kimsenin şüphesi kalmadı. ... Orada hazır bulunan erenler şöyle rivayet ederler: Hünkâr ululuğu “Esselamu aleyk soyumuzun ulusu” dedi. Hz. Seyyid’in mezarından “Aleykesselam, ilim, şehrim, günüm” diye cevap geldi. Bunun üzerine Hz. Hünkâr uçsuz bucaksız bir deniz oldu. Hz. Seyyid’in mezarı, denizin içinde bir kabak gibi yüzdü. Sonra eski hâllerine geldiler. Hz. Seyyid’in mezarı bir sınırsız deniz oldu. Hünkâr ululuğu gemi oldu. O denizin içinde yüzdüler. Sonra eski hâllerine geldiler.” Bk. Hacı Bektâş-ı Veli, **Velâyetnâme**, (haz. Hamiye Duran), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 342-350.

¹⁷ Yağmur Say, **Anadolu’nun İslamlaşması ve Türkleşmesi Sürecinde Gazi-Eren-Evliyaların Rolü: Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi**, Su Yay., İstanbul 2006, s. 150.

¹⁸ Ocak, **age.**, s. 5.

¹⁹ Say, **age.**, s. 154.

²⁰ Ocak, **age.**, s. 121.

olarak Anadolu'ya sürülmüştür. Osmanlı yönetiminin bunda kendi hesabına hiç de isabetli olmadığı, bir on yıl sonra ortaya çıkmıştır. Zira böylece Safevî propagandası Anadolu'da kendisiyle işbirliği yapmaya hazır, küçümsenemeyecek sayıda bir kitle bulmuş oluyor, ayrıca buradaki Kalenderî zâviyeleri de hazır propaganda üsleri haline geliyordu.²¹ **Seher Abdal**'ın *Saadet-nâme*'yi 1495 yılında kaleme alması ve öncesinde pek çok ülkeyi dolaşmış olması, Osmanlı yönetiminin Kalenderîler'e bakışının menfi hâle geldiği döneme rastlaması yönünden dikkat çekicidir. O tarihten yaklaşık 60 yıl sonra, yani **Kanuni Sultan Süleyman**'ın saltanatı döneminde ise Kalenderîler üzerindeki kontrol ve baskı siyaseti yoğunlaşmış, Kalenderîler'in en önemli Zâviyesi olan Seyitgazi Zâviyesi, dervişlerinin taşkınlıkları ve sapkınlıkları ile anılan ve merkezi otoritenin tepkisini çeken bir yer hâline gelmiştir.²²

XV. ve XVII. yüzyıllar, Kalenderî zümreler arasından çok sayıda şairin yetiştiği bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu şairler arasında **Seher Abdal**'la birlikte, **Sadık Abdal**, **Muhyiddin Abdal**, **Koyun Abdal**, **Kalender Abdal**, **Hayretî**, **Hayâlî Beğ**, **Meşrebî**, **Haydarî**, **Yetim Ali Çelebi**, **Temennâî**, **Işık Şemsi**, **Viranî** ve Seyitgazi Zâviyesinden yetişen **Yetimî** bulunmaktadır.²³

Seher Abdal'ın *Saadet-nâme*'sinin ve araştırmamız neticesinde bulduğumuz diğer eserlerinin, onun, hem Kalenderî şairler içindeki asıl yerinin belirlenmesine hem de edebiyatımızdaki gerçek konumunun tespit edilmesine ışık tutacağı kanaatindeyiz.

²¹ Ocak, *age.*, s. 123.

²² "Seyitgazi Işıkları" diye de anılan bu dervişlerin ortadan kaldırılmasına ilişkin buyruk **Kânunî** zamanında çıkarılmıştı: *Bugünlerde gönderdiğim mektupta, daha önce sizlere gönderilen onurlu buyruklarımdan söz ederek "Eskişehir ve Seydi Gazi ilçelerinden kimi Seydi Gazi ışıklarının oturduğunu ve bunların da fesatçı kişiler olduğundan yakalanıp güvenilir kişilerin bekçiliğinde Kütahya'ya gönderilip hapse atılmalarını ve sonuçtan bizim haberli kılınmamızı istediğimizi" yazmışsın. Yazıdan ayrıca söz ettiğin "Eskişehir kadılığında iki Işık inançlı kişi bulunduğunu, bunların birinin yirmi, birinise onbeş yıldan beri inançlarından dönüp Sünni olduklarını, evlenip çoluk çocuğa karıştıklarını, hiçbir suçla suçlanmadıklarını, buna yöre halkının tanıklık ettiklerini" yazmışsın. Şimdi buyurdum ki, ilk buyruğumdaki gibi davranıp bunlar gibi fesatçılara fırsat ve ruhsat vermeyesin.* (23 Ramazan 966, 30 haziran 1558 **Kânunî Sultan Süleyman** dönemi) Bk. **Alevilik İle İlgili Osmanlı Belgeleri**, (der. Baki Öz), Can Yay., İstanbul 1997, s. 27.

²³ Ocak, *age.*, s. 220.

Tezimizin giriş kısmının başlarında, *Saadet-nâme*'nin meydana gelmesinde doğrudan ya da dolaylı biçimde etkili olan üç rüyadan bahsetmiş, **Nâsır-ı Hüsrev**'in gördüğü rüya ile birlikte değişen hayatını ve **Ümmühan Hatun**'un gördüğü rüya neticesinde **Battal Gazi**'nin heterodoks zümreler için bir kutub olma sürecini dile getirmiştik. *Saadet-nâme*'nin var olmasında doğrudan etkili olan fakat kronolojiyi esas aldığımız için üçüncü sırada zikredeceğimiz rüya, **Seher Abdal**'ın rüyasıdır. *Saadet-nâme*'nin ilk bölümünde anlatıldığı üzere **Seher Abdal**, **Nâsır-ı Hüsrev**'in türbesinde bir rüya görmüş, rüyasında **Nâsır** ona *Saadet-nâme*'yi öğretmiştir. Uyandıktan sonra *Saadet-nâme*'yi tercüme işine girişmiştir. Bu olay, tezimizin birinci bölümünde detaylı olarak anlatılacağından, burada kısaca değinmekle yetiniyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÂSİR-I HÜSREV ve SEHER ABDAL

Seher Abdal'ın *Saadet-nâme* isimli eseri, **Nâsır-ı Hüsrev**'in *Saadet-nâme*'sinin bir tercümesi olması sebebiyle, bu iki şâirin buluştuğu ortak paydalardan birini teşkil etmektedir. Her ikisinin de alevî-meşrep kimseler oluşu, seyahat etmeleri, tecerrüdü benimsemeleri, gördükleri rüya neticesinde birer eser vermeleri²⁴ gibi özellikler de onların ortak yanlarından birkaçı arasında sayılabilir.

Nâsır-ı Hüsrev'in *Saadet-nâmesî*'nin tercümesi niteliğini taşıyan eserler, Seher Abdal'ın manzum tercümesi ve Meliha Ülker Tarıkâhya'nın mensur tercümesi olmak üzere iki tanedir. Tarıkâhya, 1966 yılında MEB Yayınlarından çıkan bu kitabın önsözünde *Saadet-nâme*'nin daha önce yapılmış yegâne Türkçe tercümesinin Süleymaniye Kütüphanesi'nde Çelebi Abdullah bölümü nu: 282'de kayıtlı bulunduğunu, ancak bunu göremediğini, zira eserin kaybolduğunu söylemektedir.²⁵ Süleymaniye Kütüphanesi'nden kaybolan bu eserin **Seher Abdal**'a ait olması ihtimal dahilindedir.

Saadet-nâme ismini taşıyan fakat Nâsır-ı Hüsrev'inki ile alakası bulunmayan eserlere de rastlanılmaktadır. **Ferîdüddîn Attâr**'ın (ö. 1221) *Pendnâme*'sini şerh eden **Şem'î**²⁶, eser vermenin en hayırlı amel olduğunu belirtmiş ve bu sebeple şerhine *Saadet-nâme* ismini vermiştir.²⁷ Bundan başka, **Feleke-i Alâ-i Tebrizî Abdullah b. Ali**'nin *Saadet-nâme* isminde Farsça bir eseri Konya Karatay Kütüphanesi'nde nu. 42 Yu 516'da, **Şebüsterî**'nin Farsça *Saadet-nâme'si* Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi nu. 34 Nk 4964/6'da kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca, **Kâşifî**'nin *Saadet-nâme Tercüme-i Ravzatü's-şüheda* isminde bir eseri, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi nu. 42 Yu 516'da mevcuttur.

²⁴ Gördüğü rüyadan sonra Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*'yi yazma sürecine girmiştir.

²⁵ Nâsır-ı Hüsrev, **Saadet-name**, (çev. Meliha Ülker Tarıkâhya), MEB. Yay., İstanbul 1966, s. XXII.

²⁶ Bk. Şükrü Akkoyun, **Şem'i: Saadetname (giriş-metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1999.

²⁷ Şeyda Öztürk, **Şem'i'nin (15.-16.yy) mesnevî şerhi (ilk Türkçe tam mesnevî şerhi)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2007, s. 85.

A. NÂSIR-I HÜSREV

Nâsır-ı Hüsrev'in tam adı, **Ebu Muîn Nâsır b. Hüsrev b. Hâris el-Kubâdiyânî el-Mervezî**'dir. Mîlâdî 1004 yılında Belh şehrinin Kubâdiyân kasabasında doğan ve İsmâilî bir filozof, şair, âlim ve seyyah olan **Nâsır-ı Hüsrev**'in, 1073'ten sonra öldüğü tahmin edilmektedir. **Hz. Ali** soyundan geldiğine dair rivayetler mevcut olsa da o, eserlerinde böyle bir bilgi vermemiştir. Bilakis, **Abdülvehhab Tarzi**'nin yorumuna göre, **Nâsır-ı Hüsrev**'in, kendisinden “Peygamber soyunun kulu” diye bahsetmesinden ve soylarıyla övünenlere verdiği karşılıklıta “ben, soyumun benimle övüneceği bir erim” demesinden, onun seyyid olmadığı bilgisine erişilebilir.²⁸

Kaynaklarda, **Nâsır-ı Hüsrev**'in hayatı ve kişiliği hakkında birbiriyle çelişen ifadeler bulunmaktadır. Bir kaynakta onun çok dindar olduğu; başka birindeyse zındık ve mülhid olduğu yazabilmektedir. Her ne kadar, onun hakkındaki bu olumsuz ifadelerin dayandığı veriler arasında yer almasa da, esasında **Nâsır-ı Hüsrev**'in hayatı, “işretten el çekiş”i dönüm noktası olmak üzere, birbiriyle çelişen iki yaşam tarzı barındırır. Yirmili yaşlarda iken Belh'e giderek **Gazneli Mahmud** ve daha sonra oğlu **Mesud**'un kâtipliğini yapan **Nâsır-ı Hüsrev**, 1040 yılında Selçuklular'ın hizmetine girdi ve sarayda itibarlı bir konuma yükselerek, kendisi olmadan Selçuklu emirlerinin içki meclisi kurmadığı biri haline geldi.²⁹ Bu dönemde gördüğü bir rüya³⁰'nın tesiri, onun, içkiden ve gafil bir yaşam tarzından uzaklaşmasını sağladı. *Sefernâme* isimli eserinde anlattığı, yedi yıl süren seyahatine de yine *Sefernâme*'de anlattığı bu rüyadan sonra çıktı. Hacca gitti ve döndükten sonra da **el-Müeyyed eş-Şirazî**'nin

²⁸ Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*, (çev. Abdülvehhab Tarzi), MEB Yay., İstanbul 1967, s. IX.

²⁹ Nihat Azamat, “*Nâsır-ı Hüsrev*”, *DİA*, İstanbul 1993, c. XXXII.,ss. 395-397.

³⁰ Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme*'de rüyasını şöyle anlatır: “Muttasil şarap içiyordum...Bir gece rüyada birisini gördüm. Bana dedi ki: Halkın aklını gideren şu şarabı ne vakte dek içeceksin? Aklın başında olsa daha iyi ya! Hakîmler, dünya gamını eksiltecek bundan başka bir şey bulamamışlardır, diye cevap verdim. Cevaben, kendinden geçmek ve aklı başından gitmek rahatlık değildir. Halkı akılsızlığa sevkeden kişiye hakîm denemez. Akli, fikri artıracak bir şey aramak gerek, dedi. Bunu nerden elde edeyim, dedim. Arayan bulur, dedi de kible tarafını gösterdi, başka bir şey söylemedi. Uykudan uyandım, o rüya tamamıyla hatırımdaydı, bana iyice tesir etmişti. Kendi kendime: Geceki uykudan uyandım, kırk yıllık uykudan da uyanmam gerek, dedim.” Bk. Nâsır-ı Hüsrev, *age.*, s. 4.

aracılığıyla İsmâîlî mezhebine bağlandı. Nihayet Belh'e dönünce de dâî ve hüccet³¹ sıfatıyla İsmâîlîliği yaymaya başladı ve çevredeki sünnî âlimlerle olan görüş ayrılığı bir 'tartışma'ya dönüştü. Selçuklu yönetimi ve bağlı olduğu hilafet merkezi de o sıralarda Şiîler'e karşı sert bir tavır takınmıştı. Selçuklular'ın kendisine gösterdiği baskıdan kurtulmak için ömrünün son yirmi beş yılında Bedağşan'a bağlı Yumgân deresinde inzivâyâ çekildi ve orada vefat etti. Türbesi bugün Afganistan sınırında kalan Yumgân'ın, Hazretiseyyid köyündedir.³²

Tezkire-i Devletşahi'de **Nâsır**'ın henüz genç iken, âlimlerle ve hakîmlerle ettiği münakaşalardan sonra öldürülme tehlikesi belirince, Horasan tarafına gidişi ve yolculuğu sırasında **Şeyh Ebû Hasan Harakânî** (ö. 425/1034) ile olan görüşmesi anlatılır: "*Kerâmet sahibi şeyhe onun ahvâli malûm oldu ve müridlerine, 'Yarın şu şekilde ve sıfatta hakîm bir adam tekkenin kapısına gelecek; ona izzet-ikram gösterin ve eğer zâhirî ilimlerden sizi imtihana kalkışırsa, bizim şeyhimiz cahil, köylü adamdır deyin ve benim yanıma getirin' diye tembih etti. **Hakîm Nâsır**, tekkenin kapısına gelince müridler onu şeyhin huzuruna götürdüler. Şeyh ona çok hürmet gösterdi. **Hakîm Nâsır**: 'Ey ulu şeyh, bu kıl u kalden vazgeçmek ve bir hâl ehline sığınmak istiyorum' dedi. Şeyh tebessüm etti: 'Ey sade-dil, senelerce bu noksan aklın esiri olmuş olan sen bîçare, benimle nasıl arkadaşlık edebilirsin? Ben Tanrı ehilleri arasına girdiğim daha ilk gününde bu hilekâr karıyı üç talâk ile boşadım.' **Hakîm**: 'Nasıl oldu da şeyhimize aklın noksan olduğu malûm oldu. Zira Tanrı'nın ilk yaratmış olduğu şey akıldır, demişlerdir' dedi. Şeyh: 'Ey hakîm, o, peygamberlerin akıldır. Bu meydanda pek küstahlık etme. Fakat noksan akıl, senin ve **İbn-i Sina**'nın³³*

³¹ *Hüccet*, hadîs ilmi ile uğraşanlar arasında, bütün sahih hadîsleri metin ve mesnetleri ile birlikte ezbere bilen kimselere verilen addır. İsmâîlî mezhebinde imam tarafından baş dâî'ye tevcih edilebn bir rütbedir. İsnâ-âşeriye mezhebinde ise on ikinci imam bu ünvanı taşır. Hüccet'i lâkap veya ünvan olarak kullanan edip ve şâirler de vardır. Bk. "*Hüccet*" **Türk Ansiklopedisi**, MEB Yay., Ankara 1971, c. XIX, s. 400.

³² Azamat, "*Nâsır-ı Hüseyin*", **DİA**

³³ İbn Sinâ (ö. 428/1037) ve Şeyh Ebû Hasan Harakânî arasında geçen muhavereyi de, Ferîdüddin Attâr nakleder: "Ebû Ali İbn Sinâ, Şeyh Harakânî'nin şöhretini duyunca Harakân'a gitti, lâkin şeyhin evine varınca, onun oduna gitmiş olduğunu öğrendi. Şeyhin nerede olduğunu sorunca, şeyhin karısı "O sahtekâr ve zındığı ne yapacaksın?" diye karşılık verdi. Bunun gibi şeyhi üzen pek çok laf eden karısı, şeyhi inkâr eden cadaloz ve yaman bir kadındı. İbn Sinâ, şeyhi görmek için sahraya gitti. Şeyhin geldiğini, yükünü de bir arslanın ağzında getirdiğini görünce "Ey şeyh! Bu ne hâl?" diye sordu. Şeyh, "İşte böyle, -karısını kastederek- biz o kurdun yükünü çekmesek, arslan bizim yükümüzü bu şekilde çekmez" diye cevap verdi. Sonra birlikte eve geldiler. İbn Sinâ oturdu, söze

aklıdır. Her ikiniz bununla mağrur olmuşsunuz. Bunun delîli dün akşam söylemiş olduğun kasidedir. Sen ‘kûn fekân’ın cevherî akıl olduğunu zannediyorsun Bunda hatâ ediyorsun. O cevher aşk cevheridir, akıl değil’ dedi ve o anda şeyh, şu kasidenin matla’ını okudu:

‘Bu yedi kat kemerin üstünde iki cevher vardır ki, bunların her ikisi, bütün kâinattan ve kâinatta bulunan şeylerden daha yüksektir.’

***Hakîm Nâsır**, Şeyh’in bu kerâmetini gördü ve ona hayran oldu. Çünkü bu kasideyi o gece yazmıştı. Hiç kimsenin ondan haberi yoktu. İhlâs ve itikadî şeyhin kapısında yüksek bir dereceye erişti. Bir müddet büyük şeyhin hizmetinde bulundu. İç temizliği ve riyazetle meşgul oldu. Sonra şeyh ona, buradan ayrılma izni verdi. O, Horasan’a geldi ve garip ilimlerden ve sihirlerden dem vurmaya başladı.’³⁴*

Nâsır-1 Hüsrev’in, üzerine eğildiği çeşitli ilimler arasında vefk ve cifr gibi gizli ilimler de bulunuyordu. Nitekim bir manzumesinde “Benim az çok faydalanmadığım hiçbir bilgi kalmadı” dediğini, **Meliha Ülker Tarıkahya** nakleder.³⁵

Nâsır-1 Hüsrev, İran edebiyatında felsefe kavramlarını Farsçalaştıran bir yazar olarak önemlidir. Daha önceleri Arapça olan bilim ve felsefe kavramlarına Farsça karşılıklar bulmuş ve Farsça köklerden felsefe kavramları türetme yolunu açmıştır. **Nâsır-1 Hüsrev**’in, olayları ve insancıl konuları işlerken bir yolunu bulup öğütler vermeye başlaması, ondan sonra bütün doğu İslam şiirinde bir gelenek haline gelmiştir.³⁶

başladı ve çok konuştu. Şeyh duvarı tamir için çamur karmıştı, canı sıkıldığından kalktı ve “Beni mazur gör, şu duvarı onarmam gerek” deyip, duvarın üstüne çıktı. Ancak elindeki çekiç aniden yere düştü. İbn Sinâ, çekici eline vermek için eğildi, ama çekicin bulunduğu yere varmadan, çekiç kendiliğinden kalkıp şeyhin eline vardı. Burada İbn Sinâ tamamıyla kendinden geçti ve şeyhin bu konudaki sözleri hakkında kendisinde büyük bir tasdik doğdu. Bundan sonra mâlum olduğu üzere felsefenin yolunu tuttu.” Bk. Feridüddîn Attâr, **Evliya Tezkireleri**, (çev. Süleyman Uludağ), Kabalcı Yay., İstanbul 2007, s. 597.

³⁴ Devletşah, **Tezkire-i Devletşah**, (çev. Necati Lugal), MEB Yay., Ankara 1963, c. I., s.106.

³⁵ Nâsır-1 Hüsrev, **Saadet-name**, s. IV.

³⁶ İsmet Zeki Eyüboğlu, **İran Edebiyatı**, Pencere Yay., İstanbul 2007, s. 47.

Nâsır-ı Hüsrev'in bilinen eserleri şunlardır: *Dîvân*, *Rûşenâî-nâme*, *Saâdet-nâme*, *Sefer-nâme*, *Güşâyîş ü Rehâyîş*, *Hânü'l-ihvân*, *Vech-i Dîn*, *Câmi' u'l-hikmeteyn*, *Zâdü'l-müsâfirîn*, *Bûstânu'l-ukûl*, *Kitâbü'l-miftâh ve'l-misbâh*, *Delîlü'l-mütehâyirîn*, *Kitâbü'd-delâil*, *Kitâbü'l-acâibi'l-sanat*, *Kitâbü'l-lisâni'l-âlim*, *Kitâbü İhtiyâri'l-îmâm ve İhtiyâru'l-îmân*.

B. SEHER ABDAL

I. HAYATI

“Abdal” tabiri, ilk planda bir tasavvuf ıstılahı olarak karşımıza çıkmakta ve *Ricâlü'l-gayb*³⁷ nazariyesiyle alâkalı bulunmaktadır. “Abdal”, XII.-XIV. yüzyıllarda İran'da “derviş” mânâsında kullanılmıştır. Ayrıca, Osmanlı kaynaklarında XV. yüzyıldan başlayarak “Abdal, Işık, Torlak, Hayderî, Kalender” tâbirlerinin birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir.³⁸

Edebiyatımızda pek çok şair, “abdal” kelimesini kendine mahlas olarak seçmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: **Abdal**, **Abdal Dede**, **Abdal Musa**, **Abdaloğlan**, **Abdal Pir Sultan**, **Arif Abdal**, **Cafer Abdal**, **Genç Abdal**, **Güvenç Abdal**, **Hüseyin Abdal**, **Kalender Abdal**, **Kaygusuz Abdal**, **Koyun Abdal**, **Köçek Abdal**, **Meczub Abdal**, **Mesrur Abdal**, **Meydan Abdal**, **Muhyiddin Abdal**, **Pinhan Abdal**, **Pir Gaib Abdal**, **Pir Sultan Abdal**, **Sadık Abdal**, **Sefil Abdal**, **Seher Abdal**, **Sersem Abdal**, **Teslim Abdal**, **Uryan Abdal**, **Viranî Abdal**, **Yeşil Abdal**'dir.³⁹

Seher Abdal, tezkirelerde adı geçen bir şair olmadığından, onunla alâkalı bilgilere daha ziyade kendi eserlerinden yola çıkarak ulaşılmaktadır. **Seher Abdal**'ın cönklerde bulunan bazı şiirleri sayesinde araştırmacılar onun, **Battal Gazi**'yi pîr tanıyan zümreden olduğunu ve XVI. yüzyılda yaşadığını bildirmektedirler. Araştırmamız neticesinde bulduğumuz eserlerinde **Seher Abdal**'ın XV. yüzyılın

³⁷ Bu konuda bk. Ahmet Ögke, “Bir Tasavvuf Terimi Olarak *Ricâlü'l-Gayb* –İbn Arabî'nin Görüşleri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2001, S. 5, ss. 161-201.

³⁸ Köprülü, **agm.**

³⁹ Doğan Kaya, “Cönklerden Gün Işığına: *Abdal Mahlaslı Halk Şairleri*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, S. 2, Sivas 2003, ss. 121-144.

ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı ve “Seher Abdal”ın yanı sıra “Seher Derviş” mahlasını da kullandığı görülmektedir.

“Abdal” kelimesinin daha XII. yüzyıldan itibaren “derviş” anlamında kullanıldığını yukarıda ifade etmiştik. Bu açıdan bakıldığında, **Seher Abdal**’ın bazı eserlerinde kendinden **Seher Derviş** diye bahsetmesinin izahı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sözkonusu mahlas farklılığı daha önce **Seher Abdal**’ı araştıranlar tarafından, onun eserlerine ulaşmakta bir engel teşkil edip etmediğini bilemiyoruz. Lakin bizim, onun şimdiye kadar elde edilemeyen eserlerine ulaşmamızda, **Seher Abdal** ismini olduğu kadar **Seher Derviş** ismi üzerinde durmamızın payı mevcuttur.

Saadet-nâme’de yer alan:

Muhibb-i şeh Seher Dervişem iy cān
Faķir-i müstemend-i ‘abd-i sultān (495)

Zihī sultān ki Rūm’a ser-ver oldı
Laķabı Baṭṭāl ismi Ca’ fer oldı (496)

beyitleri sayesinde **Battal Gazi**’ye nasıl ulaşıyorsak, **Battal Gazi**’den yola çıkarak da **Seher Abdal** ve *Saadet-nâme*’sine ulaşılabilceği ihtimalini göz önünde bulundurduk ve bunu araştırmak maksadıyla, Eskişehir’in Seyitgazi ilçesinde bulunan Battal Gazi külliyesini ve bu külliyeeye yaklaşık 10 kilometre uzaklıkta bulunan **Şücaeddin Veli** dergahını ziyaret ettik. Anadolu Aleviliğinin önemli merkezlerinden kabul edilen bu mekanlar hakkında bize bilgi verecek bir canlı kaynak ya da elimize alabileceğimiz bir yazılı kaynak olup olmadığını görmek istedik. Eskişehir Şairler Derneği Başkanı **İbrahim Sağır**’ın bize gösterdiği alaka sayesinde, **Battal Gazi** hakkında yazdığı bir kitabı bulunan Seyitgazi Derneği eski başkanı **İlyas Küçükcan** ile bir görüşme yaptık. Kendileri bize, Seyitgazi ve çevresinde yapılabilecek akademik anlamdaki bütün çalışmaların, daha önce Ahmet Yaşar Ocak tarafından yapıldığını, dolayısıyla **Ahmet Yaşar Ocak** ile görüşmemizin bizi **Battal Gazi** ve **Seher Abdal** ilişkisi hakkında aydınlatabileceğini söylediler. Araştırmamız dolayısıyla kapısını çaldığımız ve

Seyitgazi'de saygın bir konumdaki bu zatın tavsiyesine uyarak **Ahmet Yaşar Ocak** ile irtibat kurmak, bizim için bir vazife haline gelmişti. Biz de **Ahmet Yaşar Ocak**'a müracaat ettik ve kendisiyle yaptığımız görüşme sonucunda, **Seher Abdal** ile ilgili ihtiyaç duyduğumuz bilgilere, yine **Seher Abdal**'ın eserlerinden yola çıkarak ulaşmamız gerektiğine kanaat getirdik.

Seher Abdal'ın seyahat ettiği yerleri *Saadet-nâme*'den öğreniyoruz. *Saadet-nâme* 'yi 1495 yılında kaleme aldığını düşünürsek, **Seher Abdal**'ın o yıla kadar pek çok ülke dolaştığını söyleyebiliriz. Seyahat etmek, **Seher Abdal**'ın dahil olduğu Kalenderî zümrenin bilinen özelliklerinden biri olsa da, onun bu seyahatlerinin, **Sultan II. Bayezid**'e karşı bir kalenderî tarafından girişilen suikasti müteakip Rumeli'de ve Anadolu'da Kalenderîler için zor geçen yıllara denk gelmesinin tesadüf olup olmadığı izaha muhtaç bir meseledir.

Seher Abdal'ın Seyahat Ettiği Yerler

Seher Abdal, seyahat ettiği yerleri *Saadet-nâme*'de zikretmiştir. Verdiği bilgilere göre, Anadolu'yu, Şam'ı, Mısır ve Bağdat'ı gezmiştir:

Niçe müddet seferde oldum āzād
Diyār-ı Rūm u Şām u Mısr u Bağdād (14)

Irak, İsfahan, Yezd ve Şiraz gibi yerlerde dolaşırken hep bir sırdaş arayışında olmuştur fakat onu bulamamıştır:

‘Irāk u İsfahān u Yezd u Şīrāz
Aradım bulmadım bir yār-ı hem-rāz (15)

Gezdiği bu şehirlerden sonra Horasan'a ulaşmış (16) ve Horasan'ın Sultânı diye andığı Tūs şehrine varmıştır (17). Burada Sekizinci İmam Ali Mûsa Rızâ'nın türbesini tavâf etmiştir (18). Daha sonra Tūs'tan ayrılıp Hz. Ali'nin kabrinin Belh şehrine gitmiş ve kendi deyimiyile “zuhûr-ı Şâh”ı görmüştür (20).

Ṭavāf itdüm behište beñzer ol cāy
Müşerref ravza hoş cān u dil-ārāy (21)

Daha sonra sırasıyla Âmuderyā, Mâverâünnehr, Bedahşân gibi yerlere gitmiştir.

O şehriñ var önünde bir ulū şu
O şuyun adıdur deryā-yı ‘ Āmū (22)

O iklimün adıdur Mâverā’n-nehr
O yirde var kadîmî bir ulū şehir (23)

O şehriñ adıdur şehir-i Bedahşân
‘ Acâib şehir-gân lâ’l ü mercân (24)

Hezārān mîvesi var ol maķāmuñ
Şanasın mişlidür dârü’s-selāmuñ (25)

Cennete benzettiği Bedahşân’da bir-iki gün geçirdikten sonra nihayet Yumgân’a ulaşmıştır (26).

İrüp Yumgân’a gördüm şanki cennet
Aķar ırmaķlarından āb-ı rahmet (27)

Nice yirdür dir-iseñ mülk-i Yumgân
Maķām-ı Nāşır u Hüsrev’dür iy cān (28)

II. ŞAHSİYETİ

Seher Abdal, Battal Gazi’yi pîr kabul eden ve ona olan bağlılığını, hacimli eserlerinde bir iki beyitle ifade eden bir dervîştir. Onun bu özelliğinin yanı sıra, seyahat etmeye düşkün oluşu, fakr ve tecerrüdü benimsemesi, Kalenderî-meşrep hayat tarzı yüzünden ismi Kalenderîler zümresi dahilinde anılagelmiştir.

Onun, gerek Farsça’ya ve Arapça’ya vukufiyeti, gerekse tasavvuf literatürüne hâkimiyeti, Ehl-i Beyt sevgisini eserlerine coşkulu biçimde yansıtmasını kolaylaştırmış, kendi deyimiyle “kusurları olan ancak mânâyı tam anlamıyla ortaya koyan” eserler vermiştir.

Seher Abdal, eserlerinde kendisinden *Meddah-ı Âl*⁴⁰ diye bahsedip Ehl-i Beyt'i samimi bir üslupla medh eder; mensup olduğu mezhebin *mevâfîlik*⁴¹ olduğunu söyler.

Seher Abdal'ın hurûfiliği benimsediğine dair somut bir veri mevcut değilse de, eserlerinde kullandığı *Fazl-ı Allâh* ve *câvidan* gibi kavramların **Fazlullah-ı Esterâbâdî**'ye bir atıf olup olmadığı, aynı kavramları şiirlerinde kullanan başka şairleri inceleyen araştırmacılar tarafından tartışma konusu edilmiş ancak bir görüş birliğine varılamamıştır.⁴²

Seher Abdal, içinde bulunduğu toplumun ahlâkî zaaflarından ve dünyanın ahvalinden şikayet eder. O daima, Allâh'ın ve Hz. Muhammed'in rızasını gözetken, Ehl-i Beyt'i medh etme gayretini güden, öğüt verici üslubuyla doğruluğu ve

⁴⁰ Şîa-i İmamiyye'den **Molla Kemâlüddîn Hüseyin Vâiz** (ö. 1504), *Fütüvvet-nâme-i Sultanî* isimli eserinde Meddahları dört kısma ayırır:

- Peygamberi ve Ehl-i Beyt'i, kendilerindeki şiir ve inşa kabiliyeti ile övenler: Hassân b. Sâbit ve Mevlânâ Hasen-i Kâşî gibi.
- Yazılmış ve söylenegelmiş manzumeleri okuyanlar,
- Meddahlıkla beraber başka bir iş de yapanlar,
- Parça-buçuk beyitler, şiirler belleyip, dünyalık elde etmek için kapı kapı dolaşanlar. Bunlar müellife göre meddah sayılmamaktadır.

Hüseyin Vâiz, eserindeki Meddahlar bölümünü bir rubâî ile bitiriyor: "Anlam ülkesinde buyruk sahibi olmak istiyorsan Peygamber'i övmekten bir soluk bile ayrılma. **Ali**'yi ve soyunu öv. Meddahların pek yüce bir derecesi vardır." Meddahların, XV. ve XVI. yüzyıllarda İran'da, halkın arasına karışıp **Hz. Ali** ve **Ehl-i Beyt**'i övmeyi sanat edinen bir zümre olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Abdülbâki Gölpinarlı, *"Fütüvvet-nâme-i Sultanî ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar"*, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1955, S. 17., ss. 127-155. Meddahlar hakkında ayrıca Bk. Fuad Köprülü, *"Meddahlar"*, **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul 1925, c. I., ss. 1-45.

⁴¹ Ümeyyeoğulları, Arap olmayanlara, Müslüman olsalar bile "köle" anlamına gelen "mevâfî" derlerdi. Ehl-i Beyt taraftarlarıysa, "Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır" yani onun sâhibidir, velîsidir hadîsine dayanarak, kendilerinden "mevâfî" diye bahsederlerdi. Abdülbâki Gölpinarlı, **Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, s. 229.

⁴²Kalenderî bir şair olan **Hayretî**'nin:

İçdiler Fazl-ı İlâhî çeşmesinden Âb-ı Hızır
İtdiler kesb-i hayât-ı Câvidân Abdallar

beytinde geçen *Fazl-ı İlâhî* ve *Câvidan* kavramları, **Ahmet Yaşar Ocak**'a göre **Fazlullah Esterâbâdî** ve onun ünlü eseri *Câvidannâme*'ye birer atıf iken; *Hayretî*'nin şiirlerini tahlil eden **Mustafa Tatçı**, bu beyitle **Fazlullah-ı Esterâbâdî** arasında bir bağlantı kurma yoluna gitmemiştir. Bk. Mustafa Tatçı, **Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası**, Horasan Yay., İstanbul 2006, s. 91.

Fazl-ı Allah ibaresi ayrıca, **Yemîni**'nin *Fazilet-nâme* isimli eserinde de bir hayli yer tutmaktadır ve sözkonusu eseri tahlil eden **Aydın Kırman**, bunun, **Fazlullah Esterâbâdî** ve görüşlerine bir atıf olup olmadığı hakkında: "Bunlar, henüz tamamlanmamış ve mesafeli olunması gereken tekliflerdir." yorumunu yapmaktadır. Aydın Kırman, **Yemîni'nin Fazilet-nâme'si-Şekil ve Muhtevâ Tahlili**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 2004, s. 78.

erdemliliği tavsiye eden bir tutum içerisinde. İsmi ya da hacmi farklı olsa da onun eserlerinde, birbirini çağrıştıran bir edebî üslup ve benimsediği değerlere karşı sarsılmaz bir bağlılık göze çarpmaktadır.

III. ESERLERİ

Çeşitli mecmualarda ve cönk defterlerinde şiirlerine rastlanılan **Seher Abdal**'ın, mesnevî türünde bir eseri bulunduğunu şimdiye kadar haber veren tek kişi, *Helvâ vü Nân* mesnevîsini zikretmek suretiyle, **Abdülbaki Gölpınarlı**'dır.⁴³ *Helvâ vü Nân*'da **Seher Abdal** mahlasını kullanan şair, bu mesnevî dışındaki hacimli eserlerinde kendisinden **Seher Derviş** diye bahsetmektedir.

Bazı şiirleri dışında, hacimli eserlerinin bu zamana kadar elde edilememiş olması, hem **Seher Abdal**'ın yaşadığı dönemin tam olarak tespit edilememişine, hem de **Ahmet T. Karamustafa** gibi araştırmacıların Seher Abdal hakkında “önemsiz bir şair” hükmünü vermelerine sebep olmuştur.⁴⁴

Seher Abdal'ın bu başlık altında zikredeceğimiz eserlerinin yanı sıra, bir şiiri de⁴⁵ günümüzde türkü olarak söylenmektedir.⁴⁶

1. Manzum Eserleri

1.1. Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchê Pür-Suhten-i Cebrâîl Aleyhisselâm

Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchê Pür-Suhten-i Cebrâîl Aleyhisselâm'ın bulunduğu yazma eser, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nu. 9536'da numarada olup, **Seher Abdal**'ın *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vecchê Penc Püser, Saadet-nâme* ve *Sad Kelime-i Hazret-i Ali Kerrema'llâhu*

⁴³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevî-Bektâşî Nefesleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s. 17.

⁴⁴ Karamustafa, *age.*, s. 91.

⁴⁵ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, Kenan Matbaası, İstanbul 1944, s. 94.

⁴⁶ Bu türkünün kaynak kişisi **Mehmet Mustafa Yüksel Dede**'dir. Sözkonusu türkü, **Ulaş Özdemir**'in “Ummanda” isimli albümünde yer almıştır. Bu türküyü derleyen **Ulaş Özdemir** ile irtibat kurup, sözleri **Seher Abdal**'a ait olan başka türkü olup olmadığı konusunda bilgilerini rica ettik. Aynı zamanda araştırmacı bir yazar olan **Ulaş Özdemir**, sözleri **Seher Abdal**'a ait olan başka bir türküyü rastlamadıklarını bildirdiler.

Vechehû isminde üç ayrı eserini daha ihtiva etmektedir. 22a-34a varakları arasındaki *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Pür-Suhten-i Cebrâil Aleyhisselâm*, 316 beyit tutarındadır.

Hz. Ali'in methedildiği bu eser kasîde tarzında, *elif* kâfiyesiyle yazılmıştır. İlk ve son beyitleri şunlardır:

Ger dilerseñ feth-i nuşret vire ol yād-ı Hudā
Evvel Allāh adını eyle her işde ibtidā
...
Cümle mü' minler anuñla buldı imāna tariķi
Hem yine andan olur 'āşilere luţf-ı 'atā

1.2. Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Penc Püser

Seher Abdal'ın toplam dört eserinin bulunduğu yazma arasındaki eserlerden biri de *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Penc Püser* 'dir. 34a-52a yaprakları arasındadır. Mesnevî tarzında, hezec bahrinin *Me fā'î lün/ me fā'î lün/ fa'û lün* kalıbıyla yazılmıştır. 463 beyit tutarındadır. Türk-İslâm edebiyatının *tevhid*, *naat*, *mirâciye* gibi türlerini ihtiva etmektedir. Genel olarak Hz. Ali ve onun vasıflarının anlatıldığı bir eserdir. İlk ve son beyitleri şu şekildedir:

Şükr-i Haķ irdi bize fazl-ı dilim
Fazl-ı bismi'llāhi'rraḥmāni'r-raḥîm
...
Bu Seher biçāre cānun şād idiñ
Bir duā'-yı ḥayr-ile hem yād idiñ

1.3. Sad Kelime-i Hazret-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû

Yukarıda tanıtımı yapılan eserlerin bulunduğu yazma içinde, 52a-63b yaprakları arasında yer alan diğer bir eser de, **Seher Abdal**'ın *Sad Kelime-i Hazret-i*

Ali Kerrema 'llâhu Vechehû isimli eseridir. **Hz. Ali**'nin yüz adet özlü sözünün altına şerh mahiyetinde yazılan ikişer beyitlik Türkçe manzumelerden oluşmaktadır.

Seher Abdal'ın bu eseri 1869 yılında Mühendisöğlü Kulları Matbaa'sında basılan bir "Sad Kelime" içerisinde yer almıştır. Söz konusu eser, **Sultan Abdülaziz Han**'ın müsaadeleriyle, **Kazasker Mustafa İzzet Efendi**'nin de tertip ve tanzim etmesiyle, **Hz. Ali**'nin Arapça sözlerinin altına **Molla Câmi**'den Farsça iki beyit, **Seher Abdal**'dan da Türkçe iki beyit eklenmesi suretiyle oluşturulmuştur. Eserde, Seher Abdal'ın Sad Kelimesi'ndeki sıra takip edilmemiş, bazı kelimelerin yerleri değiştirilmiştir. Mustafa İzzet Efendi, hâtimede **Molla Câmi**'den bahsetmesine rağmen, **Seher Abdal**'dan bahsetmemiştir.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin hazırladığı bu Sad Kelime, Ahmet Cemal Niyazoğlu tarafından, Hz. Ali'nin sözlerini nakletmek ve altına kendi açıklamalarını yazmak suretiyle kitaplaştırılmıştır⁴⁷. Ancak eserin Türkçe kısmını yazan müellifin kim olduğu, bizim çalışmamıza kadar aydınlatılamamıştır.

Niyazoğlu, bizim bugün **Seher Abdal**'a ait olduğunu bildiğimiz Türkçe Sad Kelime'nin -tüm araştırmalarına rağmen- kime ait olduğunu bulamadığını şu sözlerle ifade etmektedir: "*Kimin tarafından yapıldığını -araştırdığım halde bir türlü ismine rastlayamadığım- tespit edemediğim (kim ise Allâh ruhunu şâd, mekânını cennet etsin) bir âlim, edip ve ârif kişi tarafından yazılmıştır.*"

Seher Abdal'ın Sad Kelime'sinin başında ve sonunda yer alan ikişer beyit şunlardır:

Sekiz uçmağ yedi tãmunuñ aḥvâlin tamãm
Şöyle kim gönül göziyle gördüm ü eyledüm 'ıyân

⁴⁷ **Hazreti Ali (R.A.)'nın Kulaklara Küpe Olacak Yüz Sözü: Sad Kelime**, (haz. Ahmet Cemal Niyazoğlu), İzmir 1998.

Eger bütün hiçâbı tã ki gide ortadan
Ol yakın olmaya hergiz artıķ eksik bî-gümãn
...
Be haķîķat ‘adãvet-i ‘ãķıl
Bihter ez dostî nã-dãnest

Merd-i cãhil eger kendini
Ender andım ez et peşimãnest

1.4. Saadet-nãme

Bu eser, çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir ve ileride geniş bir şekilde ele alınacaktır.

1.5. Nãn u Helvã

Seher Abdal’ın “*me fã‘î lün / me fã‘î lün / fa‘û lün*” kalıbıyla yazdığı ve bulduğumuz nüshasında *Kãside-i Helvã vü Nãn* başlığının konulduğu bu eser, 139 beyitlik bir mesnevîdir. Ankara Milli Kütüphaneye Yazmalar Koleksiyonunda, **Yemînî**’nin *Fazilet-nãme*’sinin yer aldığı yazma eserin içinde 249a-252b yaprakları arasında bulunmaktadır. *Nãn u Helvã*’nın bundan başka el yazması eser kütüphanelerinde iki ayrı nüshası daha tespit edilmiştir.⁴⁸

Nãn u Helvã, bir dervişin dilendiği kişilerden ekmek ve helva talep etmesi ve bundan sonra gerçekleşen olayların hikãye edildiği bir mesnevîdir. Hz. Ali’ye duyulan sevginin coşkulu bir şekilde yansıtıldığı, Hz. Ali’yi sevmeyen kişilerin de kötü sıfatlarla anılıp lanetlendiği bir eserdir.

⁴⁸ *Nãn u Helvã* ismini taşıyan bu nüshalardan ilki, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde Ms.or.oct.2585 arşiv numarası ile kayıtlı olup, 147a-150b yaprakları arasında; diğer, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları bölümünde, 1749/5 arşiv numarası ile kayıtlı olup 9a-12b yaprakları arasında yer almaktadır.

Avrupalı seyyahlar ve gözlemciler, Kalenderîler'in "Şâh-ı Merdan aşkına!" diyerek yiyecek dilendiklerini yazarlar.⁴⁹ *Nân u Helvâ*'da hikâyesi anlatılan dervişin, ekmek ve helva dilenirken: "Şâh aşkına!" sözünü söylüyor oluşu, Avrupalılar'ın bu gözlemi ile uygun düşmektedir.

Nân u Helvâ'ın ilk ve son beyitleri şunlardır:

İlâhî cümleye Rabbü'l-azîmsin
Ki bismi'llâhi'rraḥmâni'r-raḥîmsin
...
Dilerseñ olasın ateşden âzâd
Cemâl-i Muştafâ'ya vir şalavât

2. Mensur Eseri

Şerh-i Tercî-i Evhadüddin Kirmânî

Seher Abdal'ın, bulabildiğimiz yegâne mensur eseri *Şerh-i Tercî-i Evhadüddin-i Kirmânî* ismini taşımaktadır. **Evhadüddin Kirmânî**'nin *Rubaîler* 'ini neşreden **Mehmet Kanar**⁵⁰ da, **Kirmânî**'nin hayatını kitaplaştıran **Mikail Bayram**⁵¹ da, çalışmalarında bu eserden bahsetmemektedirler.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi TürkçeYazmaları bölümünde 168/1 numarada kayıtlı olan bu eser, 1b-54b yaprakları arasında yer almaktadır. Müellifinin **Dervîş Seher**, müstensihinin ise **Dervîş Can** olduğu belirtilen eserin istinsah tarihi 914/ 1508 tarihidir. Eser orta boy olup (172x122-132x78 mm.), her sayfada 17 satır bulunmaktadır.

⁴⁹ Ocak, *age.*, s. 140.

⁵⁰ Bk. Evhadüddîn-i Kirmânî, **Rubaîler**, (çev. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul 1999.

⁵¹ Bk. Mikâil Bayram, **Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı**, Damla Matbaacılık ve Ticaret, Konya 1993.

Eser, **Seher Abdal**'ın hem Arapça ve Farsça'ya, hem de yaşadığı dönemin tasavvuf literatürüne olan vukûfiyetini ispatlayan bir nitelik taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SAADET-NÂME'NİN MUHTEVÂSİ VE DİNÎ-TASAVVUFÎ TAHLİLİ

Saadet-nâme’nin sebep-i telif kısmında Seher Abdal, bu eseri gördüğü rüyadan sonra nasıl yazdığını anlatmaktadır.⁵² **Seher Abdal**, Mâverâünnehr ve Bedahşân üzerinden Yumgân’a vardığını, Yumgân’ın cennet misali, ırmakların çağladığı bir yer (27)⁵³ ve **Nâsır’ı Hüsrev**’in makamı olduğunu söyler (28). Takip eden kırk beş beyit boyunca da bu türbede sergilediği hürmetkârâne tavrı, **Nâsır**’ın rüyada kendisine görünmesini ve onunla arasında geçen diyalogu, *Saadet-nâme*’yi okuyuşunu ve ondan öğrendiklerini yazmak suretiyle bu eseri kendi diline tercüme edişini anlatır.

Nâsır-ı Hüsrev’in dergahında zikirle geçirdiği günün akşamında uykuya dalar (34) ve rüyasında bir meclis görür (35). Mecliste herkesin hürmet gösterdiği bir sultân bulunmaktadır. Seher Abdal, oradakilerden birine bu sultânın kim olduğunu sorar ve “**Nâsır-ı Hüsrev**” cevabını alır. **Nâsır**’a dünyanın hâlinden dert yanar (38). “İki cihanda kıblegâhımsın” dediği **Nâsır**’dan inâyet diler (42). **Nâsır** da bunları işitince tebessüm edip (43), onun murâdının hâsıl olduğunu söyler (45). **Seher Abdal**’dan, kendisine kulak vermesini isteyerek ona nasihatte bulunur (46). **Hz. Ali**’nin sözünden çıkmamasını (47), **Hz. Peygamber**’e naat ve **Hz. Ali**’nin ailesine sitayişte bulunmasını öğütler (48). Gönül evini, tasdik temeli üzerine inşa etmesini, böylece kendisine tahkik ilminin keşf olunacağını söyler (49). **Seher Abdal**, bunları duyunca kendisine **Allâh**’ın fazlının eriştiğini söyler. Kendi deyimiyle, **Nâsır** ona “can kitabı”nı, yani *Saadet-nâme*’yi öğretir (51). Hikmetlerle dolu bu kitabı öğrenince, eline kalem alıp yazmaya başlar (53). Böylece, **Nâsır-ı Hüsrev**’in Farsça olan *Saadet-nâme*’si, yine onun manevî tesiri ve **Seher Abdal**’ın yeteneğiyle Türkçe’ye aktarılmış olur:

⁵² Sebeb-i teliflerde rüya motifinin işlendiği eserlere birer örnek olmak üzere, Yazıcıoğlu Mehmet’in *Muhammediye*’si ve Nevî-zâde Âtâyî’nin *Heft-Hân Mesnevisi* gösterilebilir. Bu konuda bk. Sevda Önal, “*Sebeb-i Teliflerdeki Ortak ve Farklı Temalar*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 2007, S. 35, ss. 105-124.

⁵³ Tahlilde kullanacağımız parantez içindeki bu numaralar, *Saadet-nâme*’nin tertip sırasına göre beyit sayılarıdır.

Getürdüm nazma hem-çün dürr-i mercân
Sa'âdet-nâme didi ehl-i 'irfân (59)

Rivāyet Nâsır-ı Hüsrev'den itdüm
Ne kim gösterdise ol yola gitdüm (60)

A. SAADET-NÂME'NİN MUHTEVASI

Bir ahlâk kitabı olan *Saadet-nâme*'de, güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderilen Hz. Muhammed'in yaşantısı ve sözleri ışığında sistemleşen davranış kalıplarının, mesnevî türünün özelliklerine uygun olmak üzere, birer öğüt unsuru olarak zikredildiği görülmektedir.

Seher Abdal, Nâsır-ı Hüsrev'in *Saadet-nâme*'sini Türkçe'ye aktarırken esere iki ayrı bölüm daha ilave etmiştir. Bu bölümlerden ilki 1-87 numaralı beyitleri muhtevi *Hazâ Kitâb-ı Sa'âdet-nâme* bölümüdür. İkincisi, 448- 501. beyitlerden müteşekkil ve *Der Beyân-ı Hâtimetü'l-Kitâb Sa'âdetnâme* başlığını taşıyan bölümdür. Seher Abdal, yazdığı bu telif-tercüme eserde, hem Saadet-nâme'nin beyit sayısını üç yüzden beş yüze çıkarmış, hem de ilave bölümlerde kendisi hakkında önemli bilgiler sunmuştur.

Nâsır-ı Hüsrev'in *Saadet-nâme*'sinde yer alan bölümler ve beyit sayıları, eserin Meliha Ülker Tarıkâhya tarafından yapılan tercümesinde⁵⁴ şöyle yer almaktadır:

<u>Başlıklar</u>	<u>Beyitler</u>
1. Tanrının rızasına teslim olmak hakkında	1-10
2. İyilik hakkında	11-19
3. İnsanları incitmemek hakkında	20-29
4. Tahammül hakkında	30-39
5. Bilgisiz ve görgüsüz kimse hakkında	40-49
6. Konuşma, dinleme ve öğüt alma hakkında	50-58
7. Dostluk, düşmanlık ve vefâkarlık hakkında	59-68
8. Tama ve düşkünlük hakkında	69-78
9. İhsan hakkında	79-89
10. Başkalarını rahata kavuşturmak, (ve) başkalarının iyiliğini istemek hususunda	90-100
11. Bilgili insanlarla münasebet kurmak hakkında	101-110
12. Bilgisizle ilgiyi kesmek hakkında	111-120
13. İşe başlamak ve işten çekinmek hakkında	121-130
14. Bir toplulukta kendi yerini bilme hakkında	131-140
15. Dervişlerin fakra karşı şükretmeleri	141-149
16. Muhakkik sâlikler hakkında	150-155
17. Mukallit davacılar hakkında	156-169
18. Anlaşacağı arkadaş ve vefakârlık hakkında	170-179
19. Dostu ve düşmanı ayırt etmek hakkında	180-189
20. Borç verip almak hakkında	190-200
21. Kötü nefis ve tefeciler hakkında	201-209
22. Sanat erbabı hakkında	210-219
23. Çiftçiler hakkında	220-229
24. Velîler, nebîler ve hakîmlerin menkabeleri hakkında	230-240
25. Utanma (haya), akıl ve iman	241-250
26. Tecerrüd hakkında	251-260
27. Dünyanın vefasızlığı hakkında	261-269
28. Melikleri ve emîrleri kötülemede	270-279
29. Kanaat hakkında	280-288
30. Kitabın bitişinde	289-298

⁵⁴ Nâsır-ı Hüsrev, *Saadet-name*, (çev. Meliha Ülker Tarıkâhya), MEB. Yay., İstanbul 1966.

Seher Abdal'ın *Saadet-nâme*'sinde yer alan bölümler ve beyit sayıları ise şöyledir:

<u>Başlıklar</u>	<u>Beyitler</u>
1. Hazâ Kitâb-ı Sa'âdet-nâme	1-87
2. Der Beyân İbtidâ'-i Sa'âdet-nâme	88-99
3. Der Beyân-ı Nasihat Gûyed	100-111
4. Der Beyân-ı Rızâ vü Teslîm Gûyed	112-123
5. Der Beyân-ı Halîm Nefsî-yi Hod Gûyed	124-135
6. Der Beyân-ı İhtirâz Kerden Ez Cahilân	136-147
7. Der Beyân-ı Hâmûşî-yi Kerden	148-159
8. Der Beyân-ı Fark Kerden Dost Ez Düşmen	160-171
9. Der Beyân-ı Tama' Dârî Gûyed	172-183
10. Der Beyân-ı Sehâ vü Kerem Gûyed	184-195
11. Der Beyân-ı Atâ' vü Merhamet Gûyed	196-207
12. Der Beyân-ı Sa'âdet Gûyed	208-219
13. Der Beyân-ı İhtirâz Kerden Ez Nâdân	220-231
14. Der Beyân-ı Zindegânî Gûyed	232-243
15. Der Beyân-ı Mertebe-i Hod Dânisten	244-255
16. Der Beyân-ı Fakr u Fâkid Gûyed	256-267
17. Der Beyân-ı Râh-revî-i Tarîkat Gûyed	268-279
18. Der Beyân-ı Da'vî Dârî Gûyed	280-291
19. Der Beyân-ı Dostî Gûyed	292-303
20. Der Beyân-ı Fark Kerden Dost zi Düşmen	304-315
21. Der Beyân-ı Deyn Dârî Gûyed	316-327
22. Der Beyân-ı Ribâ-horân	328-339
23. Der Beyân-ı Medh-i Sanâyi'	340-351
24. Der Beyân-ı Medh-i Dihkânî Gûyed	352-363
25. Der Beyân-ı Merâtib-i İnsânî	364-375
26. Der Beyân-ı Hayâ vü Edeb Gûyed	376-387
27. Der Beyân-ı Dünyâ-yı Fânî Gûyed	388-399
28. Der Beyân-ı Pâd-şâhân-ı Bî-'adl ü Bî-dâd Gûyed	400-411
29. Der Beyân-ı Kanâ'at u 'Uzlet	412-423
30. Der Beyân-ı Tâ'at-ı Hak Gûyed	424-435
31. Der Beyân-ı Vâsıl Şoden Bâ-hak	436-447
32. Der Beyân-ı Hâtimetü'l-Kitâb Sa'âdetnâme	448-501

Eserin ilk 87 beyitini oluşturan *Hazâ Kitâb-ı Sa'âdet-nâme* bölümü, *Saadet-nâme*'nin sebab-i telif kısmını teşkil etmekte olup, **Seher Abdal**'ın, **Nâsır-ı Hüsrev**'in *Saadet-nâme*'sinden bağımsız olarak yazdığı bir bölümdür. **Seher Abdal**, Allâh'ın isimlerini burada zikrettikten sonra, bir "yâr-ı hem-râz" arayışı içinde dolaştığı şehirlerden bahsetmekte ve *Saadet-nâme*'nin oluşturulma sürecini, başka mesnevîlerde de sıklıkla rastlanılan 'rüya' motifi ile açıklamaktadır. *Saadet-nâme*'nin H. 901 yılında yazıldığını ifade eden beyit (54), ilk bölümde yer almaktadır.

Resûlüñ hicretünden şoñra sâ' at

Çokuz yüz bir yıl olmışdı tamâmet

Seher Abdal, hikmet denizine daldığını, mânâyaya ait kıymetli bilgilerden erişebildiklerini topladığını (56) ve bunları aşk pazarında sergilediğini söyler (57). Nazım biçiminde sergilenen ve irfan ehline *Saadet-nâme* diye isimlendirilen bu eserin kıymetini bilenler, ancak irfan ehli olanlardır (59).

Son bölüm hariç olmak üzere, 87. beyti takip eden bölümler 11 ilâ 12 beyitten oluşmaktadır ve bunlar **Nâsır-ı Hüsrev**'in *Saadet-nâme*'sinin tercümesi şeklindedir.

Der Beyân İbtidâ'-i Sa'âdet-nâme (88-99), **Seher Abdal**'ın, **Nâsır-ı Hüsrev**'in *Saadet-nâme*'sinden bire bir çeviri yapmaya başladığı bölümdür. Bu bölümde, Hakk'ı istemek, Hakk'a teslim olmak ve ondan başkasına bağlanmamak gerektiği vurgulanır.

Der Beyân-ı Nasihat Gûyed (100-111) isimli bölümde, iyilik yapmanın ve hizmet etmenin öneminden bahsedilir; kimseyi incitmemek tavsiye edilir.

Der Beyân-ı Rızâ vü Teslîm Gûyed (112-123), Hakk'ın rızasına teslim olmak ve ondan gelen şeyler için şükretmek gerektiğinin vurgulandığı, iyiliğin öneminin çeşitli şekillerde ifade edildiği bölümdür.

Der Beyân-ı Halîm Nefsî-yi Hod Gûyed (124-135), halka iyilik yapmanın, gülyüzlü olup tevazu göstermenin, söz söylerken mülayim bir tavır takınmanın önemini vurgulandığı bölümdür.

Der Beyân-ı İhtirâz Kerden Ez Cahilân (136-147) isimli bölümde, cahillerden, nâdânlardan, kibirli insanlardan, gammazlardan, hırsızlardan sakınmak gerektiği üzerinde durulur.

Der Beyân-ı Hâmûşî-yi Kerden (148-159), ‘konuşma’ya dair nasihatleri içerir; söz söylerken dikkat etmek, kimsenin gönlünü incitmemek, cahillere sır vermemek gibi hususlar, bu bölümde tavsiye edilir.

Der Beyân-ı Fark Kerden Dost Ez Düşmen (160-171) isimli bölüm, özünde düşmanlık barındıran kişiyi dost edinmemek gerektiğini, dostluk hakkını bilmenin zor zanaat olduğunu, gönül yıkmanın kolay, gönül yapmanın müşkül mesele olduğunu bildirir.

Der Beyân-ı Tama‘ Dârî Gûyed (172-183) isimli bölümde, tama’nın insanı şirke kadar götürebilen kötü bir haslet olduğu dile getirilir, kanaat etmek gerektiği vurgulanır.

Der Beyân-ı Sehâ vü Kerem Gûyed (184-195), cömertliğin, insanı ateşten koruyan bir kalkan oluşunun, her zaman cömert davranmak gerektiğinin anlatıldığı bölümdür.

Der Beyân-ı Atâ‘ vü Merhamet Gûyed (196-207) bölümünde, merhamet duygusunun olgun insanlara özgü olduğu, dertlilerin yardımına koşmak gerektiği vurgulanır. Anne ve babaya iyi davranmak tavsiye edilir.

Der Beyân-ı Sa‘âdet Gûyed (208-219) isimli bölümde, akıllı ve bilgili kimselerle sohbet etmenin, Hakk’ın rahmetine vesile olacağı anlatılır. İnsanın kendini bilmesi ve sürekli geliştirmesi gerektiği üzerinde durulur.

Der Beyân-ı İhtirâz Kerden Ez Nâdân (220-231) bölümünde, câhil kimselerden uzak durmak tavsiye edilir; bilgili insanlarla dostluk etmenin kişiyi yücelteceği hatırlatılır.

Der Beyân-ı Zindegânî Gûyed (232-243), riyadan ve kötü huydan kaçınmanın, bir iş işlemeden önce iyice düşünüp taşınmanın, kadınların sözüyle hareket etmemenin tavsiye edildiği bölümdür.

Der Beyân-ı Mertebe-i Hod Dânisten (244-255) isimli bölümde, insanın topluluk içinde kendi yerini bilmesi ve buna uygun hareket etmesi gerektiği anlatılır; edepli bir biçimde ve düşünerek konuşmanın önemi vurgulanır.

Der Beyân-ı Fakr u Fâkid Gûyed (256-267) bölümünde, varlık davasını bırakmak ve Hz. Muhammed'in sözüne uyarak "ölmeden evvel ölmek" tavsiye edilir.

Der Beyân-ı Râh-revî-i Tarîkat Gûyed (268-279), velîlerin anlatıldığı, riyâzetin tavsiye edildiği bölümdür.

Der Beyân-ı Da'vî Dârî Gûyed (280-291) isimli bölümde, halkı irşad etmek isteyeninin önce yolu bilmesi gerektiği vurgulanır; dünyaya tâlip olan kişinin rehberliğini tanımamak tavsiye edilir.

Der Beyân-ı Dostî Gûyed (292-303) bölümünde, gerçek bir dost bulmak bir yandan tavsiye edilirken, bir yandan da bunun zorluğu dile getirilir.

Der Beyân-ı Fark Kerden Dost zi Düşmen'de (304-315), dost ve düşmanı ayırt etmek gerektiği üzerinde durulur.

Der Beyân-ı Deyn Dârî Gûyed (316-327) bölümünde, kimseye rehinsiz borç vermemek tavsiye edilir.

Der Beyân-ı Ribâ-horân (328-339), faiz yiyenlerin 'cehennem itleri' diye tanımlandığı, faiz yemekten kaçınmanın tavsiye edildiği bölümdür.

Der Beyân-ı Medh-i Sanâyi' (340-351) isimli bölümde, çalışıp helâl yoldan

geçimini temin etmenin ne kadar şerefli bir iş olduğu üzerinde durulur.

Der Beyân-ı Medh-i Dihkânî Gûyed (352-363), çiftçilik mesleğinin diğer meslekler arasındaki yeri ve öneminin zikrediliği bölümdür.

Der Beyân-ı Merâtib-i İnsânî (364-375) bölümünde, nebîler, evliyâ ve pâdişahlar, dünyaya ve insanlığa faydalı üç kavim olarak nitelendirilir. Bunlar dışında kalan kesim ise avâmdır.

Der Beyân-ı Hayâ vü Edeb Gûyed (376-387) bölümünde, hayânın, îmânın ve aklın, Hz. Muhammed tarafından ümmetine verilen hediyeler olduğu, hayâsızlıktan kaçınmak gerektiği anlatılır.

Der Beyân-ı Dünyâ-yı Fânî Gûyed (388-399), dünyanın geçici oluşunun, ölümün herkese eninde sonunda ulaşacağını anlatıldığı bölümdür.

Der Beyân-ı Pâd-şâhân-ı Bî-‘adl ü Bî-dâd Gûyed (400-411) isimli bölümde, zâlim hükümdarların uğradıkları akıbetler hatırlatılır ve bunların yerinin cehennem olduğu belirtilir.

Der Beyân-ı Kanâ‘at u ‘Uzlet (412-423), kanâatin mânâsının ve insanın âzâlarında bu hasletin nasıl yer edeceğinin açıklandığı bölümdür.

Der Beyân-ı Tâ‘at-ı Hak Gûyed (424-435), ibadetin ve riyâzetin anlamlarının açıklandığı bölümdür.

Der Beyân-ı Vâsıl Şoden Bâ-hak (436-447) isimli bölümde, şeriât, tarîkat, hakikat ve mârifet kavramları açıklanır.

Der Beyân-ı Hâtimetü’l-Kitâb Sa‘âdetnâme (448-501), Allâh’a münacât ve mü’minlere yönelik nasihatlerle başlamaktadır. Bu nasihatler özet olarak, Allâh’ı zikretmek, Hz. Muhammed’i methetmek, Ehl-i Beyt’in gösterdiği yolda yürümektir.

‘Bahçe’ anlamına gelen “bağ” kelimesinin beyitlerde, manevî lezzetlerle dolu olan ve düzenleyicisi “Hakk” olan mânâ iklimini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. **Seher Abdal**’a göre, “bağ”ın tecessüm etmiş hâli olan *Saadet-nâme*, içinde güllerin, bülbüllerin, meyvelerin olduğu bir bahçedir. *Saadet-nâme*’de yazılanlara kulak vermek suretiyle içindeki nimetlerden istifade edilmesi gerektiğini belirten Seher Abdal, müteakip beyitlerde kendisini “**H.z. Ali**’nin muhibbi”, “**Battal Gazi**’nin kulu”, “**Ehl-i Beyt**’in meddâhı” olarak tanımlamakta ve okuyuculardan kendisi için dua talebinde bulunmaktadır.

B. SAADET-NÂME’NİN EDEBÎ ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ

Saadet-nâme, hezec bahrinin *me fâ’î lün / me fâ’î lün / fâ’ü lün* vezniyle yazılmıştır. **Seher Abdal** *Saadet-nâme*’de aruz ölçüsüne uymakla beraber, mânâyı ön planda tutmasının neticesi olarak, aktarmak istediği düşünceyi edebî kaygılara kurban etmemiştir. *Saadet-nâme*’deki beyitler arasında aruza uymayanlar olsa da, genel olarak aruzun başarılı bir şekilde kullanıldığını ifade etmek mümkündür.

Fuad Köprülü, **Seher Abdal**’ı Bektâşî şairleri arasında zikreder ve bu şairlerin aruzla yazdıkları eserlerin ekseriyetle rekik ve kusurlu eserler olduklarını ifade eder.⁵⁵ Köprülü’nün bu eserleri tanımlarken kullandığı kelimeler ile **Seher Abdal**’ın kendi eserini tanımlarken kullandığı kelimeler hemen hemen aynıdır:

Rekîk ü sehv ü nâ-mevzûnı çoğdur
Velî ma’ nîde nâ-ma’ kûlı yoğdur (61)

Ṭutuñ ma’ zür ey ehl-i me’ ânî
Ḥaṭâ kıldımsa siz ‘afv idüñ anı (62)

Saadet-nâme, dinî edebiyatımızın *tevhîd*, *münacât*, *mi’râciyye* gibi önemli türlerini ihtiva eden bir mesnevîdir. Ayrıca **Seher Abdal**’ın gezip gördüğü yerleri

⁵⁵ Köprülü, *age.*, s. 350.

teşbih sanatına sıklıkla başvurarak tarif etmesi sebebiyle, eserin *seyahâtnâme* türünde bir bölüm barındırdığından da bahsedilebilir.

Saadet-nâme, telif-tercüme bir eser olduğundan, onun edebî anlamdaki sınırları daha ziyade **Nâsır-ı Hüsrev**'in *Saadet-nâme*'si tarafından çizilmiştir. Eserde, Farsça kelime ve terkiplerin fazlaca kullanılmasında, Farsça bir eserin çevirisi olmasının payı büyüktür. Bunun yanında *Saadet-nâme*, Eski Anadolu Türkçesi'nde yer alan arkaik kelimeleri, veciz ifadeleri ve deyimleri ihtiva etmesi hasebiyle Türk dili ve kültürü açısından önemli bir kaynak niteliğindedir.

I. SAADET-NÂME'DE GEÇEN ATASÖZÜ VE VECİZ İFADELER

Saadet-nâme'deki beyitlerin büyük bir bölümü genellikle hikmetli sözler ihtiva ettiğinden, eserin çok sayıda veciz ifade barındırdığı söylenebilir. O sebeple biz, beyit hâlindeki değil de, mısra hâlindeki veciz ifadeleri bu başlıkta ele aldık.

Begendüğüñ kabul it yatlusun şal (150)⁵⁶

Zen nâkış uķıldur (241)⁵⁷

Ayağun yorganuña göre uzat (244)

Cihân bir dâmdur mâlı aña dâne (391)

Sepetde şu turur mı hergiz (470)

⁵⁶ Bu veciz cümle, “Huz mâ safâ, da'mâ keder” kalıbıyla bilinen bir ifadenin Türkçe'sidir.

⁵⁷ Bu söz hakkında Bk. Hidayet Şefkatli Tuksal, **Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri**, Kitâbiyat Yay., Ankara 2000.; Ali Osman Ateş, **Hadis Temelli Kalp Yargılarda Kadın**, Beyan Yay., İstanbul 2000.

II. SAADET-NÂME'DE GEÇEN DEYİMLER

Âdemî ol-	: 163, 238
Âhı yedinci göke çık-	: 401
Âteşden ol dur-	: 184
Ayâğ üzre tur-	: 36
Ayâğına düş-	: 38
Ayağñ perhîz it-	: 422
Ayağñ perk baş-	: 175
Bâb-1 devlet açıl-	: 169
Bâb-1 ma' nî açıl	: 213
Bâr-1 yâr ser-girândan yeg-	: 310
Başa teşviş gel-	: 240
Başdan çıkma-	: 151
Bir ziyâne biñ aşşısı deg-	: 142
Büyında dimâğı muatтар ol-	: 488
Cân çerâğı rüşen ol-	: 34
Cân kulağın kelâma tut-	: 87
Cân mürği kafesde ol-	: 451
Cân perhîz-kârî it-	: 415
Câne câme ol-	: 440
Câne sikke-i ihlâş ur-	: 429
Câmı eyü yatlu ile öğret-	: 298
Cānuñ oda şal-	: 200, 250
Cānuñ üstüne dāğ ol-	: 249
Ceḥālet ābını iç-	: 230
Cehl zulmâtında dil-teng kal-	: 168
Cevāhir yirine ḥar-mühre al-	: 221
Cihān içinde ḥoş-büy-ı nāf ol-	: 93
Cümle şey'e ḥaḳ baḳ-	: 97
Çoḳ aşşıdan cāne feraḥ idin-	: 142
Dervîş ivin yıḳ-	: 332

Devr-i sākī giç-	: 226
Dilüñ şakla-	:151, 420
Dīn uğrısı-	: 290
Dīnūñi bend kıl-	: 317
Ecel ābın iç-	: 399
Elden koma-	: 96
Ele getür-	: 164
Eli pür ol-	: 184
Elüñ cümleden yu-	: 177
Erenler şöbetiyle cānuñ toyla-	: 107
Eyü halk-ıla cānı rāhat eyle-	: 192
Ġaflet ābın içür-	: 409
Ġaflet pamuğın kulağundan çıkar-	: 81
Ġaflet uyhusından gözi sil-	: 255
Ġanī hāl ol-	: 494
Ġanīmet gör-	: 226
Gence gevher ol-	: 446
Göñlüñ mir ^c ātını jeng dut-	: 39
Göñül āyinesin pās eyle-	: 133
Göñül āyinesin sil-	: 481
Göñül bağlama-	: 90, 388
Göñül ivinde bünyād-ı taşdıķ kıl -	: 49
Göñül yap-	: 432
Göñül yıķ-	: 151, 164, 165, 166, 324
Ġurbet ateşi cāna dutuş-	: 32
Ġāk ol-	: 395, 396
Ġaķ yolına git-	: 233
Ġaķ yolundan taşra çık-	: 129
Ġaķ'un ivin yıķ-	: 324
Ġaķīkat rāhımı pāk kıl-	: 374
Ġaķķ'ı tā ma ^c nī yüziyle bil-	: 82
Ġayr elini yum-	: 337

Hikmet ābın iç-	: 51
Hikmet ābın nūş eyle-	: 52
Hūn-1 müflisān yi-	: 335
Īmānı қо-	: 330
İvini yıқ-	: 129
Қaddi iki қат eyle-	: 41
Қaddüñi бүк-	: 135
Қalbinüñ mir' ātını jeng тұт-	: 285
Kehel himāra zīn-i zerrīn ur-	: 477
Қulaғuñ тұт-	: 46, 190
Қulaғuñda peyvend dürr ol-	: 483
Қulaқ тұт-	: 171
Қūt-1 rūḥ-1 ' āşıқān-	: 413
Kūfri şatun al-	: 330
Lāf-1 dīni ur-	: 96
Licām-1 ' aқlı cehl iline vir-	: 235
Maқāmı nūr-ile sirişte ol-	: 31
Ma' nī bābını göster-	: 63
Ma' nī mīvesin nūş қıl-	: 491
Ma' nī yüzini cān göziyle gör-	: 82
Mir' āt-1 қalbüñ şāf it-	: 430
Nefs ardınca бақ-	: 174
Nişter ur-	: 166
Nuţқа gel-	:9
Nuţқu şeker-riz ol	: 178
' İlāc it-	: 200
Rāh-1 küfri қо-	: 233
Remzüñ ma' nisin bil-	: 255
Rest-gārī bul-	: 431
Riş-ḥande it-	: 473
Riyādan pāk ol-	: 233
Rūḥ-1 revān gıdā-yı ḥaқ bul-	: 107

Sa' ādet tācını gey-	: 188
Sem' iñ perhîz kıł-	: 418
Siyeh rû ol-	: 103
Şoĥbetden yüzüñ döndür-	: 209
Şoĥbetden yüzüñi çevir-	: 220
Sözden biñ biñ ma' nî-i bıkır toĝ-	: 154
Vücūduñ ĥirmenin taĝıt-	: 323
Vücūduñ ĥirmenin yaĝ-	: 278
Yol bul-	: 91
Yol vir-	: 138
Yoluñda cān-ıla ser terk eyle-	: 293
Yolunda kendüzünü ĥāk kıł-	: 19
Yüz sür-	: 19, 33
Yüz vir-	: 124
Yüzi gül-nāra dön-	: 43
Yüzi қо-	: 388
Yüzi turş ol-	: 126
Yüzine ĥapu baĝlama-	: 190
Yüzüñ döndür-	: 47
Zebūna arĝa ol-	: 120

C. SAADET-NÂME'NİN DİNÎ-TASAVVUFÎ TAHLİLİ

I. DİN

1. İTİKÂD

1.1. Allâh

Gökleri ve yeri yoktan var eden⁵⁸, insanları ve cinleri de kendisine kulluk etmeleri için yaratan⁵⁹ *aşkın* varlığın ismi olan “Allâh” lafzı, uluhiyyete delalet eden özel isimdir. Diğer isimleri aslında Allâh’ın sıfatlarından ibarettir.⁶⁰ Kulların, Rablerini tanıyıp bilmeleri için, Kur’an’daki tabirle “el-esmâü’l-hüsna” olan bu isimleri bilmeleri gerekir. Dini halka anlatmak hususunda rehber konumundaki kişiler, eserlerinde “el-esmâü’l-hüsna”ya yer vermek suretiyle, Allâh’ı, O’nun bilinmeyi istediği ölçüler dahilinde kullara tanıtmışlardır. Seher Abdal da Saadet-nâme’ye Allâh’ın birliğini, yüceliğini ve kudretini anlatan Tevhîd türünde⁶¹ bir girişle başlamaktadır. Bu kısımda “el-esmâü’l-hüsna”dan seçtiği isimleri ve bazen de bunların Farsça karşılıklarını zikretmiştir. Allâh’tan bahsederken Hakk ve Hudâ kelimelerinin **Seher Abdal** tarafından çokça kullanıldığı Saadet-nâme’de sadece bir kez ‘Allâh’ lafzı tercih edilmiştir.

Seher Abdal’ın Saadet-nâme’de Allâh’ı zikrederken saydığı isimler ve kullanım sıklıkları, alfabetik olarak şöyle yer alır: **Allâh** (1 kez), **Bâğ-bân** (1), **Bâkî** (1), **Bârî** (1), **Bînâ** (1), **Dânâ** (1), **Hak** (70), **Hakîm** (1), **Hâkim** (1), **Hallâk-ı Bârî** (1), **Hallâk-ı Cebbâr** (1), **Hallâk-ı Âlem** (2), **Hayy** (1), **Hû** (1), **Hudâ** (14), **Hudâvend** (1), **Kadîm** (1), **Kâdir** (1), **Kayyûm** (1), **Kird-gâr** (1), **Pinhân** (1), **Rahmân** (1), **Rezzâk** (1),

⁵⁸ Bk. En’âm (6), 14

⁵⁹ Bk. Zâriyât (51), 56

⁶⁰ İsmail Karagöz, **Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları: Esmâ-i Hüsnâ**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2007, s. 7.

⁶¹ *Tevhid*, Allah’ın zâtını, tasavvur ve tahayyül edilen her şeyden tecrid ederek onun varlığına ve birliğine inanmak demektir. Edebiyatta tevhid, Allah’ın birliğinden ve yüceliğinden bahseden edebi metinlerin adıdır. Bk. bk. Ali Nihad Tarlan, **Dîvân Edebiyatında Tevhidler**, Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1936; Mustafa İsen, Muhsin Macit, **Türk Edebiyatında Tevhidler**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1992; N. Ahmet Özalp, **Gülşen-i Tevhid: Tevhidler Güldestesi**, Kitabevi Yay., İstanbul 1995.

Rezzâk-ı ‘Âlem (1), Sâni‘ (1), Semî‘ (1), Sübhân (1), Şâh (1), Tüvânâ (1), Vâcibü'l-cûd (1), Yaradan (1), Zâhir (1 kez).

Saadet-nâme'de Allâh'ın adının anıldığı beyitlerin fazlalığından ve bu beyitlere, diğer kavramları açıklarken de değineceğimizden dolayı, Allâh'ın isim ve sıfatlarının bulunmadığı ancak O'nun konu edildiği bazı beyitleri ele almakla iktifâ edeceğiz.

Seher Abdal'a göre, ‘Ol’ emriyle eşyâyı yoktan var eden yüce Allâh'ın vasıflarını sayıp ortaya koymak bile, kimsenin yetkisi ve kudreti dahilinde olan bir şey değildir (4). Allâh'ın varlığını, birliğini, eşi ve benzerinin olmayışını dile getirir (5). Sadece Allâh'a bağlanmak, gayrısını terk etmek gerektiği üzerinde durur:

Hağ'ı bil Hağğ'ı söyle Hağğ'ı iste
Kim andan ğayrı zâta olma beste (89)

Göñül bağlama Hağğ'dan ğayrıya hiç
Sivâ-yı Hağğ'ı candan terk idüp geç (90)

Ancak Seher Abdal, altmış üçüncü beyitten itibaren on beyit boyunca bir münacatta⁶² bulunur ki, sözlerini Allâh'ın zâtına tevcîh etmekle Nâsır-ı Hüsrev'in zâtına yöneltmek arasında gelip gider. Tapusunda *niyâz u meskenet* kıldığı Nâsır'ın (65) kendisine mânâ kapısını gösterdiğini söyleyip (63) onu gönül sultânı ve meânî şâhı diye anarak medihde bulunurken (64), övgünün dozunu giderek artırır ve Allâh'a yalvarırcasına bir hâle bürünür; “keremli hâce” diye andığı Nâsır'dan günahlarını bağışlamasını ister (70). Aslında kendi inancına göre, günahlarını

⁶² *Münacat*, muhtevası Allah'a yalvarış olan şiir türünün adıdır. Münacatlar hakkında bk. Cemâl Kurnaz, **Münâcât Antolojisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992; Mehmed Kemal Pilavoğlu, **Allahu Teala'ya Münacaat, Allahu Teala'dan Tövbe Magfiret Hakkında Şiirler**, Nüve Matbaası, Ankara 1971; Hâce Abdullah Ensari, **Münacatname-i Hâce Abdullah Ensari**, İntişarat-ı Fahr-ı Razi, Tahran 1373; Ali Budak, Ali Belbağı, **Alemlerin Rabbi'ne Münacat Antolojisi**, Zaman Kitap, İstanbul 2004.

başılamasını istediği Allâh'tan başkası değildir; lâkin bu ifade tarzı, ondaki hulûl⁶³ inancının bir tezahürüdür:

Saňa lâyıķ ‘amel yok bende iy şâh
Günahkârum hezâr estagfiru’llah (71)

Emîr-i şâfi‘ isün mümkinātuñ
Ki cümle mü‘ minin ü mü‘ minātuñ (72)

Umarlar rahmetünden cümle eşyâ
Ki sensün cümle mañluķâta Mevlâ (73)

Bir beyitte, Allâh'ın rahmetinden yana beslediği ümidi dile getirip, Allâh'tan kendisini cehennem azabından kurtarmasını isterken (453); diğerk bir beyitte Nâsır-ı Hüsrev'e yönelttiği itirafında günahının çokluğundan bahsedip, iki âlemde kendisini kederden emîn kılmasını ister (69). Seher Abdal, Allâh'ın Nâsır-ı Hüsrev'e hulûlüne inanmaktadır.

Hakk'ın rızasına teslim olmak ve her işte Hakk'ın nâmını irşâd eylemek (88) Saadet-nâme'de tavsiye edilen hususlardır. Allâh, herkesin rızkını verendir (195) ve kulunun her işinde ona yardımcıdır (99). Allâh'tan her ne gelirse gelsin, ona binlerce kez şükür edilmelidir (114).

1.2. Melekler

Azrail

Dört büyük melekten biri olan Azrail, Allâh'ın emriyle ruhları kabzetmek görevini yerine getirir. Beyitlerde ecel, herkesin er ya da geç içtiği bir suya (399) ve Azrail de, sırası gelene o suyu sunan sâkîye teşbih edilir. Azrail'in, sırayla ecel âbını

sunarken atladığı biri varsa, bu durumu o kişi ganimet bilmeli ve bir süre daha yaşayacak olmaktan mutluluk duymalıdır.

Ki senden giçiserdür devr-i sākī
Ġanīmet gör degüldür ‘ömr bākī (226)

1.3. Kitaplar

Saadet-nâme'de kutsal kitaplardan sadece Kur'ân zikredilmektedir. Ehl-i Beyt'in Kur'ân'da Allâh tarafından medhedildiği anlatılmaktadır:

Anı Qur'ân'da medh itmiş ola Hâk
Kıla ismine Hâk biñ dürlü şadağ (465)

1.4. Peygamberler

1.4.1. Hz. Âdem

Allâh'ın yeryüzünde bir halife yaratmak isteyip, topraktan yarattığı Hz. Âdem, ilk insan ve ilk peygamberdir. Allâh ona isimleri öğretmiştir. Saâdetnâme'de insanın eşref-i mahlûkat oluşu, Allâh'ın Hz. Âdem'e bütün isimleri öğrettiğinden bahsedilen âyet⁶⁴ iktibas edilerek vurgulanır (216).

Hz. Âdem'e Allâh tarafından, cennette eşi ile birlikte nimetler içinde bir hayat verilmiş, onların sadece bir ağaca yaklaşmaları yasaklanmıştır. Bu ağacın ne ağacı olduğuna dair çeşitli rivayetler var olmakla beraber, İslam düşüncesindeki güçlü kanaat, onun buğday olduğu yönündedir. Hz. Âdem ve eşi, şeytanın kışkırtmasıyla yasak meyveden yemişler ve cennetten çıkarılmışlardır.

⁶⁴ Bakara (2), 31.

Cennetten yeryüzüne indirilince Hz. Âdem'e Allâh'ın verdiği bir ceza olarak "toprağın verdiği ürünü yemek", Tevrat'ta şu ifadelerle anlatılır: "*Ömrünün bütün günlerinde topraktan yiyeceksin. Ve sana diken ve çalı bitirecek; ve kır otunu yiyeceksin. Toprağa dönünceye kadar, alınının teriyle ekmek yiyeceksin; çünkü ondan alındın, çünkü topraksın ve toprağa döneceksin.*"⁶⁵

Taberî'nin naklettiği bir rivayete göre, Hz. Âdem yeryüzünde aç kaldıktan sonra Rabbinden kendisine yemek yedirmesini istemiş, Allâh da Cebrail aracılığıyla ona yedi buğday tanesi göndermiştir. Hz. Âdem bunların ne olduğunu sorunca, "seni cennetten çıkararak nesne işte budur" cevabını veren Cebrail, buğdayın yetiştirilmesini, biçilmesini ona öğretmiştir. Yere tohum ekmenin ademoğulları arasında bir âdet haline gelmesi bundan sonradır.⁶⁶

İbn-i Haldûn'a göre ise, geçim yollarının en eskisi ve insan tabiatına en uygunu olduğuna işaret etmek için, çiftçilik, insanlığın atası olan Hz. Adem'e nispet edilir ve çiftçiliğin insanlara onun tarafından öğretildiği söylenir.⁶⁷

Seher Abdal da, Allâh'ın Hz. Âdem'e çiftçiliği emrettiğini, bu mesleğin Hz. Âdem'den gelmekte olduğunu ifade eder:

Buyurdı Âdem'e bu işi Raḥmān
Ḳalupdur yādigār Âdem'den iy cān (359)

1.4.2. Hz. İdris

Kur'an'daki ifadeyle, "dosdoğru" bir insan olan Hz. İdris, göğe yükseltilen bir peygamberdir.⁶⁸ Rivayete göre Hz. İdris'ten önce insanlar hayvan derileri giymekteydiler. İlk defa elbise dikip giyen, kalemi ilk kez kullanan Hz. İdris'tir.

⁶⁵ Tekvin (3), 17-19

⁶⁶ Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s. 35.

⁶⁷ İbn-i Haldûn, **Mukaddime**, (çev. Halil Kendir), Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara 2004, c. II, s. 524.

⁶⁸ Bk. Meryem (19), 56-57

Onun ilim ve fenlere olan vukufiyeti, hemen hemen bütün tarih ve tefsir kitaplarında, enbiya kıssalarında dile getirilir.⁶⁹ *Terzilerin pîri* olarak kabul edilen Hz. İdris, Alevî-Bektâşî klasiklerinden olan *Kitâb-ı Dâr*'da “cennet elbisesi diken peygamber” diye zikredilir.⁷⁰

Erdoğan Çınar⁷¹ ise, *Aleviliğin Gizli Tarihi* isimli eserinde *Hermes* diye adlandırdığı Hz. İdris'in, Bektâşîliğe gizemli bir kaynak teşkil ettiğini; onun öğretisi ve eserlerinin, Eski Dünya'da bilgi ve bilimin kaynağı olan İskenderiye'ye altın çağını yaşattığını öne sürer. Ve ilave eder: “*Hermes'in öğretisi Moğol baskısı ile Asya'daki yurtlarını bırakarak Sabbahi egemenliği altındaki Kuhuzistan bölgesi üzerinden Anadolu'ya göçen Türkmenler eli ile Anadolu'ya taşındı. Anadolu Bektaşiliğinin gizemli kaynağı oldu.*”

Saadet-nâme'de Hz. İdris'in göğe yükseltilip cennete girmesine⁷² telmihte bulunulur ve bu durum onun kendi iradesini Allâh'ın iradesinde fâni kılmasına⁷³ bağlanır. Hz. İdris'in ki ile tezat oluşturan bir tutumun sahibi olan İblis ise, kibrinden dolayı reddedilen ve kovulan bir varlık olmuştur⁷⁴:

Fenâ oldu bihişte girdi İdrîs

Tekebbür itdi merdûd oldu İblîs (264)

⁶⁹ Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara s. 43.

⁷⁰ Bk. Haz. Osman Eğri, **Kitâb-ı Dâr**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 86.

⁷¹ Erdoğan Çınar, **Aleviliğin Gizli Tarihi**, Kalkedon Yay., İstanbul 2007, s. 202.

⁷² Abdullah Aydemir, adı geçen eserinde, Hz. İdris'in yükseltildiği “yüce yer” ile alakalı bulunan rivayetleri ele alırken, tercih edilen görüşe göre, Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde bulunan bir hadise dayanılarak Hz. İdris'in, semanın dördüncü katına yükseltildiğine inanıldığını, bir diğer görüşe göre ise –ki bu görüşün sahipleri cennetin dördüncü kat semada olduğunu söylemektedirler- Hz. İdris'in cennete yükseltildiğini belirtir. Fakat, Aydemir'e göre, Cennet'in dördüncü semada olduğu söylencesi, Al-i İmran suresinin 133. ayetinde “Cennet'in eninin gökler ve yer kadar olduğu”nu bildiren ifade sayesinde geçerliliğini yitirmektedir. Bu itibarla, Cennet'in dördüncü semada olması, Aydemir'e göre söz konusu değildir.

⁷³ “Fenâ” kavramı için bk. Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul 1977, s. 188.

⁷⁴ Bk. Bakara (2), 34; Sâd (38), 74

1.4.3. Hz. İsa

Kendisine kitap indirilen dört peygamberden biri olan Hz. İsa, babasız olarak yaratılmış olup, annesi Hz. Meryem'dir. İslâm'a göre Allâh'ın kelâmı Kur'an iken, Hristiyanlık'ta Hz. İsa'nın bizzat kendisi Allâh'ın kelâmıdır.

Dünyadaki yaşantısı boyunca hiç evlenmediği rivayet edilen Hz. İsa'nın bu özelliğine karşın, Hz. Muhammed'in birden fazla evlilik yapmış olması, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî tarafından şöyle izâh edilir: “*İsâ (a.s.)'ın tarîki, mücâhede ve halvet ve şehvetten ictinâbdır; tarîk-i Muhammedî ise, kadının ve erkeğin cevr ve gussalarını çekmektir.*”⁷⁵ Aynı konunun devamında Mevlânâ, Hz. Muhammed'i örnek almak konusunda acze düşüldüğü takdirde Hz. İsa'yı örnek almayı, onun gibi mücerred olmayı tavsiye eder: “*Mâdem ki tarîk-i Muhammedî'ye gidemiyorsun, bâri tarîk-i İsa'ya git; tâ ki büsbütün mahrum olmayasın.*”

Seher Abdal'a göre de, Hz. İsa gibi mücerred olunmalıdır:

Mücerred ol hemân 'İsâ ibn-i Meryem
Teberrâ kıl çün İbrâhim-i Edhem (266)

1.4.4. Hz. Hızır

Karanlıklar ülkesinde âb-ı hayâtı içen⁷⁶ ve ölümsüzlüğe kavuşan Hızır'ın, “Peygamber ya da velî olduğu hususunda rivayetler vardır.”⁷⁷ Saadet-nâme'de “karanlık” anlamındaki “zulmet”ten türeyen “zulmânî” kelimesi ile söz sanatlarından îham-ı tenasüb kullanılarak, “karanlık sıfat” ve “karanlıklar ülkesi” arasında bağ kurulmuştur. Karanlık diyardan geçip âb-ı hayât içen Hızır gibi, karanlık sıfatlardan geçip ölümsüzlüğe kavuşulmalıdır:

⁷⁵ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, **Fîhi Mâ Fîh**, (çev. Ahmed Avni Konuk), İz Yay., İstanbul 2006, s. 82.

⁷⁶ **Kitâb-ı Dâr**, (haz. Osman Eğri), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 98.

⁷⁷ İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul 2004, s. 204.

Yüri terk eyle zūlmānī şıfātı
Hızır-vār içesin āb-ı hayātı (482)

1.4.5. Hz. Muhammed

Allāh'ın gönderdiği peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed, 571 yılında Mekke'de doğmuştur. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Âmine'dir.

Hz. Muhammed'e inanlar, onun sözlerine uymak gayretinde olmuşlardır. Seher Abdal ahlâkî öğütler içeren *Saadet-nâme*'sinde Hz. Muhammed'den çok bahsetmiştir. Bu durum peygambere duyulan sevgi ve bağlılıkla açıklanabileceği gibi, ahlâka dair şeylerin kendiliğinden Hz. Muhammed'i çağırıyor oluşuyla da açıklanabilir. Zira o, “güzel ahlâk”ı tamamlamak üzere gönderildiğini söylemiştir.⁷⁸

Saadet-nâme'de yer alan “vakt-i hatem” tabiriyle, Hz. Muhammed'in son peygamber oluşuna telmih vardır (11). Hz. Muhammed'in isimlerinden “Mustafâ”, beyitlerde 16 kez geçmektedir. **Seher Abdal**, “Mustafâ”yı medh etmeyi dilemekte (12) ve bunu yapmayı okurlara da tavsiye etmektedir (48). Hz. Muhammed'e salavât vermenin, mahşerde insanı gamdan kurtaracağını söyler (76). Hz. Muhammed, din yolunun rehberidir:

Her işde çün meded-kāruñ Hūdā'dur
Delîl-i rāh-ı dīnūñ Muştafā'dur (99)

Hz. Muhammed, kendisinden şefâat umulandır (194). Akli olan kişiler Hz. Muhammed'in sözüne kulak vermelidir (313). Çünkü o, gerçekliğine hiç şüphe olmayan yolun rehberidir:

Muhammed Muştafā'dur cümleye ser
Hem ol haqqā'l-yaqīn rāhına rehber (372)

⁷⁸ **Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi**, (haz. Ali Yardım), Damla Yay., İstanbul 1999, s. 215., Hadîs nu.: 730.

1.4.5.1. Ehl-i Beyt ve On İki İmam

“Ev halkı” anlamına gelen Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed’in evi ve ailesini ifade eder. İslam kültüründe Ehl-i Beyt’in son derece yüksek bir mevkii vardır. Hazreti Peygamber’in onları sevmek konusunda mü’minleri teşvik eden hadîsleri bir yana, Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allâh bunu istemiştir (42. Şura, 23).⁷⁹

Sevmek, sevgimizin sevdiğimizde sevgi uyandırmasını umarak kendimizi bütünüyle ona vermek demektir.⁸⁰ Alevî-Bektâşî düşüncesinde, Ehl-i Beyt’ten olan bir kişiyi kim severse Allâh’ın da onu seveceğine; ona çok merhamet edeceğine inanılır⁸¹. Ehl-i Beyt ve On İki İmam’ı “âl, evlâd, hanedân” gibi isimlerle zikreden Seher Abdal, Allâh’a kul olmanın, Hz. Ali soyuna sevgi göstermeyi de beraberinde getirdiğini; onları sevmekle Allâh’ın rahmetine kavuşulacağını söyler:

Cihânda kim ki ‘ abdidür Hudâ’nuñ
Sever evlâd u âlin Muştafâ’nuñ (370)

Gel iy mevâlî umarsañ rahmet-i Hağ
Muhibb-i hanedân ol şaha muṭlağ (74)

Bir kimseye ya da topluluğa yönelmiş sevgi ve saygının dillendirilmesi, onu medhetmekle mümkün olur. Seher Abdal, Ehl-i Beyt’i medhetmeyi istemekte ve sâliklere de bunu yapmalarını tavsiye etmektedir.

⁷⁹ Ethem Ruhi Fıçlalı, **Türkiye’de Alevilik Bektaşilik**, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2006, s. 193.

⁸⁰ Erich Fromm, **Sevme Sanatı**, Payel Yay., İstanbul 1995, s. 120.

⁸¹ **Kitâb-ı Cabbâr Kulu**, (haz. Osman Eğri), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 521.

Dilerdim medh ideydim Muştafa'yı
Dağı evşâf-ı âl-i Murtaza'yı (12)

Yüri var söyle na' tın Muştafa'nuñ
Sitâyış eyle âlin Murtaza'nuñ (48)

Gelüp medh eyle evlād-ı Resüli
Budur lâyıq eger şâhib-uşüli (479)

Alevî kültürü, *velâyet*'i Şî-Bâtınî tesirle, sadece Hz. Ali'ye ve oğullarına tahsis etmektedir⁸². Velâyet fonksiyonunu yerine getiren İmam, dinî yasanın desteği ve sürekliliğinin güvencesidir. Onun görevi esas olarak üçlüdür: Hazreti Peygamber'in temsilcisi sıfatıyla İslâm toplumunu yönetmek, insanlara dinî ilimleri ve şeriati –özellikle bunların iç anlamlarını- yorumlamak ve nihayet manevî yaşayışta insana kılavuzluk etmek⁸³.

Saadet-nâme'de Hz. Ali'nin oğullarına itaat edilmesi, onların gösterdiği yola gidilmesi tavsiye edilir:

Muhibb ol hānedān-ı Muştafa'ya
Muṭī' ol āl-i pāk-i Murtaza'ya (461)

Ki cidd ü cehd idüp evlādı medh it
Ne kim gösterdilerse ol yola git (462)

Hazreti Peygamber'in bereket'i (bağışı), şîliğe göre esas olarak Peygamber ailesi (ehlu'l-beyt) aracılığıyla hissedilirken, sünnilige göre Peygamber ailesi de dahil bütün sahabiler vasıtasıyla duyulur ve gerçekleşir. Peygamber arkadaşları (sahabe) ve ailesinin (âl) sünniler için ifade ettiğini, şîler bizzat Peygamber ailesinde bulmaktadırlar. Bu durum, her iki grubun Hazreti Peygamber'e okudukları salât ü selâm'ın şekillerinde de görülür⁸⁴:

⁸² Ethem Ruhi Fığlalı, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2006, s. 186.

⁸³ Seyyid Hüseyin Nasr, **İslam: İdealler ve Gerçekler**, İz Yay., İstanbul 2003, s. 179.

⁸⁴ Nasr, **age.**, s. 191.

Şalavât vir Resûl'e âline hem
Ki tâ maşerde sen çekmeyesin gam (76)

1.4.5.2. Hz. Ali

Hz. Ali b. Ebî Tâlib, Hz Muhammed'in amcasının oğlu ve Hz. Hatice'den sonra peygambere ilk inanan, onunla birlikte ilk namaz kılan kişi olup, Hülefâ-i Râşidîn'in dördüncüsüdür. Bi'setten yaklaşık dokuz veya on yıl kadar önce Mekke'de doğduğu kabul edilir.⁸⁵ Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Hz. Peygamber tarafından kendisine verilen bir künyesi de Ebû Turâb'dır. Esedullahi'l-Gâlib, el-Murtazâ, Haydâr-ı Kerrâr gibi lâkablari da vardır.⁸⁶ Çocukluğunda putlara hiç tapmadığı için, ismi daha sonraları “*Kerrema'llahu vechehû*” duasıyla birlikte anılır hale gelmiştir.

İslâm'da bâtinî yaklaşımın en üst temsilcisi olan Hz. Ali'nin,

Semâvî kitapların sırlarının tamamı Kur'an'dadır. Kur'an'daki bütün sırlar Fâtihâ'dadır. Fâtihâ'da olan bütün sırlar Besmele'dedir. Ve Besmele'de olan bütün sırlar Besmele'nin bâ'sındadır. Ve Besmele'nin bâ'sındaki bütün sırlar, bâ'nın altındaki noktadadır. İmam Ali der ki (KerremAllâhu vechehû): Ben bâ'nın altındaki noktayım.⁸⁷ Ve yine der ki, ilim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı. Elif tektir, onu ilimde derinleşenler (râsihûn) bilir.⁸⁸

dediği rivayet edilir. Seher Abdal da, bir müseddesinin mütekerrir beytinde:

*“Tövbeler bir dahi ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh, noktadan aldım haberi”*

⁸⁵ Cemal Sofuoğlu, Avni İlhan, **Alevilik Bektaşılık Tartışmaları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006, s. 23.

⁸⁶ Fırlalı, **age.**, s. 194.

⁸⁷ Hz. Ali'nin, “besmelenin ba'sındaki nokta” oluşu hakkında bk. Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, **Besmele Tefsiri**, (haz. Hamiye Duran), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 23.

⁸⁸ Baba Hoca el-Hüseynî el-Belhî el-Kundûzî, **Yenâbü'l-mevedde**, Ahter Matbaası, İstanbul 1301, s. 69.

demek suretiyle Hz. Ali'nin bu sözüne telmihte bulunmuş; “bilgi”sinin kaynağı olan zâtı işaret etmiştir.⁸⁹

Seher Abdal'ın, Allâh'ın yardımını umarak yazmaya niyetlendiği bu Saadet-nâme'nin özünü oluşturan şey, Hz. Ali'nin ilminden başkası değildir:

Eger yârî kılsa fazl-ı Allâh
Kılam taqrîr-i 'ilm-i Hazret-i Şâh (7)

Hz. Peygamber'in, “Ben kimin Mevlâsı isem Ali de onun Mevlâsıdır” mealindeki hadîsine dayanılarak, Ehl-i Beyt taraftarlarınca Hz. Ali, “*Şâh-ı Mevâlî*” sıfatıyla anılagelmiştir. Kendisini “mevâlî mezhep” diye tanımlayan Seher Abdal (498), kendisi gibi mevâlî olan kişiye çağrıda bulunarak, şayet Hakk'ın rahmetini umuyor ise, “Şâh” diye zikrettiği Hz. Ali'yi ve onun hânedânını sevmesi gerektiğini söyler:

Gel iy mevâlî umarsañ rahmet-i Hâk
Muhibb-i hânedân ol Şâh'a muṭlak (74)

Beyitlerde ‘Er’ diye de anılan Hz. Ali'yi sevmenin ötesinde, onun aşkına canı fedâ etmek (274), ona ulaşmak için cehd etmek tavsiye edilir (275). Peygamber'in getirdiği bu İslâm dininden ümidi olan kişinin, Hz. Ali'nin sözüne sırt çevirmemesi beklenir (47).

Alevî inançlarının ana sembolü olan “Hak-Muhammed-Ali” tasavvurunda, Hak Tanrı'yı, Muhammed peygamberliği, Ali ise velayeti temsil eder. Üçlerin son ikisi olan Muhammed-Ali, nübüvvet ve velayetin iç içe geçtiği bir “öz”ü ifade eder.⁹⁰

Şiirlerde vezin ve kafiye gereği birinci beyitte ‘Mustafâ’, ikinci beyitte ise “Murtazâ” isimlerinin kullanımı suretiyle Muhammed-Ali'nin anılmasına sıkça

⁸⁹ Ergun, *age.*, s. 94.

⁹⁰ Üzüm, *age.*, s. 98.

rastlanır. Seher Abdal da bu yolu izlemiş ve Saadet-nâme’de, bu şekilde kurulan beş beyte yer vermiştir. Seher Abdal, Mustafâ’yı ve Murtazâ âl’inin vasıflarını medh etme arzusunu dile getirir (12). Mustafâ’nın na’tını söylemek ve Murtazâ’nın âl’ini sitayişle anmak, Seher Abdal’a, Nâsır-ı Hüsrev tarafından rüyada telkin edilen davranışlardandır (48). Mustafâ’ya ümmet olan kişinin Murtazâ’ya tâbi olması gerektiği (75), Mustafâ Hânedânı’nı sevmek ve Murtazâ’nın pâk Âl’ine itaat etmek gerektiği (461), Seher Abdal tarafından *Saadet-nâme*’de dile getirilen hususlardır. Peygamber’in ümmetinin kime itaat etmesi gerektiği, Hz. Ali ve onun ailesi işaret edilerek, *Saadet-nâme*’de tekrar vurgulanır:

Şular kim ümmetidür Muşafâ’nuñ
Muṭî’i ola âl-i Murtażâ’nuñ (466)

Hz. Ali’nin defnedildiği yerin Neced olduğu, İslam tarihçileri tarafından kabul edilmekle beraber, onun medfun bulunduğu inanılan bir diğer mekân da Belh şehrinin merkezi olan Mezar-ı Şerif’tir.⁹¹ Seher Abdal, İmam Ali er-Rıza türbesini ziyaret ettiği Tûs şehrinden sonra Belh’e ulaşmış ve Hz. Ali’nin makamını ziyaret etmiş; kendi deyimiyle “Zuhûr-ı Şah”ı görmüştür:

Geçüp āndan ilerü Belḡ’e vardum
Varup anda zuhûr-ı Şāh’ı gördüm (20)

Ṭavāf itdüm behište beñzer ol cāy
Müşerref ravza hoş cān u dil-ārāy (21)

⁹¹ Rivayete göre, Hz. Ali’nin cesedine Hariciler tarafından zarar verilmesinden ve bir fesat çıkarılmasından endişe edilince, 129/742 yılında İmam Cafer-i Sadık’ın emriyle Hz. Ali’nin cesedi, Ebu Müslim el-Horasanî tarafından, bugün Mezar-ı Şerif diye anılan Hayrân köyüne gizli bir şekilde defnedilmiştir. Yıllar sonra bu bilgi açığa çıkıp Sultan Sencer tarafından öğrenilince, Sultan Sencer, Hz. Ali’nin kabrinin bulunduğu yere ihtişamlı bir bina ve kabrin üzerine de güzel bir yapı inşa ettirmiştir. Bk. Şafiqullah Erkin, **İslâmlaşma Sürecinde Belh Şehri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SDÜ SBE, Isparta 2005, s. 97.

1.4.5.3. Hz. Hüseyin

4/30 Aralık 626'da Medine'de doğan Hz. Hüseyin, Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın oğlu ve Hz. Muhammed'in torunu olup, ismi, ağabeyi Hz. Hasan'da da olduğu gibi bizzat Hz. Peygamber tarafından konulmuştur.⁹² Hz. Hüseyin, beraberinde adamları ve binekleri olduğu halde, yaya olarak yirmi beş defa hacca gitti.⁹³ İkinci Emevî Halîfesi Yezid'e karşı savaştı ve Kerbelâ yakınlarında hemen hemen tüm ailesiyle birlikte katledildi. Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 61'de şehid edilmesi bugüne dek dînî takvimin doruğunu belirler ve trajik ölümü bütünüyle Şiîliğin *ethos*'unu sembolize eder.⁹⁴ Câbir b. Abdullah'tan rivayet olunan bir hadîs-i şerîfe göre, Hz. Hüseyin mescide girince, Hz. Muhammed: "Cennetlik gençlerin Seyyid'ine bakmak isteyen şuna baksın!" buyurarak⁹⁵, onun "Seyyid" sıfatını ilan etmiştir.

Seher Abdal, Saadet-nâme'de Hz. Hüseyin'in ismini doğrudan zikretmez; ancak "Seyyid" diye bahsettiği Hz. Hüseyin'den iki söz rivayet eder. Bunlardan birinde Allâh'ın hayrı dilediği; diğesinde ise kadınların aklının kıt olduğu ifade edilir:

Dimişdür Seyyidi *Hak talibü'l-hayr*

Ki menzil-gâh aña 'arş üzredir seyr (145)

Didi Seyyid ki zen nâkış uşıldur

Ki fi'li cümle hâli bi-üşıldur (241)

⁹² Sofuoğlu, İlhan, *age.*, s. 32.

⁹³ İmam-ı Şa'ranî, *Tabakatü'l-kübrâ*, (çev. Abdulkadir Akçiçek), Toker Yay., İstanbul 1968, c. I, s. 90.

⁹⁴ Nasr, *age.*, s. 180.

⁹⁵ M. Asım Köksal, *Hazret-i Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Akçağ Yay., Ankara 1979, s. 11.

1.4.5.4. Hz. Ali Rıza

İmam Mûsa el-Kâzım'ın oğlu, Sekizinci İmam Ali Rıza, 148/765 senesinde Medine'de doğmuştur. Medine'de fevkalade derin bir dînî kültürle, ilimle dopdolu bir çevrede yetişmiş ve daha yirmi yaşındayken fetva makamına yükselmiştir.⁹⁶

Halifeliği, Ebu Talib soyundan en üstün kişiye verme ahdinde bulunan Abbasi Halifesi Me'mûn, yeryüzünde İmam er-Rıza'dan daha üstün birini bilmediğini, halifeliğe de ancak onun lâıyk olduğunu söyleyerek İmam Ali er-Rıza'yı veliaht tayin etmiştir.⁹⁷ Bu kararını gerekçelendirirken, İmam Ali Rıza'yı şöyle anlatmaktadır: “Onun göz kamaştırıcı üstünlüğü, tartışılmaz ilmi, herkesçe bilinen verai, halis zühdü, dünyaya metelik kadar değer vermeyişi, insanlardan müstağni oluşu apaçık ortaya çıkmıştır.”⁹⁸

Ali er-Rıza, Tus şehrinde, bir rivayete göre fazla miktarda üzüm yemesi, taraftarlarına göre ise Ali b. Hişam tarafından verilen bir narı yiyerek zehirlenmesi sebebiyle üç gün süren bir hastalık sonunda vefat eder (29 Safer 203/5 Eylül 818).⁹⁹ Birçok tarikatın kaynağı olan İmam Rıza'ya “Velâyet İmamı” da denir¹⁰⁰.

Seher Abdal, İmam Ali Rıza'nın medfun bulunduğu Tus şehrinde Horasan'ın Sultanı diye bahseder (17). Bir “yâr-ı hem-râz” arayışıyla geçirdiği seyahatinde nihayet Tus şehrine varmış, İmam Ali Rıza'nın türbesini tavaf etmiş¹⁰¹ ve ona büyük hürmet göstermiştir:

⁹⁶ Avni İlhan, **İmam Musa Kâzım, İmam Ali Rıza, İmam Muhammed Taki**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005, s. 40.

⁹⁷ İlhan, **a.g.e.**, s. 46.

⁹⁸ İlhan, **age.**, s. 51

⁹⁹ Ethem Ruhi Fığlalı, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2006, s. 220.

¹⁰⁰ Nasr, **age.**, s. 182.

Ṭavāf itdüm ‘Alī Mūsā’r-Rızā’yı
İmām-ı heştüm ol şāh-ı dü cāyi (18)

Münācāt eyledüm sürdüm yüzümi
Yolunda ḥāk kıldım kendüzümi (19)

1.5. Âhiret İle İlgili Kavramlar

1.5.1. Cennet

Bahçe anlamına gelen ve iman edip iyi işler yapanların ölümden sonra gidecekleri yeri ifade eden “cennet” kelimesi, Farsça karşılığı olan “behişt” ile birlikte Saadet-nâme’de hem temel anlamda, hem de teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Seher Abdal, Hz. Ali’nin medfun bulunduğu inanılan Mezar-ı Şerif bölgesini (21), Bedaḥşan şehrini (25) ve Yumgân’daki Nâsır-ı Hüsrev’e ait makamı cennete benzeter (27, 31). Dünyada müspet yanlarıyla tanınan kimselerin sonunda ulaşacakları yer cennettir(134) ve Firdevs cenneti, müminlerin makamıdır (500).

Basit, tabii ve fitrî oluşundan dolayı diğer geçim çeşitlerinden daha önce gelen çiftçilik¹⁰² ile uğraşanlar, Seher Abdal’a göre, cennete girme konusunda da önceliğe sahiptirler:

Ekincilik muḳaddemdür her işde
Ekinciler gire evvel bihişte (362)

Seher Abdal, içindeki sözlerin can kulağıyla dinlenilmesi ve onlara uyulması halinde Saadet-nâme’nin, cennete girme vesilesi olacağını söyler:

Ṭut imdi cān ḳulağın bu kelāma
Ki fi’l-ḥāl iresin dāre’s-selāma (87)

¹⁰² İbn-i Haldûn, *age.*, c. II., s. 524.

Allâh, kullarından cennete koşmalarını ister.¹⁰³ Bu, her ne kadar Allâh'ın kullarına gösterdiği bir hedef ve inanç sahibi kimselerin ahirete dair bir arzusu olsa da, insanların ve cinlerin yaratılma sebebi olan “Allâh'a kulluk etmek” fiilinin önüne geçen bir istek haline gelmemelidir. Seher Abdal, bu durumu anlatır nitelikte bir öğütte bulunur. Ona göre, cennet ve cehennem mevzuları bir kenara bırakılmalı, samimi bir şekilde Allâh'a kulluk edilmedir:

Hadîş-i dūzah u cennet o elden
Peresti Ha'a eyle cn u dilden (92)

1.5.2. Cehennem

Saadet-nme'de *nr*, *nr-ı cahm*, *od*, *ateş*, *zakkum*, *dūzah*, *azb* kelimeleriyle ifade edilen cehennem, inkarcların, gnahkrlarn ve ameli eksik olanlarn ldkten sonra azap ekecekleri yerin adıdır. Saadet-nme'de, yetim mal yiyenlerin (130), haydut tabiatlı kimselerin (188), dertlilerin derdini artranlarn (200), faiz yiyenlerin (328), haram yiyenlerin (334), zalim hkmdarlarn (410) cehenneme gidecekleri, cehenneme zg azap eşitleri zikredilerek anlatılır.

Cehennem ateşinden korunmak iin yapılması gerekenleri, Seher Abdal, Saadet-nme'de dile getirir. Bu balamda, zararsız insanların ateşten kurtulacaını syler (110). Paras olan kişi, cmerte davranıp bahşiş vermek suretiyle yanmaktan kurtulur (184), cmert huylu olmak ateşten uzak kalmayı salar (187), m'min olarak len kişi ateş yz grmez (500). Bir beyitte ndn sohbeti, cehennem azabına teşbih edilir (312).

Seher Abdal, kendisini cehennem azabından kurtarması iin Allâh'a yakarır:

mid-vram iy Ha rametnden
Halş it beni dūzah minetinden (453)

¹⁰³ Bk. l-i mran (3), 133.

2. İBADET

2.1. Salât, Savm, Hac

Arapça'daki 'salât' ve 'savm' kelimeleri Türkçe'de, Farsça karşılıkları olan 'namaz' ve 'oruç', şeklinde kullanılmaktadır. Hac ibadeti ile birlikte İslam'ın beş şartı arasında yer alan, yerine getirilmesi farz olan ibadetlerdir. Allâh rızası için yapılan bu ibadetlerin pek çok getirisi mevcuttur. Şehvetin hükmediciliğinden kurtulmak, ibadetin getirilerinden biri olduğu gibi, Seher Abdal'a göre dinin de hedefidir. Seher Abdal, bu ibadetlerin şehveti dizginleyici niteliğini ön plana çıkarmıştır:

Nişân-ı dîn şehvet terkîdür bil
Ki hâb-ı nefis ü şehvetden güzër kı (433)

Şalât u şavm u hacdan işbu maşşûd
Ola zâtuñda iy cân cümle mevcûd (434)

2.2. Duâ, Niyâz

Duâ, kulluğu ifade biçimlerinden olup, yalvarma, isteme, arz-ı hâlini Rabbine yöneltme gibi anlamlar içerir. "Kul bütün emirlerinde Rabbine icâbet ederse, hiç kuşkusuz ki Hak da kendisinden dilediği veya olmasını arzu ettiği her şeyde kuluna icâbet eder."¹⁰⁴ Bununla birlikte, duanın geri çevrilmediği bazı özel zaman ve mekanlar ile duasının geri çevrilmeyeceği bazı kişiler vardır. Bunları ayetler ve hadîsler haber vermektedir. Babanın duasının kesinlikle kabul edileceğine dair hadîs-i şerîf mevcuttur.¹⁰⁵ Seher Abdal da anne ile babayı birlikte ele alır ve onların dualarının kabul edileceğini, onları incitmenin evladı âsî durumuna düşüreceğini söyler:

Bularuñ müstecâb olur duâ' sı
Buları incidenler oldı ' âşî (205)

¹⁰⁴ Sadreddin Konevî, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**, İz Yay., İstanbul, 2004, s. 140.

¹⁰⁵ **Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi**, (haz. Ali Yardım), Damla Yay., İstanbul 1999, s. 84., Hadîs nu.: 230.

Kullar, Allâh'ın kendilerine kıymet vermesini ancak duâları ile hak ederler¹⁰⁶. Allâh'a yaptıkları duâları, sıdk ve ihlasları ile mü'minler Hakk katında has kullardan olurlar:

Duâ' mü'minlerüñdür şıdk ihlâş
İlâhî Hakk katında olasız hâş (499)

Hakk'ı zikredip aşk ile niyazda bulunan velîler için sır kapıları açılır:

Çılurlar Hakk'a tesbîh ü niyâzı
Tamâmet keşf iderler dürlü râzı (271)

Seher Abdal, Nasır-ı Hüsrev'in medfun bulunduğu mahalde dervîşâne duâ ve niyazlarda bulunduğunu ve bunların kabul olunduğunu söyler (65). *Saadet-nâme*'nin sonunda da kendisi için duâ ister (498).

3. ÂYET ve HADİSLER

3.1. İktibas Edilen Âyetler

Ve 'alleme Âdeme'l-esmâe küllehâ... "Allâh, Âdem'e bütün isimleri öğretti..."¹⁰⁷.

Anuñçün '*allame'l-esmâu Âdem*
Dimişdür şânına Hıllâk-ı ' Âlem (216)

Lâ ikrâhe fî'd-din... "Dinde zorlama yoktur..."¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Bk. Furkân (25), 77.

¹⁰⁷ Bakara (2), 31.

¹⁰⁸ Bakara (2), 256.

Bu cümle şey'e haq baq aña remzin
Dimişdür Haq ki *lā ikrāhe fī'd-din* (97)

...*nūrun 'alā nūr...* "...nūr üstüne nūr..."¹⁰⁹.

Gele ol ma' nīlerden şu' le-i nūr
Ola her bir sözüñ *nūrun 'alā nūr* (155)

3.2. Telmihte Bulunulan Âyetler

İzā erāde şey'en en yeķūle lehu kūn feyekūn...“(Onun emri) bir şeyi
dileyince ona sadece “ol” demektir. O da hemen oluverir.”¹¹⁰

Münezzeh zāt ya' nī vācibü'l-cūd
Anuñ emriyle eşyā oldı mevcūd (3)

*İnnellezīne ye'külüne emvālel yetāma zulmen innemā ye'külüne fī бүтүнühim
narā ve seyaşlevne se'irā...*“Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz
karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar; zaten onlar alevli ateşe gireceklerdir.”¹¹¹

Gıdā idinmegil māl-i yetimi
Yir idinmeyesün nār-ı caħimi (130)

Va' teşimū bi ħabli'llāhi...“Allāh'ın ipine sımsıkı yapışın.”¹¹²

Muvaħhidsen ur imdi lāf-ı dīni
Elüñden kıomagıl ħablü'l-metini (96)

¹⁰⁹ Nūr (24), 35.

¹¹⁰ Yāsın (36), 82.

¹¹¹ Nisa (4), 10.

¹¹² Âli İmrân (3), 103.

Ve yebkū vechu rabbike...: “Ancak Rabbinin zâtı bâki kalacak.”¹¹³

Ecel ābın içerler ir eger gic
Hudā’dan ğayrı bākī almaya hiç (399)

Ve lem yekūn lehu kūfüven ehad...: “Onun hiçbir dengi yoktur.”¹¹⁴

Muābil her içinde zıddı yodur
Ki birdür zātı anuñ niddī yodur (5)

Kānet lehüm cennātü’l-Firdevsi nüzülā...: “Onlar için makam olarak
Firdevs cennetleri vardır.”¹¹⁵

Maāmı mü’ minüñ Firdevs-i gülzār
Kim āhir mü’ min ölen görmiye nār (500)

İblīs istekbera ve kūne mine’l-kū firin...: “İblis büyüklük tasladı ve kâfirlerden
oldu.”¹¹⁶

Fenā oldu bihište girdi İdrīs
Tekebbür itdi merdūd oldu İblīs (264)

Ve rahmeti vesi’at külle şey’en...: “Rahmetim her şeyi kuşatır.”¹¹⁷

Ki baħr-ı rahmetüñe yo nihāyet
Yāħūd luṭfuña var mı ğadd u ğāyet (454)

¹¹³ Rahman (55), 27.

¹¹⁴ İhlās (112), 4.

¹¹⁵ Kehf (18), 107.

¹¹⁶ Sād (38), 74.

¹¹⁷ A’raf (7). 156.

3.3. İktibas Edilen Hadîsler

*Men şamete necā...: “Susan kurtulur.”*¹¹⁸

Eger bu sözden alduñ-ısa ı̇ ibret
Ki eş-şamtü necāt didi ھا̇ret (159)

eş-Tāmi‘u fı̇ vişāki‘z-zülli...: “Aşırı tamahkār olan kişi, zilletin kollarındadır.”

Ki şirküñ menba‘ıdır ehl-i ı̇ama‘
Maķāmıdur *vişāku‘z-zilli vāsi‘* (180)

*Mütü ķable en temütü...: “Ölmeden önce ölünüz.”*¹¹⁹

Resülüñ ķavidür *ķabl en temūñ*
Gerek kim ölesin ölmezden öñdin (259)

*el-Ķana‘atü kenziün lā yefnedü...: “Kanaat, bitmez tükenmez hazinedir.”*¹²⁰

Ķanā‘at kenzi-lā yüfnā dūrür bil
Ĥadīş-i Muştafā‘dandır bu temşil (412)

3.4. Telmihte Bulunulan Hadîsler

*Ķüllü emrin zi-bālin lem yübde‘ bi‘l-besmeleti fe-hüve ebteru...: “Bismillah ile başlamayan her iş kesiktir, sonuçsuz kalır.”*¹²¹

¹¹⁸ İsmail b. Muhammed el-‘Aclûnî, Keşfu‘l-Hafâ ve Müzîlü‘l-Elbâs, Dârü‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, Beyrut 1998, c.II, s. 258, Hadîs nu.: 2521.

¹¹⁹ Aclûnî, *age.*, c. II, s. 291., Hadîs nu.: 2669.

¹²⁰ Aclûnî, *age.*, c. II, s.102., Hadîs nu.: 1900.

¹²¹ Aclûnî, *age.*, c. II, s. 156., Hadîs nu.: 1964.

Olupdur farz kılmak aña şükr
Her işe başlayıcağ ismini zıkr (6)

Lā teruddü's-sāi'le velev bi-şıkkı temretin...: “Sizden bir şey isteyen, bir hurma parçasıyla da olsa, geri çevirmeyin.”¹²²

Ğulağın tut resūlün bu sözine
Ğapu bağlama mihmānün yüzine (190)

...Meselü celīsi's-sū'i ke-meşeli sāhibi'l-kiri in lem yusibke min sevādihi esābeke min dühānihi...: “Kötü arkadaşla düşüp kalkmak, körük çekenin örneğine benzer; sana kiri pası bulaşmasa da dumanı üzerinde kalır.”¹²³

Resūlu'llah dimişdür bu cevābı
Ki nādān şoĥbeti dūzaĥ 'azābı (312)

Mā vese'ani arzi velā semāi velākin vese'ani kalbü 'abdi'l-mü'min...: “Ben yere, göklere sığmadım; fakat mümin kulumun gönlüne sığıdım.”¹²⁴

Mağām-ı Ĥağ ğöñöldür 'arş-ı a'zam
Tecelliler kıılır rûĥ anda her dem (325)

el-Kāsibu habību'llah...: “El emeği ile kazanan kişi, Allāh'ın dostudur.”¹²⁵

Anuñçün kim Ĥabību'llāh kāsib
Dimişdür ser-ver-i sulţān-ı ğālib (349)

el-Hayāu mine'l-îmān...: “Hayâ duygusu îmândan gelir.”¹²⁶

¹²² Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi, s. 181., Hadîs nu.: 595

¹²³ Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi, s. 245., Hadîs nu.: 838.

¹²⁴ Aclûnî, age., c. II., s. 255., Hadîs nu.: 2256.

¹²⁵ Hadîs kaynaklarında böyle bir rivayet bulunmamaktadır. Ancak bu söz aynı lafızla Âlûsî tefsirinde geçmektedir. Bk. Âlûsî, Mahmud Ebu'l Fadl, Rûhu'l-meâni fî Tefsîri'l-Kur'âni'l Azîm-i Ve's-Seb'i'l-mesâni, Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, c. XX., s. 109.

Didi kim iy Resûl-i Faḥr-i ʿĀlem
Ḥayā ʾimāndurur vaʾllāhu āʿlem (380)

el-Hayāu küllühü ḥayrun...: “Utanma duygusuna dair olan her şey hayırlıdır.”¹²⁷

Ḥayālu olsa hoşdur ādemī zād
Ki laʿnet ber-vücūd-ı bī-ḥayā bād (387)

4. DİĞER DİNİ KAVRAMLAR

4.1. İnançla İlgili Kavramlar

4.1.1. İmân

“İmân” kelimesi, “inanmak” anlamına gelir ve kişinin Allâh’a, resulüne ve dîne olan inancını ifade eder. Beyitlerde, imân ehli kimselerle *hem-dîn* olmanın kişiyi, riyâ, şirk, buğz, hased, kin gibi kötü duygu ve hâllerden kurtaracağı (170); kişinin, kendisinden daha üstün kimselerle arkadaşlık etmesinin, imânına ve dînine kemâliyyet kazandıracağı dile getirilir (225). Hidayete ermekle ilim ve imâna erişileceğinden (214), faiz yiyenlerin, imânları karşılığında küfrü satın almış olacaklarından bahsedilir (330). İşinde hayır olmayan kişinin imânının şüpheli olduğu (336), hayâ-akıl-imân üçlüsünün Mi’râc’da Peygamber’e verildiği (381) ve bunların bir olup, Hakk’ı ispat kıldığı (377), Peygamber’in hadîsine dayanılarak, hayânın imandan olduğu (380) belirtilir. Takip eden beyitlerde, imân ile hayâ ve akıl kavramları birlikte anılır, bunlar, Peygamber tarafından ümmetine hediye olarak getirilmiştir:

¹²⁶ Aclûnî, *age.*, c. I, s. 443, Hadîs nu.: 1183.

¹²⁷ *Şihâb’ül-ahbâr Tercümesi*, s. 44, Hadîs nu.: 48.

Ḥayā vü ‘aql ü îmān-ile ol şāh
Ḥaḳ’uñ fermānı birle oldı hem-rāh (382)

Ḥayā vü ‘aql ü îmān ehl-i dīne
Getürdi tuḥfe Ḥaḳḳ’dan ümmetine (383)

4.1.2. Küfr

Küfr, Allāh’ın ayetlerine iman etmeyip, tebliğ olunan dīni reddetmek anlamına gelir. Saadet-nâme’de cehalet, şirk ve zann ile birlikte anılan küfrün defedilmesi için hidayete erip, ilim ile îmāna kavuşmak gerekir (214), böylece kişinin zâtında her fen teshîr olacaktır (215). Riyâdan arınmak, kötü huydan uzaklaşmak ve küfür yolunu bırakıp Hak yoluna gitmek, tavsiye edilenler arasındadır (233). Seher Abdal’ın avâm diye andığı kesimin yapageldiği şeyler arasında zinâ, fisk, fücür ve livâta yer alır ki, bunları işleyerek küfre düşmüş olurlar (369). İnsan, dilinden küfür, gıybet ve zem çıkmaması için onu muhafaza etmelidir (420).

İmanı karşılığında küfrü satın almak, faiz yiyenlerin yaptığı alışverişin neticesidir:

Olur her bir ‘azîz ehl-i ribā-ḥor
Alur küfri şatun îmānını ḳor (330)

4.1.3. Şirk

“Ortak koşmak” anlamına gelen “şirk” kelimesi, Allāh ile birlikte başka bir tanrıya daha gönülde yer vermeyi ifade eder. Kur’an’da en çok dile getirilen hususlardan biri, Allāh’a şirk koşmanın büyük günahlardan oluşudur. Saadet-nâme’de şirkin kaynağı olarak tama‘ gösterilir (180). Riyâ, buğz, hased, kin gibi kötü duygu ve hâllerle beraber anılan şirkten kurtulmak konusunda, îmān ehli bir dīn kardeşinin varlığının faydası olacaktır:

Olasın ehl-i îmān-ile hem-dīn
Gide şirk ü riyâ buğz ü ḥased kīn (170)

4.2. Mi'râc

Mekke döneminin 11. yılında, Ramazan ayının 27. gecesinde, Hz. Muhammed'in Mekke'deki Mescid-i Haram'dan, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya Cebrâîl aracılığıyla ulaşmasına "İsrâ"; Mescid-i Aksâ'dan Sidre-i Müntehâ'ya yolculuğuna ve Allâh ile görüşmesine de "Mi'râc" denir. Edebiyatımızda Mi'râc mucizesini konu edinen Mi'râciyeler mevcuttur.¹²⁸

Seher Abdal, *Saadet-nâme*'de "Mi'râc" konusuna yer verir. Hz. Muhammed'e Mi'râc'ta Allâh tarafından sınırsız ihsânlarda bulunulduğunu (378), Hz. Muhammed'in şükür kıldığını söyler (379). Takip eden beyitlerde, hayânın imandan olduğunu (380), hayâ-akıl-iman üçlüsünün Hz. Muhammed'e *Arş*'da verildiğini belirtir (381). Bu üç hasletle birlikte Mi'râc'tan dönen Hz. Muhammed (382), Allâh'ın hediyesi olarak onları ümmetine getirmiştir (383). Edep, bir cennet elbisesi; akıl da peygamberin binitisi Burak gibidir. Bunlar insanı Allah'a yaklaştırır:

Edebdür hulle ' aql anuñ Burāğı
Gidüp mi' rāca Hāḫḫ'a kıl yarāğı (385)

II. TASAVVUF

1. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

1.1. İbrâhîm b. Edhem

İbrâhîm b. Edhem, Arap kökenli olup, Horasan'ın Belh şehrinde veya Mekke'de dünyaya gelmiştir. Saltanat sahibi iken dünyevî olan her şeyi terk eden ve kendini zühd hayatına adayan İbrâhîm b. Edhem'in tasavvufa giriş menkabesi ile Buda'nınki arasında büyük benzerlik vardır. İslâm tasavvufunun zirve isimlerinden biri olan İbrâhîm b. Edhem'in, gecelerini tefekkür ve ibadetle geçirdiği, çok az uyuduğu, gündüzleri ise sürekli oruç tuttuğu rivayet edilir. *Fakr* ve *tecerrüd*, İbrâhîm b. Edhem'de çok açık biçimde görülebilir.¹²⁹ Onun olağanüstü yaşamı, İslâm edebiyatında manzum ve mensur birçok esere konu olmuştur. İbrâhîm b. Edhem

¹²⁸ Bk. Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.

¹²⁹ Ocak, *age.*, s. 12.

Hikâyeleri, İbrâhîm b. Edhem Menkîbeleri ve İbrâhîm b. Edhem destânı gibi farklı isimleri olan eserler vücuda getirilmiştir.¹³⁰

Seher Abdal, ihtîşamlı hayatından teberrâ kılıp, fakrı tercih eden Edhem gibi davranmayı tavsiye eder:

Mücerred ol hemân ‘İsâ ibn-i Meryem
Teberrâ kıl çün İbrâhim-i Edhem (266)

1.2. Bâyezîd-i Bistâmî

Adı Tayfûr, künyesi Ebu Yezîd olan mutasavvıf, zamanla Bâyezîd şeklini alan ve meşhur olan künyesi ile anılır hale gelmiştir (ö. 234/848 veya 261/874).¹³¹ Davranış ve sözleriyle etkileyici bir tarzın sahibi Bâyezîd, tasavvuf tarihinde de güçlü bir etki bırakmıştır. Cüneyd-i Bağdadî onun için, “Cebrail’in melekler arasındaki yeri ne ise, Bâyezîd’in aramızdaki yeri de odur” demiştir.¹³² Buna karşılık, sâlikin nihâî hedefine Bâyezîd’in erişememiş olduğu, yine Cüneyd tarafından dile getirilir.¹³³ Tarihte Bâyezîd ismiyle tanınan birçok ünlü kişinin bulunmasının sebebi onun ulu kişiliğidir.¹³⁴ Seher Abdal, mürşidlik iddiasında bulunan fakat liyakat konusunda eksikliği olan kimselerin, kendilerini Bâyezîd gibi gösterme eğilimlerinden yakınır:

¹³⁰ **Dâstân-ı İbrâhîm Edhem**, (haz. Mehmet Mahfuz Söylemez), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 13.

¹³¹ Süleyman Uludağ, **Bâyezîd-i Bistâmî: Hayatı-Menkıbeleri-Fikirleri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006, s. 14.

¹³² Feridüddîn Attâr, **Evliya Tezkireleri**, (çev. Süleyman Uludağ), Kabalcı Yay., İstanbul 2007, s. 171.

¹³³ Annemarie Schimmel, **İslamın Mistik Boyutları**, (çev. Ergun Kocabıyık), Kabalcı Yay., İstanbul 2004, s. 65.

¹³⁴ Süleyman Uludağ, **Bâyezîd-i Bistâmî: Hayatı-Menkıbeleri-Fikirleri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006, s. 14.

Ḥabīṣ ü şom ol bed-himmeti kim
Ḳılur da' vī ki *Şeyḥ Bāyezīdim* (286)

2. TASAVVUFÎ TIPLER

2.1. Pîr

Yaşlı, ihtiyar gibi anlamlara gelen Farsça ‘pîr’ kelimesi, Arapça’daki ‘şeyh’in karşılığıdır. ‘Mürşid’ kelimesinde de karşılığını bulan ‘pîr’in varlığı, müritlerin gelişmesine yardım eden besleyici bir mânevî anneliktir.¹³⁵ Ayrıca, bir tarîkatı kuran kimseye de ‘pîr’ denir.

İmam Câfer Buyruğu’na göre pîrlik yapabilmek için Muhammed Ali soyundan gelmek gerektiği gibi, bu yeterli de değildir; pîrin ilim sahibi olması ve ilmiyle amel etmesi gerekir.¹³⁶

Seher Abdal Saadet-nâme’de, pîr olan kişilerin elinden tutmayı, onlara yardımcı olmayı; hatta kadir kıymet bilmenin neticesinde pîrliğe ermeyi öğütler (242). Şeriatı kabul eden zümre ile tarîkat pîrlerini seven zümreye seslenerek, tarîkat, şeriat ve hakîkata dair sorular sorar (436). Pîrin makamı yüksektir ve ona göz dikmemek; kendine lâıyk yeri gözetmek gerekir:

Pîrũñ yüksek yanın gözleme zinhâr
Saña lâıyık yiri mesken tut iy yâr (245)

2.2. Fakîr

Yoksul, parasız gibi anlamlara gelen “fakir”e, Farsça’da derviş adı verilir ve bu terim genellikle diğer doğu İslâm ülkelerinde kullanılır.¹³⁷ Fakirlik, tasavvufî

¹³⁵ Editörler: J. Marvin Spiegelman, Pir Vilayet Han, Tasnim Fernandez, **Jung Psikolojisi ve Tasavvuf**, (çev. Kemal Yazıcı-Ramazan Kutlu), İnsan Yay., İstanbul 1997, s. 24.

¹³⁶ **Tam ve Hakiki İmam Cafer-i Sadık Buyruğu**, Mizah Yay., İstanbul 1989, s. 19.

¹³⁷ Nasr, **age.**, s. 145.

hayatın temel tutumunu oluşturur.¹³⁸ Kuran’da Allâh’a muhtaç olan insanla, Ganî ve Hamîd olan Allâh bir tezatlık oluşturmaktadır¹³⁹; fakirlik kavramının tasavvufî kökleri burada yatar.¹⁴⁰ Ayrıca Hz. Peygamber’in “fakirliğim övüncümdür” mealindeki hadîs-i şerîfi de fakirliğin tasavvufî kökeninde pay sahibidir. Alevî-Bektaşî klasiklerinden olan Erkânâme’ye göre fakirlik, nefs-i mutmainnenin on özelliğinden biridir.¹⁴¹

Seher Abdal, Saadet-nâme’nin dört yerinde kendisinden *fakir* diye bahseder. Rüyada gördüğü Nasır-ı Hüsrev’in karşısında kendisini mütevazi bir konuma indirgemek ve ona olan saygısını dile getirmek için bu kelimeyi kullanır (43,50,51). Sultân diye andığı Battal Gâzi’nin kulu olduğunu söylerken de kendisinden *fakîr-i müstemend* diye bahseder (495).

Fakir kelimesinin temel anlamda kullanıldığı beyitte ise, fakire mal için sert bir şekilde bakılmaması öğütlenir. Aksi takdirde gönül yıkmak suretiyle Hakk’ın evini yıkmış olunur:

Faķire māl için hışm-ile bakma
Haķ’un ivin yıķarsın gönli yıķma (324)

2.3. Derviş

“Fakîr” kelimesinin Farsça’daki karşılığı olan “dervîş”, bir tarîkata bağlı olan kimse için kullanılır. Yunus Emre’de, “*Dervîş bağrı baş gerek, gözü dolu yaş gerek, koyundan yavaş gerek; dövne elsiz gerek, sövne dilsiz gerek, dervîş gönülsüz gerek*” dizeleriyle ifadesini bulan¹⁴² dervîş’in, Bektaşî âdâb ve erkânına göre, varlığından geçip yok menziline girmesi ve cümle âlem bir anda yok olsa da bunu dert edinmemesi gerekir.¹⁴³

¹³⁸ Schimmel, *age.*, s. 136.

¹³⁹ Fâtır (35), 15.

¹⁴⁰ Schimmel, *age.*, s. 136.

¹⁴¹ **Erkânâme 1**, (haz. Doğan Kaplan), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 122.

¹⁴² İskender Pala, **Yunus Emre**, Timaş Yay., İstanbul 1999, s. 50.

¹⁴³ Hüseyin Özcan, **Alevî-Bektaşî Kültürüne Bakışlar**, Horasan Yay., İstanbul 2003, s. 58.

Beş harften oluşan *dervîş* lafzındaki dal harfi, dert ehli olmanın, Hudâ korkusundan zayıflayıp sararmanın işaretidir. Râ harfi, riyadan kaçınmanın, her işi ancak Allâh için işlemenin işaretidir. Vav'ı ve râ'sı, akraba ve dostları terkedip, Hak kelâmından gayri kelâm söylemeyip ve düşünmeyip, daima Allâh'ı zikretmektir. Yâ'sı, cümle halkı yaman sanmamaya işaretidir. Şın'ı, Hak aşkıyla daima şâd olmaya işaretidir.¹⁴⁴

Beyitlerde *dervîş*, fakir kimseleri ifade etmek üzere, temel anlamında kullanılır. Haksız fiiller işleyen ekâbir takımından kişilerin yaptığı işler, dervişlerin gönlünü yıkmaktır (332). Derviş ya da hükümdar, herkes için ömür adeta sel gibi geçmektedir (393). Emîr, şah, dervîş ya da zengin, hepsinin nihayet vardığı yer topraktan başkası değildir:

Emîr ü şâh ü dervîş ü tüvân-ger
Heme hâk oldılar cümle ser-â-ser (396)

2.4. Velî

Arapça'da “dost” anlamına gelen “velî”, bir görüşe göre Hakk'ın kendisini ve duyularını sürekli koruduğu kimse demektir. Böylece Hak, onu itaatsizlik yapmaktan ve sonunda hüsrana uğramaktan korur, doğru yola iletir.¹⁴⁵ Allâh dostları olan velîler, peygamberlerin de varisi durumundadırlar.

“Velî” kelimesi ile birlikte Saadet-nâme'de, onun çoğulu olan “evliyâ” kelimesi ve aynı zümreyi ifade eden “erenler” kelimesi kullanılmıştır. Beyitlerde “evliyâ” kelimesi dört kez (267, 272, 365, 373), “velîler” kelimesi dört kez (35, 214, 269, 291) ve “erenler” kelimesi yine dört kez (103, 107, 220, 268) geçmektedir.

Seher Abdal, erenlerin sohbetinde bulunmak suretiyle, ruha, ihtiyaç duyduğu gıdayı vermeyi tavsiye eder (107). Erenlerin hizmetinde bulunurken, kötü duygu ve

¹⁴⁴ Özcan, *age.*, s. 62.

¹⁴⁵ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, (çev. Ekrem Demirli), İz Yay., İstanbul 2004, s. 590.

düşünceleri hatıra getirip tazelemek ve böylece kalbi karartmak, Hak katında da insanın yüzünü karartan, bu yüzden sakınılması gereken bir şeydir (103).

Seher Abdal'a göre ilim-iman sahibi kimsenin velîler zümresinden olması umulur (214). Velîler cism ü cânın ışığı ve cihânın padişâhıdır (269). Onlar Hak âşiklarıdır (270). Hakk'ı tesbih edip niyazda bulunurlar ve böylece türlü sırlar onlara keşf olunur (271).

Dünya, peygamberlerin ruhlarının tecellileri olan evliyâ ile doludur (272). Allâh'ın dünyada üstün kıldığı, çetin işlerin halledilmesini sağlayan üç zümreden ilki peygamberler, ikincisi ise kâmil sıfatıyla nitelenen evliyâdır (365). Dînin şâhı olan evliyâların makamı 'ayne'l-yakîndir (373). Doğru yolun yolcusu olan gerçek erenler, Hakk'ın dîdârını da şeksiz görenlerdir (268). Onlar, hakikat yolundaki engelleri kaldırmışlar ve kâmil insanların o yoldan kolayca geçmesini sağlamışlardır (374). Peygamber'in yerine geçen şerefli zümre işte bunlardır (375).

Velîlerdür fenâ vü terk ü tecrîd
Hak'ın varlığı bunlar aşl-ı tevḥîd (291)

2.5. İnsan-ı Kâmil

İnsan-ı kâmil, varlığın tüm imkânlarını kendinde gerçekleştirmiş olan kişidir. O, herkes için bir örnektir.¹⁴⁶ Seher Abdal'a göre, bağışlama ve merhametli olma gibi özellikler, insan-ı kâmilin ayırt edici vasıflarıdır:

Aṭâ' vü merḥametdür mîve-i cân
Bularuñla bilinür kâmil insân (196)

Seher Abdal, verdiği terbiye ile çocuğun kâmil olmasını sağlayan "baba"dan bahseder. Ona göre, insanın gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlayan anne ile babanın incitilmemesi, kendilerine hoş muamele edilmesi gerekir:

¹⁴⁶ Schimmel, *age.*, s. 290.

Ataňı anaňı incitme zinhār
Niçe yıllar kılpudur saňa tımār (203)

Anaň biň miħnet-ile ħāşıl itdi
Ataň terbiyet-ile kāmīl itdi (204)

Sadreddin Konevî'ye göre, insanın kemâle ermesi, onu terbiye etmesi ve kemâle erdirmesi takdir edilmiş kāmīl ve mükemmil birisinin terbiyesi eliyle gerçekleşir.¹⁴⁷ Bu vasfı haiz birini aramayı tavsiye eden Seher Abdal, kemâl öğrenme konusunda teşvik edici bir tutum sergiler:

Yüri var iste bir şāhib-kemāli
Mu' ayyen göstere her dürlü ħāli (210)

Ne deñlü kāmīl iseñ öğren iy yār
Kemāl öğrenmesinden eyleme 'ār (211)

Nâsır-ı Hüsrev, *Saadet-nâme*'de kāmīl sıfatıyla nitelenenler arasındadır (44). Evliyâlar (365) ve onların, üzerinde yürümeyi kolaylaştırdıkları "hakikat yolu"nın yolcuları da kāmīldirler (374). Annesine ve babasına daima hizmet eden ve onlara güzellikle söz söyleyen kişi insan-ı kāmīldir (207). İnsan-ı kāmīl olmanın sırrı, cahillere kapalıdır (217). Kāmīl insanların hayasızlık etmeleri mümkün değildir (384).

2.6. Tâlib

Tâlib, 'isteyen' anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Tarîkata girmek isteyen kimseye 'tâlib' denildiği gibi, bu kelime umûmî olarak Hz. Muhammed'in soyundan gelmeyen kişileri ifade eder.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Sadreddin Konevî, **Fusûsu'l-hikem'in Sırları**, (çev. Ekrem Demirli), İz Yay., İstanbul 2003, s. 86.

¹⁴⁸ Abdülbâki Gölpinarlı, **Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, s. 323.

Yörükân'ın, İmam Câfer Menakıbı'ndan naklettiğine göre 'tâlib', Muhammed Ali soyundan birini pîr tutandır. Pîrin kazanında pişip, erkân ve yolu öğrenen, dili ile onaylayıp, yüreği ile inanandır. Muhammed Ali'nin davasını bilendir. Onların yolunda giden, onların erkânını sürendir. Her işte rızalık alan ve rızadan dönmeyendir. Tâlib, pîrin buyruğunu tutmazsa, rehber veya mürebbi kabul etmezse, şeriati, tarikati, marifeti, hakikatı bilmezse, rızâ kapısına teslim olmazsa, yoldan, erkândan çıkmış olur. Bunlar dört kapının dördünde de dönek sayılır. Bunların yüzleri karadır; çünkü bunlar Hak yolundan kovulmuş kimselerdir.¹⁴⁹ Erkânnâme'ye göre, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye vasiyet bıraktığı bir sözde şöyle dediği rivayet olunur: “*Ya Ali, her tâlib kim evliyâ edebin saklarsa ve vasiyetlerin dutarsa ol tâlib benim dostumdur. Ve ol kimse kim, tâliblik da'vâsın kıla bu vasiyetlerim dutmaya ve hakkın yerine geturmeye ol tâlib benim düşmânımdır.*”¹⁵⁰

Seher Abdal, tâlibe, helali ve haramı birbirinden ayırt etmeyi, haramdan kaçınmayı; bunu yaparken de sonunda varacağı makamı düşünmeyi öğütler:

Hele iy tâlib rızq-ı haramuñ
Ki fikr eyle nedür âhîr maqâmuñ (407)

Türkçe yazılan tasavvuf kitaplarında “Ey tâlib-i esrâr-ı İlâhî” hitabına sıkça rastlanır.¹⁵¹ Seher Abdal da, “tâlib-i dîdâr-ı Hakk” olmaya çağırır. Böylece âlemi idrak etmenin yolu açılacaktır:

Gel imdi tâlib-i dîdâr-ı Hâk ol
Bulasın ' âlem-i taḥkîka bir yol (91)

Onüçüncü yüzyıldan itibaren Hint müslümanları arasında yaygın olan bir sözde, *tâlib-i dünya*, *tâlib-i âhiret* ve *tâlib-i mevlâ* şeklinde bir sıralama yapılır. Bunlardan sadece *tâlib-i mevlâ* erildir. *Tâlib-i âhiret*, pasif eşcinselle; *tâlib-i dünya* ise

¹⁴⁹ Yörükân, *age.*, s. 68.

¹⁵⁰ *Erkânnâme 1*, s. 26.

¹⁵¹ Abdülbâki Gölpinarlı, *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 323.

dişiyeye emsal gösterilir ve dolayısıyla dişinin murdarlıklarına sahip olduğu ima edilir.¹⁵² Seher Abdal ise, din sermayesi elde mevcutken, dünyaya tâlib olmanın anlamını sorgular (228) ve dünyaya tâlib olan kişiyi “kör”e teşbih eder. Yolu göstermekten aciz olduğu için onu rehber bilmekten kaçınmayı tavsiye eder:

Bu dünyâ tâlibin idinme rehber
Kör olan yolını nice gösteriser (284)

Saadet-nâme'deki mânâyaya tâlip olmayı tavsiye eden Seher Abdal'a göre, her fen böylece keşf olunacak(492) ve böylece kemâl ve mârifete erişilecektir (493).

3. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

3.1. Aşk

‘Sarmaşık’ kelimesinden geldiği söylenen ‘Aşk’, şiddetli sevginin adıdır. Tasavvufun özünü teşkil eden “Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım” kudsî hadîsine¹⁵³ göre, yaratılışın başlangıcında *aşk* vardır.

Hedefi Allâh'a ulaşmak olan tasavvuf yolunda, insanın içinde bulunduğu ve sıradan kelimelerle anlatılması mümkün olmayan manevî hâlleri tarif edebilmek için bazı benzetme sembollere başvurulması zarûrî hâle geldiğinde, gerek böyle bir ihtiyaca cevap vermesi ve gerekse tasavvufî akımların ekolleşmeye başladığı daha ilk yüzyıllardan itibaren tekke ve zâviyelerde icra edilen âyinlerdeki zikir ve semâ meclislerinde aşktan, sevgiliden ve şaraptan bahseden şiirlerin bir ritim ve vecd oluşturma gayesiyle yaygın olarak okunmaya başlanması, edebiyat ve tasavvufu yoğun olarak birbirine yaklaştırır.¹⁵⁴

Muhiddin Arabî dışındaki bütün mutasavvıflar aşkı *mecâzî* ve *hakikî* olmak üzere ikiye ayırırken, Arabî, aşkı *tabîî*, *ruhânî* ve *ilâhî* olmak üzere üçe ayırır.¹⁵⁵

¹⁵² Schimmel, *age.*, 228.

¹⁵³ Pala, *age.*, s. 38.

¹⁵⁴ Ahmet Atillâ Şentürk, “Osmanlı Şiirinde ‘Aşk’a Dair”, *Doğu Batı Dergisi: Aşk ve Doğu*, Doğu Batı Yay., Ankara 2004, s. 58.

¹⁵⁵ Pala, *age.*, s. 38.

‘Er’ diye bahsettiği Hz. Ali’nin aşkına, canı ve başı terketmek gerektiğini söyleyen **Seher Abdal** (274), *Saadet-nâme*’yi yazıp tamamlamasını ve okurlara arz edişini de, onu “aşk pazarına getirmek” diye tanımlar. Aşk pazarı, “erenler meclisi” demektir.¹⁵⁶ Erenler meclisinde bulunanlar arasında bu eserdeki gevherin kıymetini bilecek kimseler, ona tâlip olurlar:

Alup bāzār-ı ‘ aşka geldüm anı
Alur şarrāf olan ehl-i me‘ ānī (57)

3.2. Riyâzet

Riyâzet, az yemek, az uyumak, dâimî ibadete koyulmak suretiyle nefsi terbiye etmek anlamına gelen Arapça bir sözdür.¹⁵⁷ Başka bir görüşe göre ise riyâzet, nefsi Allâh’tan başkasına yönelmekten alıkoyup, Hakk’a yönelmeye sevk etmektir; bu sayede her şeyden yüz çevirip Hakk’a yönelmek, nefsin bir melekesi haline gelir.¹⁵⁸ İmam Cafer-i Sadık’a göre tarikatın on iki mânâsı vardır; riyâzet bunlardan dördüncüsüdür.¹⁵⁹

Olasın evvelā fānī-i muṭlaḳ
Riyâzet ‘ ayn-ı ṭā‘ atdır didi Ḥaḳ (426)

Seher Abdal, tarikat yolunun yolcusuna riyâzet çekmeyi öğütler (276). Nimetlerle beslenmek insan bedenine nasip olurken, ruhun sermayesini de riyâzet oluşturur:

Tena‘ um eylemek ten vāyesidür
Riyâzet cānınuñ sermāyesidür (427)

¹⁵⁶ Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Dîvanı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, c. I, s. 255.

¹⁵⁷ Gölpınarlı, **age.**, s. 279.

¹⁵⁸ Abdürrezzak Kâşânî, **age.**, s. 277.

¹⁵⁹ **Erkânâme 1**, s. 137.

İnsan vücudunu bir hazineye benzeten Seher Abdal, onun, ruh için bir elbise vasfı taşıdığını; bu hazinenin mumunun marifet, yağının ise riyâzet olduğunu söyler:

Vücūd-ı âdemî bir genc-ḥāne
O genc olmuşdurur bu cāne cāme (440)

O gencüñ ma'rifetdür bil çerāğı
Riyâzet ol çerāğuñ oldı yağı (444)

3.3. Nefs

Arapça bir kelime olan 'nefs', benlik, can, öz, ruh, kötü istek, kötülüğe meyil gibi anlamlara gelir. Beyitlerde nefsin arzularından cânı sakınmak tavsiye edilir; aksi takdirde nefis ateşinin canı yakması muhtemeldir (101). Kanâat edip, nefsin peşinden gidilmemesi (174); nefis uykusundan ve şehvetten geçip, onların terkedilmesi de tavsiyeler arasındadır (433).

Tasavvufa göre nefsin yedi mertebesi şöyle sıralanır: 1. *Nefs-i emmâre* (kötülüğü emreden nefis), 2. *nefs-i levvâme* (kötülüklerinden dolayı kendi kendini kınayan nefis), 3. *nefs-i mülhimme* (Allâh tarafından kendisine ilhâm olunan nefis), 4. *nefs-i mutmainne* (tatmin olmuş nefis), 5. *nefs-i râzıyye* (Allâh'tan razı olan nefis), 6. *nefs-i marzıyye* (Allâh'ın, kendisinden razı olduğu nefis), 7. *nefs-i sâfiyye* (kötülüklerden tamamen arınmış olan nefis).

Saadet-nâme'de bu nefis mertebelerinden *nefs-i mutmainne*'nin bahsi geçer; din yoluna meyleden kişinin, *nefs-i mutmainne* aklını kabul etmesi tavsiye edilir (102).

Dünyâya tâlip olan kişi, yolu göstermekten aciz olduğu için rehberlik edecek durumda değildir (284). Nefsinin hevâsı ona sıkıntı verir; kalbinin aynasını paslandırır:

Hevâ-yı nefis idüpdür anı dil-teng
Tutupdur ḳalbinüñ mir'âtını jeng (285)

3.4. Ayne'l-yakîn

“Göz ile görür derecede müşahade ederek bilmek”¹⁶⁰ anlamına gelir. Bu deyimın kaynağı Tekâsür sûresinin yedinci ayetidir. Ayne'l-yakîn makâmı, diğer iki tasavvuf makâmı olan hakke'l-yakîn'in altında; ilme'l-yakîn'in ise üzerindedir. Alevi inancı ve öğretisi içinde bu makâma ulaşanlara, yol uluları tarafından “tevellâ sırrı” öğretilir.¹⁶¹ Seher Abdal, bu makâmın velîlere ait bulunduğunu söyler:

Velîkin evliyâlar şâh-ı dîndür
Mağâmı bunlaruñ 'ayne'l-yakîndür (373)

3.5. Meyve (Mîve)

Meyve, insanların istifadesi için var olan ve onların beslenmesine yarayan bir üründür. Ruhların gıdası niteliğindeki mânevî nimetler meyveye teşbih edilir.

Seher Abdal, gördüğü yerler içinden Bedahşan şehrinin, meyvesi bol olan cennete benzediğini ifade eder (25) İnsan gönlünün ürünü olan iki meyve ise, Seher Abdal'a göre “bağışlamak” ve “merhamet etmek”tir. Bu iki haslet, olgunluğa ermiş kimselerin ayırt edici özelliğidir (196).

Saadet-nâme'deki hikmetlerin kökü mânâ ilminin toprağındadır. Bu hikmetleriyle bir meyve bahçesini andıran Saadet-nâme'nin yaydığı güzel koku, burundan çok daha ötesine ulaşır (488). Saadet-nâme'nin meyvesi ilm-i me'ânîdir (490). İlim, akıl ve anlayışa ulaşabilmek için, Saadet-nâme'deki bu meyveden nasiplenilmelidir:

Gel imdi kııl bu ma' nî mîvesin nüş
Ki tâ keşf ola 'ilm ü dāniş ü hūş (491)

¹⁶⁰ İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul, 2004, s. 48.

¹⁶¹ Erdoğan Çınar, **Aleviliğin Gizli Tarihi**, Kalkedon Yay., İstanbul 2007, s. 56.

3.6. Kanâat

Kanâat, lügatte “kısmete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe” anlamına gelir. Bektâşiler’e göre ‘tarîkat’ kelimesindeki ‘k’ harfi, ‘kanâat’i simgelemektedir.¹⁶² İmam Cafer-i Sadık, kanâat kavramını, tarikatın on iki manasından biri olarak göstermiştir.¹⁶³

Beyitlerde, kanâat edip nefsin peşinden gitmemek tavsiye edilir (174). Kanâat gibi bir kâr unsuru daha olmadığından bahsedilir (176). Bir yandan kanâat eden, bir yandan da malını eksiltmeksizin yaşamını idame ettiren sanat erbabı, sermayesinden artırdığını yemesiyle medholunur (343). Kanâat, tükenmez hazinedir (412), âşıkların ruhlarının azığıdır; insanın varlığında canın kendisidir. (413). Kanâat, pek çok duruma uygulanabilecek bir davranış şeklidir. Takdir edilesi fiillerin arkasında yatan temel düsturdur (414).

Allâh’tan başka yar edinmemek, cânın ve nefsin perhiz suretiyle ettiği kanâatin sonucudur (415). Sözünde durmak, riyadan, kibir ve kinden uzak olmak da kanâati benimsemekle mümkündür (416). Görme (417) ve işitme duyularına (418), iletişim organlarına (419, 420), el (421) ve ayağın (422) kontrolüne de kanâat düşüncesi yön vermelidir. Böylece organların perhiz etmesi sağlanacak, zemmedilen davranışlardan korunmuş olacaklardır. Kanâat’in yanlış uygulanmaması için, Seher Abdal ölçüsünü ortaya koyar; kanâat, hiç yememek anlamına gelmemektedir (423).

Seher Abdal, kanâati, dervişlerin giysisi olan hırkaya, dil doğruluğunu da kemere teşbih eder. Bunları giyip kuşanan kişinin er olduğunu söyler:

Ḳanâ‘at hırḳa şıḏḑ-ı dil kemerdür
Bu resme yol viren kişiler erdür (258)

¹⁶² Annemarie Schimmel, **İslamın Mistik Boyutları**, Kabalcı Yay., İstanbul 2004, s. 440.

¹⁶³ **Erkanname 1**, s. 137.

3.7. Keşf

Keşf, sözlükte, gizli bir şeyi bulma, bir sırrı öğrenme, Allâh tarafından ilhâm olunma gibi anlamlara karşılık gelir. “*Zâhiren, bedendeki baş gözüyle bakılsa bile; o gözde mevcûd olan ‘ilâhî nûr’ karşısında gaybın perdeleri, Allâh’ın dilediği ölçüde hükümsüz kalıverir. Bu takdirde gaybı gösteren yine Allâh’tır.*”¹⁶⁴ Seher Abdal, kendisine keşf olunan hâller için Nasır-ı Hüsrev’e müteşekkirdir:

Eyâ sultân-ı dîl şâh-ı me‘ ânî
Bize keşf eyledüñ her dürlü ħâlî (64)

“*Ma’neviyat sahipleri görülmeyen gizlilikleri keşf edebilirler. Bu keşf, bazen vahyin bir kolu olan ilhâm, bâzan da menam (Sadık bir rüyâ ile), bâzan da ayân, yani rüyâ ile olduğu gibi açık göz ile keşf tarikiyle olur. İnsan ma’nen bir âleme yükselir, orada eşyânın hakikatini görür ve mânâlarını anlar.*”¹⁶⁵ Bir hadîs-i kudsîde bildirildiğine göre kul, nafilâ ibadetlerle mânâ yolunda ilerleyerek Allâh’ın sevgisine mazhar olur. Allâh, kulunu sevdiği zaman da onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli olur. Kul, artık onunla görür, onunla işitir, onunla tutar. Bunlara kavuşmayı sağlayan nafilâ ibadetler de çeşitli şekillerde icra edilir. Seher Abdal, nafilâ ibadetler arasında tesbih ve niyâzı zikreder:

Çılurlar Ħaqq’a tesbîh ü niyâzı
Tamâmet keşf iderler dürlü râzı (271)

İkrar ve tasdik, ilm-i tahkiki keşf etmek için gereklidir (445). İlm-i dekâyık ise, Ehl-i Beyt ve On İki İmam tarafından keşf olunan ilim türüdür (464). Kendisine türlü hâllerin keşfolunmasını isteyen kişi, bâğ-bânı Hakk olan hakikat bağının

¹⁶⁴ İmâm Gazâlî, **İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn**, (çev. Ahmed Serdaroglu), c. I., Bedir Yay., İstanbul 1974, s. 206.

¹⁶⁵ Osman Nûri Topbaş, **İmândan İhsâna Tasavvuf**, Erkam Yay., İstanbul 2002, s. 395.

meyvesinden, ilm-i me'âniden nasiplenmelidir (490). Böylece ona ilim ve akıl keşfolunacaktır (491).

Hemişe t̄alib ol bu ma' n̄iye sen
Ola bu ma' n̄ilerden keşf her fen (492)

III. TÂRİHÎ ve EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER

1. Firavun, Fağfur, Nemrud, Hâmân

Kur'ân'da ismi yüz yedi yerde geçen Firavun, ilahlık iddiasında bulunan ve Hz. Musa'nın çağrısına uymayarak inkarında direnen, bu yüzden de azabı hakeden bir hükümdardır. Zalimâne icraatlarda bulunurken ona yardımcı olan kişi de, yanındaki veziri Hâmân'dır. Saadet-nâme'de telmih yoluyla kendisinden bahsedilen Hâmân'ın hakikatte zâlim ve câhil oluşu dile getirilir:

Vezîr olmuş aña bir nice zâlim
Haqîkat kendü câhil ismi ' âlim (404)

Eskiden Çin hükümdarlarının ünvanı olan “Fağfur”, İran hükümdarları için kullanılan “Şâh”ın ve Türk hükümdarları için kullanılan “Han”ın karşılığıdır. Rivayete göre ise Fağfûr aynı zamanda, Nuh peygamberin oğlu Yafes'in neslinden gelen ve İskender zamanında yaşayıp bütün Asya'yı idaresi altına alan güçlü bir padişâhın adıdır.¹⁶⁶

Nemrud da Hz. İbrahim zamanındaki zalim hükümdarın adı olup, Firavun'unki gibi bir akibete uğramıştır. Burnundan giren bir sineğin verdiği rahatsızlığı gidermek için başına vurulmasını emretmiş, başına aldığı darbeler neticesinde hayatını kaybetmiştir. Saadet-nâme'de, Nemrud'un burnuna giren sinekten duyduğu rahatsızlık, telmih yoluyla anlatılır. Halka zulmeden mağrur

¹⁶⁶ Tökel, *age.* s. 166.

padişahlar hem Firavun'a, hem de Nemrud'un derdini andıran dertlerle muzdarip olmaları yönünden Nemrud'a teşbih edilir:

Ƙılurlar da' vī şān Fir'avn ü Fağfūr
Ki cümle bir meges elünde rencdür (402)

2. Kârûn

Kârûn, Kur'an-ı Kerim'de adı Firavun ve Hâmân ile beraber anılan¹⁶⁷ servet sahibi, cimri ve zalim kişinin adıdır. Seher Abdal, Saadet-nâme'de, Kârûn gibi zengin ve kibirli kimselerin hükümranlığını tanıyanların bu işten zararlı çıkacağını söyler:

Tekebbür mâlı çoğdur şanki Ƙarûn
Bulara bey' at iden oldu mağbûn (287)

3. Hûşeng ve Keykâvûs

Hûşeng ve Keykâvûs, İran Mitolojisi'nde ve *Şehnâme*'de adı geçen hükümdarlardır. Hûşeng, Dev'i öldürmesi ve demirden çeşitli aletler yapması¹⁶⁸ gibi özellikleriyle Davud Peygamber'i anımsatır. Keykâvûs ise, Saadet-nâme'de adı Hûşeng ile aynı beyitte anılan diğeri bir İranlı efsanevî hükümdar olup, hem Yusuf Peygamber'i, hem de Nemrud'u çağrıştıran özellikleri bünyesinde toplamıştır. Birbirine zıt karakter özelliklerinin aynı kişide tecessüm etmesi, aslında bütün *Şehnâme* kahramanlarında görülen, orijinal değil, fakat eski mitolojik ve tarihî kalıntıların birer ürünü olan "toplama karakter" özelliğiyle açıklanabilir.¹⁶⁹ Hûşeng ve Keykâvûs'un, mağrur birer padişah iken dünyadan göçüp, cehennemde azap görmelerini Seher Abdal bir ibret öyküsü olarak işler:

¹⁶⁷ Ankebût (29), 39; Mü'min (40), 24

¹⁶⁸ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 176.

¹⁶⁹ Tökel, *age.*, s. 226.

Ƙanı Hüşenk Keykāvus Ƙanı gör Ki ol şāhān-ı da‘ vī-dād-ı mağrūr	408
Heme bu ħāk-dānı Ƙıldular terk İçürdi ğaflet ābın bunlara merk	409
Cihāndan gitdi bunlar şöyle maħrūr Yediler bilmediler zehr-i zaĳĳūr	410

4. Battal Gazi

Fuad Köprülü'nün, tam adını Ebû Muhammed Ca'fer b. Sultan Hüseyin b. Rebi' b. 'Abbās el-Hâşimî diye verdiği¹⁷⁰ Battal Gazi, Hüseyin Gazi'nin oğludur¹⁷¹ ve târihi şahsiyetiyle menkabevî şahsiyeti kaynaklarda¹⁷² birbirine karışmış durumdadır.

Battal Gazi, 717-740 yıllarında Emevîler'in safında Bizans'a karşı savaşmış, Türkler de Anadolu'ya geldiklerinde onun kahramanlık menkıbeleriyle karşılaşmışlar ve kendisine büyük hayranlık duymuşlardır. Onun bir Emevî komutanı ve Arap gazisi olduğunu unutarak menkabelerini yeni bir yorumla ele almışlar ve *Battalnâme*¹⁷³ denilen büyük destânî romanı meydana getirmişlerdir.¹⁷⁴ Halkın hayal dünyasında zamanla, Anadolu'yu fethetmiş bir Türk kahramanına dönüşen Battal

¹⁷⁰ Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1991, s. 232.

¹⁷¹ *Battalnâme*'ye göre, Battal Gazi'nin doğacağı, ismi ve sahip olacağı özellikler, babası Hüseyin Gazi'nin gördüğü rüya ile ona önceden bildirilir. Hüseyin Gazi rüyasında bir pîr görür ve pîr ona "Yâ Hüseyin! Beşâret olsun sana kim, ol Cafer senün oğlundur. Az kaldı kim zuhûra gele, tamam Rum'ı Müslümanlık ide. İşler ide kim, hiç pehlüvanlar itmemiş ola."der. Bk. Hasan Köksal, **Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı**, MİFAD Yay., Ankara 1984, s. 166.

¹⁷² Battal Gazi 'den bahseden ve menkıbe ile tarihin içiçe geçtiği kaynaklar arasında: Ya'kûbî, Taberî, Evliyâ Çelebi, Mes'ûdî, İbn Asâkir, İbnü'l-Esîr, Sibt İbnü'l-Cevzî, İbn Şâkir el-Kütübî, İbn Fazlullah el-Ömerî, Zehebî, İbn Kesîr, Gelibolulu Mustafa Âlî sayılabilir. Bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Battal Gazi", **DİA**, İstanbul 1993, c. V., ss. 204-205.

¹⁷³ *Battalnâme*, Türk destan edebiyatında XI. Yüzyılda *Hamzanâme* ile başlayan, *Ebûmüslimnâme* ve *Dânişmendnâme* ile devam eden, XV. yüzyılda da *Saltuknâme* ile son bulan bir zincirin ikinci halkasını teşkil eder. bk. Yağmur Say, **Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesi Sürecinde Gazi-Eren-Evliyaların Rolü: Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi**, Su Yay., İstanbul 2006, s. 100.

¹⁷⁴ Ocak, *age.*, s. 187.

Gazi'ye muhtemelen 13. ya da 14. yüzyıllarda "Seyyidlik" payesi yakıştırılmış ve böylece Peygamber soyuyla bağlantısı sağlanmıştır.¹⁷⁵

Afyonkarahisar yakınlarında Bizans'la girdiği bir çatışmada yaralanıp, Seyitgazi'deki eski bir Bizans manastırının yanında, şehit düştüğü yere defnedilen Battal Gazi'nin çok sevilip yüceltilmesinde, mezarının keşfedilmesi ile ilgili rivayetin payı bulunmaktadır. Buna göre, Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat'ın annesi Ümmühan Hatun, rüyasında Battal Gazi'yi görmüş ve Battal Gazi ondan kendisi için bir türbe yapmasını istemiştir. Neticede Battal Gazi'nin türbesi yapılmış ve yanında mescid, medrese, semâhâne, aşhâne, misafirhâne binaları peyderpey inşa edilmiştir.

Hacı Bektâş-ı Veli'nin, Battal Gazi türbesini ziyaret edişi, türbenin gerçekten ona ait olup olmadığı hakkındaki şüpheleri ortadan kaldırmıştır.¹⁷⁶ **Hacı Bektâş-ı Veli'nin, Battal Gazi'nin torunu olduğuna dair bir rivayet de, Yusuf Ziya Yörükân tarafından nakledilir.**¹⁷⁷

Battal Gazi'nin, Anadolu insanı üzerinde kahramanlığı ve evliyâ hüviyetiyle bıraktığı etkinin gücü, XIII. yüzyılda Anadolu'nun her tarafında kalabalık kitleler halinde görülmeye başlayan Kalenderî dervişlerinin, onu kendilerine pîr kabul etmelerini sağladı. Türbenin yanındaki Bizans manastırı daha o zamanalar Kalenderîler'in merkez tekkesi durumuna yükseldi.¹⁷⁸

Seher Abdal Saadet-nâme'de, Battal Gazi'den Sultân diye bahseder ve kendisini de, onun kulu olarak tanıtır. Battal Gazi'nin Rum'a server olduğunu, lakabının Battal, isminin ise Ca'fer olduğunu dile getirir:

¹⁷⁵ Say, **age.**, s. 69.

¹⁷⁶ Hacı Bektâş-ı Veli, **Velâyetnâme**, (haz. Hamiye Duran), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 349.

¹⁷⁷ Yusuf Ziya Yörükân, **Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 79.

¹⁷⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "*Battal Gazi*", **DİA**, İstanbul 1993, c. V., ss. 204-205.

Muhibb-i şeh Seher Dervîşem iy cān
Faķir-i müstemend-i ‘abd-i sulţān (495)

Zihî sulţān ki Rūm’a ser-ver oldı
Laķabı Battāl ismi Ca‘ fer oldı (496)

IV. DİĞER TİPLER ve DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

1. DİĞER TİPLER

1.1. Ağlar Yüzlü, Güler Yüzlü

Güler yüzlü veya ağlar yüzlü olmak, insanın hayata karşı takındığı genel tavrın birer dışa vurumu olduğu gibi, Allāh ve ondan gelecek şeyler hakkındaki zannın da işaretidir.

Mevlānā Celāleddīn Rūmī, *Fīhi Mā Fīh* adlı eserinde, ağlar yüzlülüğün “*Hakk’ın latif, garīb ve gizli olan ināyetlerinden ve lütuflarından nevmīd*” olmaya bir işaret; güler yüzlülüğün de “*Hak Teālā’nın incecik mekrlerinden emīn*” olmaya bir işaret olduğunu, Hz. İsa ve Hz. Yahya’ya dayandırdığı bir örnekleme ile dile getirir. Bu iki zattan hangisinin makamının daha yüksek olduğunu Hak Teālā’ya soran velilere da, “*Her kulumda bir suret ve hayal vardır. Benim hakkımda o her ne hayal ederse, ben orada olurum*” cevabının eriştiğini ilave eder.¹⁷⁹

Yüzünde ekşi bir ifade taşıyan insanlara teveccüh etmemek gerektiğini söyleyen Seher Abdal da (126), “güler yüzlü olmak” ile “belalardan emīn olmak” arasında ve “ağlar yüzlü olmak” ile “cefālardan kurtulamamak” arasında ilgi kurar:

Ki ağlar yüzlü kırtılmaz cefādan
Güler yüzlü emīndür her belādan (127)

¹⁷⁹ Mevlānā Celāleddīn Rūmī, *Fīhi Mā Fīh*, (çev. Ahmed Avni Konuk), İz Yay., İstanbul 2006, s. 47.

1.2. Beydak, Ferzîn, Şah

Satranç oyunundaki taşlardan ‘vezir’in Farsça’daki ismi olan ‘ferzîn’ ile ‘piyon’un Arapça’daki ismi olan ‘beydak’ kelimeleri, ‘şah’ ile birlikte, *Saadet-nâme*’de mecâzî anlamda kullanılarak, hiyerarşik bir yapının mensubu olan tipleri ifade eder.¹⁸⁰ Satrançta, oyununun başlarında vezir, hareket kabiliyetinden dolayı değerli ve şah dışındaki taşlar arasında en vazgeçilmez olanıdır. Piyon ise, hareket kabiliyetinin kısıtlılığı nispetinde, değeri en düşük olan taştır. Ne var ki, oyunun ilerleyen safhalarında vezir dahil olmak üzere vazgeçilemeyecek bütün taşların birer birer eksilmesiyle, baştan beri yerinde kalmış olan piyonun kıymeti artar. Vezirini yitiren şahın en yakınında artık o bulunmaktadır.

Saadet-nâme’de ‘beydak’ örneği verilerek, kendisine lâıyk yeri mesken tutan kişinin, bunun semeresini mutlaka göreceği hatırlatılır:

Pîrûñ yüksek yanın gözleme zinhâr
Saña lâıyk yiri mesken tut iy yâr (245)

Şu beydağ kim ola ivinde teskîn
Kim âhîr olıserdür şâha ferzîn (246)

2. DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

2.1. Yer öpmek, Ayağına Düşmek

Hükümdarın önünde toprağı öpmek, İbn-i Haldûn’un deyimiyle, onun yaşadığı çağın en meşhur biat şekillerinden olup, Fars hükümdarlarına özgüdür.¹⁸¹ Saygının ve teslimiyetin bu ifade biçimi, kendilerine hükümdarmışçasına hürmet

¹⁸⁰ Satranç ve sembollerinin edebiyatımızda işlenişi hakkında yapılmış bir çalışma bulunmaktadır. Bk. Murat Uluğtekin, **Eski Türk Edebiyatında Satranç ve Tavla**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1994.

¹⁸¹ İbn-i Haldûn, **age.**, c. I., s. 294.

gösterilen din ulularına da zamanla teşmil olunmuştur. Seher Abdal rüyasında Nâsır-ı Hüsrev'i görünce yeri öper:

Yer öpdüm ayāğına düşdüm ānuñ
Didüm feryād elinden bu cihānuñ (38)

“Ayak altına düşmek” tabiri ise, kullanıldığı Kitâb-ı Cabbâr Kulu'nda, alçakgönüllülüğün ifadesi ve dervişliğin şartlarından biri olarak zikredilir.¹⁸² Seher Abdal, Nâsır-ı Hüsrev'e olan hürmetinden dolayı, yeri öpmenin yanı sıra, hazretin ayağına düştüğünü de söyler:

Yir öpdüm ayāğına düşdüm anuñ
Didüm feryād elinden bu cihānuñ (38)

2.2. Yolunda Kendini Toprak Kılmak

“Toprak olmak”, “yolunda kendini hâk kılmak” deyimleri, birisine karşı alçalmak, sevgide son dereceyi aşmak anlamında kullanılan deyimlerdir.¹⁸³ Gölpınarlı'ya göre bunlarda, Ehl-i Beyt sevgisinin tesirleri vardır. Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi Aşire savaşında yerde toz-toprak içinde uyurken görmüş ve ona iltifat yollu “Kalk ey toprak babası” buyurmuş, bu söz daha sonra “Ebû Turâb” şeklinde Hz. Ali'nin bir lakabı haline gelmiştir.¹⁸⁴ Sûfîler de, alçakgönüllülük dolayısıyla kendilerini ayaklar altındaki toprağa benzetirler.¹⁸⁵

Seher Abdal, Tûs şehrine vardığında, İmam Musa er-Rıza'nın merkadini ziyaret etmiş, ona münacat edip yüz sürmüş ve kendisini onun yolunda toprak kılmıştır:

Münâcât eyledüm sürdüm yüzümi
Yolunda hâk kıldım kendüzümi (19)

¹⁸² Kitâb-ı Cabbâr Kulu, s. 260.

¹⁸³ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 38.

¹⁸⁴ Gölpınarlı, *age.*, s. 38.

¹⁸⁵ Gölpınarlı, *age.*, s. 37.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TENKİTLİ METİN

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM

I. SAADET-NÂME NÜSHALARININ TAVSİFİ

Yazma eserler söz konusu olduğunda, ele alınan eserin nüshalarına ulaşmak ve bunlar arasında inceleme ve karşılaştırmalar yapmak, sağlıklı ve doğru bir metin oluşturmak için gerekli olan işlemlerdir. Böylece müellifin yazdığı metne en yakın olan metni oluşturmak mümkün olabilmektedir.

Bu düşünceden hareketle, Seher Abdal'ın Saadet-nâme isimli mesnevîsinin ulaşabildiğimiz iki nüshasını karşılaştırma yoluna gittik. Saadet-nâme'nin iki nüshasından biri, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde, diğeri ise, Hacı Bektâş-ı Veli'nin evlatlarından Veliyettin Ulusoy'un özel kütüphanesinde yer alan Mecmûatü'r-resâil içerisinde mevcuttur. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndeki nüsha için "İÜ", Veliyettin Ulusoy'da bulunan nüsha için de "VU" kısaltmalarını kullandık.

Saadet-nâme'nin 78. beytinde yer alan "bu biş yüz beyti kıldum nazm çündür" mısraı, eserin 500 beyitten oluştuğunu haber vermektedir. VU nüshasının 471, İÜ nüshasının ise 501 beyit tutarında oluşu, çalışmamızda İÜ nüshasını temel almamızın başlıca sebebidir. İÜ nüshasında mükerrer beyite de rastlanmaması onun, müellifin yazdığı metne daha yakın metin olduğunu göstermektedir. Ayrıca VU nüshası bazı mantık hataları barındırmaktadır. Sözelimi, İÜ nüshasında

Anañ biñ miñnet-ile hâşıl itdi
Atañ terbiyet-ile kâmil itdi (204)

şeklinde yer alan beyit, VU nüshasında:

Atañ biñ miñnet-ile hâşıl itdi
Anañ terbiyet-ile kâmil itdi (201)

şeklindedir. Bunun yanı sıra, VU nüshasında müstensihin, okuyamadığı bir mısranın yerine önceki beyitlerde geçen bir mısrayı yerleştirmesine şahit oluyoruz. İÜ nüshasındaki iki beyit şu şekilde iken:

Çalem aldum elüme kıldum inşā
Ağız açdum zebānum oldı güyā (53)

Şikeste beste nazma kıldum āğaz
Bu tenden mürğ-i cān idünce pervāz (55)

VU nüshasında aynı mısranın iki beyitte de kullanıldığı görülmektedir:

Çalem aldum elüme kıldum inşā
Ağız açdum zebānum oldı güyā (52)

Şikeste beste nazma kıldum inşā
Ağız açdum zebānum oldı güyā (54)

Verdiğimiz örneklerde müstensihten kaynaklanan hatalar mevcuttur. İki nüsha arasındaki bu türden farklılıklar, çalışmamızda İÜ nüshasını temel alma nedenlerimizdendir.

VU nüshasının İÜ nüshasına göre eksikliklerine rağmen, VU nüshasında olup İÜ nüshasında olmayan beyitler de vardır. Seher Abdal tarafından sayısı belirtilen, *Saadet-nâme*'deki 500 beyiti artırmak istemediğimizden metne dahil etmediğimiz bu beyitler VU nüshasında şöyle yer alır:

Münevver eylemişler dü cihānı
Ki bulmuşlar hayāt-ı cāvidānı (35)
Ki bağılu kapu ola feth ü nuşret
O nuşretten bulaşın bāb-ı raḥmet (168)

Saadet-nâme nüshalarının, ayrıntılı tanıtımını şu şekilde yapmak mümkündür:

VU Nüshası:

Veliyettin Ulusoy'un özel kütüphanesinde yer alan Mecmûatü'r-resâil'in içindedir.

Yer Aldığı Eser	: Mecmûatü'r-resâil
İstinsah Tarihi	: Belli değil
Müstensih	: Belli değil
Yaprak	: 24 (toplam 209, 1b-209b)
Eser Ölçüleri	: 190 mm X 118 mm
Satır Sayısı	: 20 (satır sayısı ortalama olup, değişiklik gösterebilmektedir.)
Hat	: Nesih
Kağıt	: Aharlı kalın kağıt, genel olarak kırmızı mürekkeple cedveli, aralarda bazı varaklar siyah mürekkeple cedvellidir.
Cilt	: Cönk biçiminde ciltlenmiş kahverengi deri cilt. Şirazesini sağlam olup sırtında kurt yenikleri bulunmaktadır.
Beyit Sayısı	: 471

İÜ Nüshası:

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, yer nu.: 9536

Yer Aldığı Eser	: Seher Abdal'ın üç eserini ihtiva eden bir yazmadır.
İstinsah Tarihi	: Belli değil
Müstensih	: Salih Nakşibendi
Yaprak	: 1b-22a (Toplam 64 yaprak)
Eser Ölçüleri	: 200x180 mm.
Satır Sayısı	: 13
Hat	: Harekeli Nesih
Kağıt	: Ebruli kağıt
Cilt	: (Cilt bilgisi öğrenilemedi)
Beyit Sayısı	: 501

II. SAADET-NÂME METNİNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YÖNTEM

1. Seher Abdal'ın Saadet-nâme isimli mesnevîsinin karşılaştırmalı metni oluşturulurken, beyit sayısı daha fazla olan İÜ nüshası, tertip şekli bakımından esas alınmıştır. Edindiğimiz iki nüsha karşılaştırılmış; anlam, vezin, üslûp gibi birtakım ölçütler göz önünde bulundurularak sağlam bir metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Temel aldığımız nüshada bulunan ancak diğerinde bulunmayan beyitlerde, yine temel aldığımız nüshanın tertip sırasına riayet edilmiştir.

2. Metindeki beyitler kolaylık açısından tek tek numarandırılmış, tertip sırası esas alınan İÜ nüshasından yaprak numaraları verilmiştir.

3. Nâsır-ı Hüsrev'in Saadet-nâme'sinden birebir yapılan çeviriler, beyit numaralarının yanında braket içinde ([]) belirtilmiştir. Braket içindeki numara, Nâsır-ı Hüsrev'in Saadet-nâme'sindeki beytin numarasıdır.

4. Nüshalar arasındaki farklar, dipnotta beyit numarası verilerek ve beyitlerin mısraları (a). ve (b). ifadeleri ile gösterilerek belirtilmiştir. Farklılıkların metne dahil edilen şekli doğru kabul edilmiş, farklılık, yer aldığı nüsha ile ifade edilmiştir. Bir beytin aynı mısraında yer alan birden fazla farkın gösterilmesinde (;) işareti kullanılmıştır.

5. Bazı beyitlerde zaruri olarak yaptığımız metin tamirleri köşeli parantez ([]) işareti içinde gösterilmiştir.

6. Mısralardaki farklılıklar dışında kullandığımız dipnotlar için (*) işareti kullanılmıştır.

7. Metinde geçen italik yazımlar, âyet ve hadîs iktibaslarına işaret etmektedir. Ancak âyet ve hadîslerin tercümesi, tezimizin tahlil kısmında verilip kaynakları gösterildiğinden, söz konusu bilgilere Saadet-nâme'nin tenkitli metninde işaret edilmemiştir.

8. Aña: ona; çünkü: çünkü; -dür: -dir; itdi: etdi; niçün: niçin gibi kelimelerin ilk şekillerinin kullanılmasına riayet edilmiştir.

9. “bî”, “mâ”, “ser” gibi Arapça ve Farsça ek alan kelimelerde ek ile kelime arasına tire (-) işareti konulmuştur: bî-hayâ, ser-ver gibi.

10. Metinde geçen Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: kâf-tâ-kâf, ser-â-ser gibi.

11. Allâh lafzı muzafun ileyh olduğu durumlarda apostrof (') ile ayrılmıştır. Hamdüli'llâh, fenâfi'llâh gibi.

12. “Gelip”, “olup” gibi kelimelerdeki “-p” harfi, metindeki “-b” şekli yerine tercih edilmiştir.

13. “ile” ve “içün” kelimeleri kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmış ise; bitiştiği kelime ile arasına (-) işareti konulmuştur: terbiyet-ile, sıdk-ile gibi.

14. İki ayrı şekilde okunabilen kelimelerde, bu okunuşların genellikle Eski Osmanlı Türkçe'sinde yer tutan şekli tercih edilmiş ve metnin tamamında aynı şekilde okunmuştur.

15. Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış; kelimeye eklenen ekler apostrofla ayrılmamıştır.

16. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

آ : Ā, ā

و : Ū, ū

ى : Ī, ī

17. Osmanlıca'da farklı sesleri ifade eden harflerin Türkçe'de tek bir sesle ifade ediliyor olmasından kaynaklanan yazım problemi, transkripsiyon harfleri kullanılarak aşılmıştır:

ء : '

ث : S, s

ح : H, h

خ : H, h

ذ : Z, z

ص : Ş, ş

ض : Ž, ž, Đ, đ

ط : T, t

ظ : Z, z

ع : '

غ : Ğ, ğ

ق : K, k

ك : Ñ, ñ

B. SAADET-NÂME (TENKİTLİ METİN)

Hazā Kitāb-ı Sa' ādet-nāme

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / fa'ū lün

İÜ	1b	İlāhī cümleye rezzāk u kâdir Semi' u şāni' u pinhān u zāhir	1
		Ḳadīm u Ḳayyūm u tüvānā Ḳakīm u Ḳakim u dānā vü bīnā	2
		Münezzeh zāt ya' nī vācibü'l-cūd Anuñ emriyle eşyā oldı mevcūd	3
		Kimüñ ḥaddi var ide vaşf-ı zātuñ Ki vaşf-ı zātuña ḳābil şıfātuñ	4
		Muḳābil her işinde zıddı yoḳdur Ki birdür zātı anuñ niddī yoḳdur	5
		Olupdur farz ḳılmaḳ aña şükr Her işe başlayıcaḳ ismini zıkr	6
		Eger yāri ḳılursa fazl-ı Allāh Ḳılam taḳrīr-i ' ilm-i Ḳazret-i Şāh	7

6 (a). ḳılmaḳ aña: ḳılmaḳ ḫalk aña VU.

6 (b). işe: işde VU

		Gel iy cān diñle benden bir hikāyet Kılam aḥvāl-i ḥālinden rivāyet	8
		Haḳ' uñ emriyle geldüm nuḳka derḥāl Bu ṭurfe beyti kıldım nazm-ı aḥvāl	9
		Ki bilmek vācib oldı ehl-i dīne Sebeb n'oldı bu nazmuñ ma' nisine	10
		Vücūd-ı cümle mevcūdāt-ı 'ālem Kadīmden tā irince vaḳt-i ḥātem	11
İÜ	2a	Dilerdim medḥ ideydım Muştafā'yı Daḫı evşāf-ı āl-i Murtażā'yı	12
		Müyesser olmadı cehd ide gördüm Sücūd idüp sefer 'azmine gitdüm	13
		Niçe müddet seferde oldum āzād Diyār-ı Rūm u Şām u Mışr u Bağdād	14
		'Irāḳ u Işfahān u Yezd u Şirāz Aradım bulmadım bir yār-ı hem-rāz	15

8 (b). ḥālinden: 'ālemden VU.

12 (a). ideydım: idem ben VU.

12 (b). evşāf: evlād VU.

13 (b). gitdüm: durdum VU.

Ḥorāsān mülkine başdım ayağı İrişdüm āsitānı vaḳfe çağı	16
Ki şehir-i Ṭūs Sulṭān-ı Ḥorāsān O şehirüñ adıdur iy cān u cānān	17
Ṭavāf itdüm ‘Alī Mūsā’r-Rızā’yı İmām-ı heştüm ol şāh-ı dü cāyi	18
Münācāt eyledüm sürdüm yüzümi Yolunda ḥāk kıldım kendüzümi	19
Geçüp āndan ilerü Belḥ’e vardım Varup anda zuhūr-ı Şāh’ı gördüm	20
Ṭavāf itdüm behište beñzer ol cāy Müşerref ravza hoş cān u dil-ārāy	21
O şehirüñ var öñünde bir ulū şu O şuyüñ adıdur deryā-yı ‘Āmū	22
O iklimüñ adıdur Māverā’n-nehr O yirde var ḳadīmī bir ulū şehir	23

18 (b). şāh: bedr VU.

19 (a). eyledüm: eyleyüp VU.

21 (b). cān: cāy VU.

		O ŧehrũñ adıdur ŧehr-i Bedaḫŧān	
		‘Acāib ŧehr-gān lā’l ü mercān	24
İÜ	2b	Hezārān mīvesi var ol maḫāmuñ	
		ŧanasın miŧlidür dārü’s-selāmuñ	25
		Bir iki gün o ŧehri seyr ḳıldum	
		Bedaḫŧān’dan gidüp Yumgān’a vardum	26
		İrüp Yumgān’a gördüm ŧanki cennet	
		Aḳar ırmaḳlarından āb-ı raḫmet	27
		Nice yirdür dir-iseñ mülk-i Yumgān	
		Maḫām-ı Nāŧır u Ḥüsrev’dür iy cān	28
		Ṭavāfin itmek için ol imāmuñ	
		Be-ḡāyet ‘āŧıḳıydum ol maḫāmuñ	29
		İriŧdüm ravzasına gördüm iy yār	
		Revān olup aḳar biñ dürlü enhār	30
		Maḫāmı nūr-ile olmiŧ siriŧte	
		Mübarek ravzası beñzer bihiŧte	31

24 (b). mercān: Bedaḫŧān VU.

26 (b). vardum: geldüm VU.

30 (b). dürlü: yerde VU.

	Hemān-dem secde kıldım āsitāne		
	Bu ğurbet ateşi dutuşdı cāna	32	
	O ğün tā řām olunca ānda şaldım		
	Yüzüm der-ġāha sürdüm zıkre şaldım	33	
	Çü řām oldu irişdi uyşu çāġı		
	Yitürdüm rüşen oldu cān çerāġı	34	
	Ki ġördüm bir ulū cem ^ç iyyet olmuř		
	Velīler cem ^ç olup bir yire gelmiş	35	
	O meclis içre bir ser-ver oturmış		
	Niceler dāřı ayāġ üzre şurmuş	36	
	Birine söyledüm kimdür bu sultān		
	Didi kim Nāřır-ı Ğüsrev'dür iy cān	37	
İÜ	3a	Yir öpdüm ayāġına düşdüm anuñ	
		Didüm feryād elinden bu cihānuñ	38
		Şaluben vādī-i ġayrette dil-teng	
		Dutupdur ġöñlümüñ mir ^ç ātını jeng	39

34 (b). yitürdüm: yaturken VU.

35. beyit eksik VU.

37 (a). bu: o VU.

Em̄ir-i ser-ver ü püşt ü penāhum Ki sensin dü cihānda kıble-gāhum	40
Benim ey ser-ver-i merdān-ı ʿālem İki kıat eyleyüpdür kıaddümi ğam	41
Ümidüm var der-gāhıña geldüm ʿİnāyet kııl baña dem-beste kıaldum	42
İşıtdi bu kelāmın ben faķırüñ Yüzi gül-nāra döndi ol em̄irüñ	43
Tebessüm kııldı çün ol şāh-ı ʿirfān Em̄irü'1-mü' minin ol kāmil insān	44
Didi iy derd-mend-i zār-ı dil-riş Murāduñ hāşıl oldu çekme teşvīş	45
Kıulağuñ tıt naşihāt diñle benden Yüri terk eyle geç kevn ü mekāndan	46
Ümidüñ var ise dīn-i nebiden Yüzüñ döndürmeğıl kıavl-i ʿAlī'den	47
Yüri var söyle na' tın Muştafā'nuñ Sitāyiş eyle ālin Murtażā'nuñ	48

42. beyit eksik VU.

44 (a). ol: ol dem VU.

		Göñül ivinde kı1 bünyād-1 taşdıķ	
		Saña keşf ola Hakk'dan 'ilm-i tahkik	49
		Naşihat eyledi bu nuṭkı ol şāh	
		İrişdi ben faķire fazl-1 Allāh	50
İÜ	3b	Baña ta' līm kıldı cān kitābın	
		İçürdi ben faķire hikmet ābın	51
		Kaçan kim hikmet ābın eyledüm nūş	
		Zebānum oldı gūyā gitdi hāmūş	52
		Qalem aldum elüme kıldum inşā	
		Ağız açdum zebānum oldı gūyā	53
		Resülün hicretünden şoñra sā' at	
		Toķuz yüz bir yıl olmışdı tamāmet	54
		Şikeste beste nazma kıldum āğaz	
		Bu tenden mürġ-i cān idünce pervāz	55
		Me' ānī hikmeti baħrına taldum	
		Elüm irdügi gevherlerden aldum	56
		Alup bāzār-1 ' aşķa geldüm anı	
		Alur şarrāf olan ehl-i me' ānī	57

55 (a). āğaz: inşā VU.

55 (b). bu tenden mürġ-i cān idünce pervāz: ağız açdum zebānum oldı gūyā VU.

	Ne bilsün kıymetin bu dürrüñ ahmağ		
	İdemez gevheri ħar-mühreden fark	58	
	Getürdüm nazma hem-çün dürr-i mercān		
	Sa' ādet-nāme didi ehl-i ' irfān	59	[290]
	Rivāyet Nāşır-ı Hüsrev'den itdüm		
	Ne kim gösterdise ol yola gitdüm	60	
	Rekik ü sehv ü nā-mevzūnı çoğdur		
	Veli ma' nide nā-ma' kılı yoğdur	61	
	Ṭutuñ ma' zür ey ehl-i me' ānī		
	Ḥaṭā kıldımsa siz ' afv idüñ anı	62	
	Şükür el-ħamdüli'llāh şad hezārān		
	Ki ma' nī bābını gösterdi sulṭān	63	
IÜ	4a Eyā sulṭān-ı dīl şāh-ı me' ānī		
	Bize keşf eyledüñ her dürlü ħālī	64	
	Niyāz u meskenet kıldum ṭapuñda		
	Murādum ħāşıl oldu ħazretüñde	65	
	Benüm nem var bu nuṭkı söyleden sen		
	Ne ħaddüm var ħuzūruñda diyem ben	66	

62 (b). idüñ: eylen VU.

64 (a). dīl: dīn VU.; me' ānī: mevālī VU.

Senüñ hükümüñle gūyādur zebānum Dilimde medħuñüzdür tercemānum	67
Kerem kııl luṭf u in‘ āmuñdan iy şāh ‘ İnāyet kııl bi-ħaḳḳ-ı āl-i der-gāh	68
Günāhum çok ħuzūruñda velīkin İki ‘ ālemde kıılma beni ğam-gīn	69
Keremlü ħāceden devletlü şāhum Bağışla bī-nihāyetdür günāhum	70
Sañā lāyık ‘ amel yok bende iy şāh Günahkārūm hezār estağfiru’llah	71
Emīr-i şāfi‘ isün mümkinātuñ Ki cümle mü‘ minīn ü mü‘ minātuñ	72
Umarlar raħmetüñden cümle eşyā Ki sensün cümle maħluḳāta Mevlā	73
Gel iy mevālī umarsañ raħmet-i Ħaḳ Muħibb-i ħanedān ol şāha muṭlaḳ	74

68 (a). in‘ āmuñdan: in‘ āmuñ VU.

70 (a). ħāceden: ħācesün VU.

74 (a). mevālī: mü‘ min VU.

	Eger sen ümmet iseñ Muştafā’ya		
	Yüri var iktidā kıl Murtaza’ya	75	
	Şalavāt vir Resül’e āline hem		
	Ki tā maşşerde sen çekmeyesin ğam	76	
İÜ	4b	Gel imdi diñle iy şarrāf-ı gevher	
		Kitāb-ı dil-firīb-i rüḥ-perver	77
		Bu biş yüz beyti kıldum nazm çündür	
		Ḥaḳıḳat nuṭkıdur ma’ nī-i Ḥaḳ pür	78
		Ḥadış-i Muştafā’dur işbu temşil	
		Bu nuṭkuñ şāhidi āyāt-ı tenzıl	79
		Bu gencüñ bābını açdum gel imdi	
		Elüñe genc miftāḥın al imdi	80 [293]
		Gel iy ‘ āḳıl dilerseñ bulasın dīn	
		Ḳulağuñdan çıkar ğaflet pamuğın	81 [291]
		Bu ma’ nī yüzini gör cān göziyle	
		Bilesin Ḥaḳḳ’ı tā ma’ nī yüziyle	82 [295]

77 (b). firīb: ğarīb İÜ.

78 (b). ma’ nī-i Ḥaḳ pür: ma’ nīsi çokdur VU.

	Müşerref ola cānuñ bu şafādan		
	Bu ‘ilm Muştafā vü Murtaza’dan	83	
	Açıla bāb-ı hikmet genc-i esrār		
	Ola ħall müşkil āsān ola düşvār	84	
	Hidāyet ire maķşūd ola ħāşıl		
	Olasın nūr-ı zāt-ı Ĥaķķ’a vāşıl	85	
	Ĥaķīķat nūr-ıla nūr ola zātuñ		
	Münevver ola zātuñla şıfātuñ	86	
	Ṭut imdi cān ķulağın bu kelāma		
	Ki fi’l-ħāl iresin dāre’s-selāma	87	
	Der Beyān İbtidā’ -i Sa’ādet-nāme		
	Rızā-yı Ĥaķķ’a teslīm ol göñül şād		
	Her işde nām-ı Ĥaķķ’ı eyle irşād	88	[1]
İÜ	5a Ĥaķķ’ı bil Ĥaķķ’ı söyle Ĥaķķ’ı iste		
	Kim andan ġayrı zāta olma beste	89	[2]
	Göñül bağlama Ĥaķķ’dan ġayrıya ħiç		
	Sivā-yı Ĥaķķ’ı candan terk idüp geç	90	[4]

83 (a). cānuñ: cefānuñ VU.

86 (b). zātuñla: zāt-ıla VU.

Gel imdi t̄alib-i d̄id̄ār-ı H̄aḡ ol Bulasın ‘ ālem-i taḡḡīka bir yol	91	[3]
H̄ad̄iṣ-i d̄ūzaḡ u cennet ḡo elden Peresti H̄aḡḡ’a eyle cān u dilden	92	[5]
Arın hem ḡıll u ḡıṣdan ṣöyle ṣāf ol Cihān içinde gel ḡoṣ-b̄ūy-ı nāf ol	93	
İki ‘ ālemde sensün ber-güz̄ide Hem āḡir bir iş için āfer̄ide	94	[6]
Eger ḡılduñsa rāh-ı z̄āta taṣḡıḡ Yetersün z̄āt-ı H̄aḡḡu’llāha taḡḡıḡ	95	
Muvaḡḡidsen ur imdi lāf-ı d̄ini Elüñden ḡomagıl ḡablü’l-met̄ini	96	[8]
Bu cümle ṣey’e ḡaḡ baḡ añla remzin Dimiṣd̄ür H̄aḡ ki <i>lā ikrāhe fī’d-din</i>	97	[7]
Buñā ‘ ālemde ḡiḡ ikrāh olmaz Bu der-gāhdan ulu der-gāh olmaz	98	[7]
Her işde çün meded-kāruñ H̄udā’dur Del̄il-i rāh-ı d̄inüñ Muṣṡafā’dur	99	[10]

99 (a). kāruñ: gāhuñ VU.

Der Beyān-ı Naşihat Güyed

		Dilā benden naşihat eyle irşād		
		Olasın cümle' işyānuñdan āzād	100	[11]
İÜ	5b	Şaķın nefsuñ hevāsından bu cānı		
		Ki ol nefis āteş-ile yakma anı	101	[12]
		Qabūl it ' aql-ı nefis-i muṭmainne		
		Eger var ise meylüñ rāh-ı dīne	102	
		Diri kılma erenler hıdmetinde		
		Siyeh rū olmayasın Haq katında	103	[13]
		Rızā-yı Haq' dur eylük her ne ki var		
		Ne vardur yahşılıqdan yahşı iy yār	104	[14]
		Faķır-i müstemendi şād eyle		
		Geçen ' ömr-i fenāyı yād eyle	105	[15]
		Unutma hālünü miskinlerüñ var		
		Çü mālüñ var iken vir toyla iy yār	106	[16]
		Erenler şöḫbetiyle toyla cānuñ		
		Ġidā-yı Haq bula rüḫ-ı revānuñ	107	[17]

100 (b). cümle: cehl-i VU.

101 (b). āteş-ile yakma: āteşi yakmaya VU.

103 (a). diri kılma: yüri qalma VU.; hıdmetinde: hıdmetinden VU.

103 (b). katında: katından VU.

O şöhetden kim ola cān ğamġin		
Feraḥ yirine kīn gelür gider dīn	108	
Göñül incitmegi eyleme pīşe		
Dürişme kimse incindügi işe	109	[20]
Kem-āzār ol kem-āzār ol kem-āzār		
Kem-āzār olanı yandırmaya nār	110	[20]
Eyü öğren yaramaz işi unut		
Ki eylükden ne kim gelse anı dut	111	[19]

Der Beyān-ı Rızā vü Teslīm Güyed

Ḥaḳ'un emr-ile cānuñ eyle ḥoşnūd		
Rızā ḥāşıl ola zātuñda mevcūd	112	[21]
İÜ 6a Ḥased itme fūlanuñ mālı çoḳdur		
Ki şādīsi var anuñ renci yoḳdur	113	[22]
Şükür kııl şad hezārān Ḥaḳḳ'a ol dem		
Ne kim virür eger şādi eger ğam	114	
Şu kim taḳdīr-i Ḥaḳḳ'dur anı iste		
Feraḥdan şād u ğamdan ola ḥaste	115	

112 (b). ola: olur VU.

113 (b). yoḳdur: çoḳdur VU.

114 (a). ol: her VU.

Yaramaz şanmağıl kimseye zinhār Eylük ardınca eylük eyle iy yār	116 [23]
Meded vir tā ki Hāq yār ola saña Heme ʿālem meded-kār ola saña	117 [26]
Mürüvvet birle gönlüñ müttefiķ kıl Eger hayr idesin bā müstaḥiķķ kıl	118 [25]
Kişi kim düşmüş ola anı qaldur Ki sen dağı düşersin böyle ḥāldür	119 [27]
Zebūna arqa olmaķ merd işidür ʿİtāb u cevr iden nā-merd kişidür	120
Eyüler ile ol eylüge duriş Eyüler eylugin qılma ferāmūş	121 [28]
Eyü ismi olana berk dirler Yarāmaz kişilere merg dirler	122 [29]
Bu kavli tüt ki emridür Hūdā’nuñ Sülūkidür bu şerʿ-i Muştafā’nuñ	123

122 (a). berk dirler: merd [de]diler VU.

122 (b). merg dirler: nā-merd dediler VU.

Der Beyān-ı Ḥalīm Nefsi-yi Ḥod Güyed

		Żararlu kimseye yüz virme zinhār		
		Ki vācib mārı öldürmekdür iy yār	124	[30]
İÜ	6b	Bu yolda kim yarāmazluķ iderse		
		Gelür yolına her ķanda giderse	125	
		Şu kişinüñ yüzi turş ola iy yār		
		Dönüp bakma anuñ yüzine zinhār	126	[35]
		Ki ağlar yüzlü ķurtılmaz cefādan		
		Güler yüzlü emindür her belādan	127	[36]
		Bu halka eylük eylen daķı hoş-ķū		
		Olasın gül gibi ʿ ālemde hoş-bū	128	[33]
		Kin idüp kimsenüñ ivini yıķma		
		Şaķın kim Ḥaķ yolından taşra çıkma	129	[31]
		Ġidā idinmegil māl-i yetimi		
		Yir idinmeyesün nār-ı caķimi	130	[32]
		Ġaźab vaķtinde hışmı sākin eyle		
		Ki müʿ minsen sözüñi nerm söyle	131	[37]

124 (b). vācib mārı öldürmekdür: vācibdür mārı öldürmek VU.

Halīm ol dānā gibi olma dil-teng
Başuñ üzre dönerse āsiyā-seng 132 [38]

Ġazab eyler gönül āyinesin pās
Tevāzu^c -pīşe idin olasin hāş 133 [34]

Cihanda kim kazansa nīk nāmı
Bihişt-ābād ola āhir maqāmı 134 [36]

Ki mağrūr olma zūr-ı bāzuña hiç
Ecel kıddüni büker ir eger gic 135 [39]

Der Beyān-ı İhtirāz Kerden Ez Cahilān

Kesil cāhil kişiden aşlı yoqdur
Anuñ kim rahatından renci çokdur 136 [40]

İÜ 7a Şaқın nādānlar-ıla yime loқma
Gice kaç dönüben arduña baқma 137 [41]

Hāzer kıl mālı çok kişiden iy yār
Tekebbür kimseye yol virme zinhār 138 [43]

134 (b). āhir: anuñ VU.

135 (a). mağrūr: gurru VU.

137 (b). gice kaç dönüben: kaç anlardan durup VU.

138 (b). kimseye yol virme: kimse ile durma VU.

Şınamaduk kişiyile olma hem-rāh Seni şāyed ilede ber ser-i çāh	139 [48]
Şaķın ğammazları idinme sırdāş Senüñ sırruñ ider ğayrılara fāş	140 [46]
Bu yolda çok olur ʿ ayyār u țarrār Çöregiñi şaķın uğrıdan iy yār	141 [47]
Çok aşşıdan feraķ idinme cāne Ki biñ aşşısı degmez bir ziyāne	142
Bir iş işleme nā-ķaķ yire zinhār Ol işden ʿ āķıbet olmayasın ħār	143 [44]
Tefekkür eylegil şerrin ü ħayrın Ķabul it ħayrını terk eyle şerrin	144
Dimişdür Seyyidi <i>Ķaķ talibü'l-ħayr</i> Ki menzil-ġāh aña ʿ arş üzredir seyr	145
Münāfıķ olanı şanma muvāfıķ Münāfıķlık ķılur dāim münāfıķ	146 [49]

139 (a). şınamaduk: şınanmaduk VU.

142. beyit eksik VU.

143 (b). ʿ āķıbet olmayasın ħār: olmayasın ʿ āķıbet zār VU.

144 (a). eylegil: eyle VU.

	Eger irdüñse bu sözden murāda		
	Tamām oldı naşīhat bu arada		147
Der Beyān-ı Hāmūşī-yi Kerden			
	Sözün aşlın bilürseñ söyle iy yār		
	Vü ger ne bilmez iseñ time zinhār	148	[50]
İÜ	7b	Sözi cāhil kişiye söyleme hiç	
		Rāzını şaqlayanlar çekmedi güç	149
		Sözi luṭf-ile diñle eyisin al	
		Begendüğün ḳabul it yatlusın şal	150
		Sözünle kimse gönün yıḳmayasın	
		Dilüñi şaqla başdan çıḳmayasın	151 [55]
		Dinilmedük dinilmiş gibi olmaz	
		Ki bir söz söylesele gizlü ḳalmaz	152 [56]
		Dilüñden her ne söz kim olsa nāzil	
		Hem ol ma' nīdürür zātuñda ḳaşıl	153

149 (b). rāzını şaqlayanlar çekmedi güç: ğaraz anlar senüñle ol olur piç VU.

150 (a). diñle: söyle VU.

151 (a). yıḳmayasın: yıḳma zinhār VU.

151 (b). çıḳmayasın: çıḳma iy yār VU.

152 (b). söylesele: söylenirse VU.

	Ki kı1 her sözde şad endişe biñ fikr	
	O sözden 1oga biñ biñ ma' nī-i bkr	154
	Gele ol ma' nīlerden řu' le-i nūr	
	Ola her bir sözüñ <i>nūrun</i> 'alā nūr	155
	Yaramaz sözden olmaz zindegānī	
	O söz kim dinmemişdür dime anı	156 [54]
	Maķāmında gerekdür söze ķānūn	
	Sözini bilmeyenler oldu maġbūn	157
	Eger benden řorarsañ aşl-ı ma' nī	
	Ki bildüġi sözi de bilmezem di	158
	Eger bu sözden alduñ-ısa ' ibret	
	Ki <i>eş-şamtü necāt</i> didi ġazret	159 [57]
	Der Beyān-ı Farķ Kerden Dost zi Düşmen	
	řunuñ zātunda ki düşmenligi var	
	Ezelden anı dost idinme zinhār	160 [59]
İÜ	8a Bu dostluk da' vīsi āsān ġaberdür	
	Veli ġaķķını bilmek key hünerdür	161 [60]

154 (a). şad endişe biñ: biñ endişe-yi VU.

154 (b). sözden: sözünden VU.

159 (b). didi: demişdi VU.

Şu kim k̄in ʔutmađı idinse ʕādet		
Degüldür ādemī olsañ ʔabīat	162	
Eger merd iseñ insān hem-demi ol		
Sebeb ne dīv olasin ādemī ol	163	[68]
Göñüller incidüp yıķması āsān		
Ele getürmesi müşkildür iy cān	164	[62]
Ezelden kimse göñlin yıķma zinhār		
Yapamazsın anı ʕözr-ile zinhār	165	[61]
Yıķılmış göñli yıķma iy birāder		
Çü merhem idemezsin urma nişter	166	[67]
Degülsin çünki ehl-i derde hem-derd		
Yüri arturma derdi üstüne derd	167	[66]
Ki dāim işüñ ola keşret-i ceng		
Çalursın cehl zūlmātında dil-teng	168	
Eger kārūñ olursa ħulķ-ı ʕizzet		
Açıla iy birāder bāb-ı devlet	169	[64]

165 (b). zinhār: iy yār VU.

166 (a). yıķılmış: yapılmış VU.

169 (a). ħulķ-ı: halka VU.

		Olasın ehl-i ĩmān-ile hem-dĭn	
		Gide Şirk ü riyā buğz ü ĥased kĭn	170
		ĖulaĖ tutarsaĭ iy cān bu sōze sen	
		ĖriŐe saĭna ĖaĖĖ'dan 'avn-i Zü'l-minen	171
		Der Beyān-ı Ŗama' Dārĭ Gūyed	
		Ŗama' bisyār Ėılma ĥar olursın	
		Gider Őādĭligüĭ Ėam-ĥar olursın	172
İÜ	8b	Ŗama' -dār olma iy cān diĭle sōzi	
		Ki incinmeye senden her 'azĭzĭ	173
		Ėanā' at eyle nefis ardınca bağma	
		Varup her bir ĥasĭse minnet itme	174
		Bu yolda merd iseĭ baş ayaĖuĭ perk	
		Bu uzun arzuyı eylegil terk	175 [75]
		Sebük-bār ol Ėanā' at eyle iy yār	
		Ėanā' at gibi Ėanda ola bir kār	176 [77]
		Ŗama' -dār olma zinhār aĖniyādan	
		Elüĭ yu cümleden Ėurtıl cezādan	177 [69]
		Dilersenĭ kim ola nuĖĖuĭ Şeker-rĭz	
		Yüri imdi var Ŗama' dan eyle perĥiz	178

Ki Őirkũn menba ıdır ehl-i ũama
Maamıdur *visāku'z-zilli vāsi* 180

Ol iŐũn kim saña aşŞısı yodur
Sebeb ne dũriŐũrsin Şerri çodur 181

ũama ıılma olasin ehl-i tevĥid
ũama dan oldu peydā cũmle talıd 182

Eger bu yolda var ise yainũn
Azıcık nesne iũn virme dınũn 183 [79]

Der Beyān-ı Seĥā vũ Kerem Gũyed

DũriŐ baĥŐiŐe ũn oldu elũn pũr
Seĥāvet eylegil āteŐden ol dur 184 [80]

İÜ 9a Vir imdi saña viridi Kird-gāruñ
Senũnũn viremez miras-ĥārun 185 [81]

Ne kim kendũ elũnle idesin ĥayr
Yinigũnden yegdũr ol ĥayruñı ide gayr 186

Saĥi-ĥab olanı yandurmaya nār
Saĥilerdũr sa ādet ehli iy yār 187 [85]

181 (a). iŐũn: iş VU.

184 (b). dur: hũr İÜ.

Sa' ādet tācını geydi saḫīler		
Cehennem odına yandı şaḫīler	188	[86]
Eger olduñ-ısa müştāk-ı dīdār		
Yalıncaḫ ṭonat acı ṭoyla iy yār	189	
Ḳulaḡuñ ṭut resūluñ bu sözine		
Ḳapu baḡlama mihmānuñ yüzine	190	[87]
N'ola iviñde ger yoḡ-ise nānuñ		
Daḡı hem olmaz-ısa ḡān u mānuñ	191	
Ḥudā çün saña virdi zindeḡānī		
Eyü ḡalk-ıla rāḡat eyle cānı	192	
Eger yaz-ise virgil kūze-i āb		
Ḳış olıcaḡız āteş mevzi' -i ḡāb	193	[89]
Eger tevfiḡ ister-iseñ Ḥudā'dan		
Şefā' at umar-ısañ Muştafā'dan	194	
Kimesne rızḡı için yimegil ḡam		
Ana rızḡın virür Rezzāk-ı ' Ālem	195	[88]

189 (b). yalıncaḫ ṭonat: yabancı donadup VU.

Der Beyān-ı Aṭā' vü Merḥamet Gūyed

		Aṭā' vü merḥamettür mīve-i cān		
		Bularuñla bilinür kāmīl insān	196	
İÜ	9b	Kimüñ kim merḥamet luṭf ola kārı		
		Aña raḥat kıllur Ḥallāḫ u Bārī	197	[92]
		İki 'ālemde tevfiḫ ister-iseñ		
		Göñül ile getürgil key er-iseñ	198	
		Zebūn olmuş kişiye yardım eyle		
		Sınuḫ göñüllere luṭf-ile söyle	199	[92]
		'İlāc it derd-mend ü ehl-i derde		
		Cerāḥat kıllma cānuñ şalma oda	200	[94]
		Çü merhem ḥastaya rāḥat yetiştür		
		Za' ifi zinde kıllmaḫ ḥayli işdür	201	[95]
		Devā ol derdine her derd-mendüñ		
		Şifā ol za' fina hem müstemendüñ	202	[95]
		Atañı anañı incitme zinhār		
		Niçe yıllar kıllupdur saña tımār	203	[99]

	Anaň biň miňnet-ile hāşıl itdi		
	Ataň terbiyet-ile kāmīl itdi	204	[99]
	Bularuň müstecāb olur duā‘ sı		
	Buları incidenler oldı ‘āşī	205	
	Gücüň yetdükce dāīm hīdmet eyle		
	Ne söylerseň sözi luţf-ile söyle	206	[97]
	Eger bu nev‘ a olsa hālūñ iy cān		
	Haķıķatde olursın kāmīl insān	207	[98]
	Der Beyān-ı Sa‘ ādet Gūyed		
	Sa‘ ādet iħtilāţ-ı ‘āķılāndur		
	Ne aşşı gelse nādāndan ziyāndur	208	[101]
İÜ	10a	Yüzüñ döndürme dānā şoħbetünden	
		İrāğ olmayasın Haķ rahmetünden	209 [104]
		Yüri var iste bir şāħib-kemāli	
		Mu‘ ayyen göstere her dürlü hāli	210 [105]
		Ne deñlü kāmīl iseñ öğren iy yār	
		Kemāl öğrenmesinden eyleme ‘ār	211 [106]

204 (a). anaň: ataň VU.
204 (b). ataň: anaň VU.

Şu kim şākirdliğüne olsa dil-şād Kemālin bula bir gün ola üstād	212	[107]
Kemāl ü ma‘ rifet kesb eyle ya‘ nī Haķıķatden açıla bāb-ı ma‘ nī	213	[109]
Hidāyet ire bula ‘ ilm ü ĩmān Velīler zümresinden ola iy cān	214	
Gide küfr ü cehālet şirket ü zann Anuñ zātında teşhīr ola her fenn	215	
Anuñçün ‘ <i>allame’l-esmāu Ādem</i> Dimişdür şānına Hāllāķ-ı ‘ Ālem	216	
Velī insān-ı kāmīl ola kāmīl Bu sırra irebilmez merd-i cāhil	217	
Tamāmet vāķıf ola sırr-ı Haķķ’dan Ki biñ bāb açıla her bir varaķdan	218	
Bu sırra irmeyenler oldı nādān Bulardan ihtirāz idendür insān	219	

217 (b). merd-i: merdūd u VU.

Der Beyān-ı İhtirāz Kerden Ez Nādān

		Ne hoş dimiş erenler mürvetünden		
		Çevir yüzüñi nādān şöhetünden	220	[111]
İÜ	10b	Şaķın nādān-ıla hem-şoħbet olma		
		Cevāhir yirine ħar-mühre alma	221	
		Ziyān eyler eger sūd ister-iseñ		
		Yaramaz eyler eylük-güster-iseñ	222	[113]
		Geçürme ‘ömrüñi nādān-ıla var		
		Ki perhīz eyle nādānlardan iy yār	223	[114]
		Yüri sırdaş idin bir ehl-i ħāli		
		Ĥaķīķatde maķāmuñ ola ‘āli	224	
		Ger a‘lā ola senden hem-nişinüñ		
		Kemāliyyet bulur imān u dinüñ	225	
		Ki senden giçiserdür devr-i sāķī		
		Ġanīmet gör degüldür ‘ömr bāķī	226	[115]
		Niçe başlar bu yolda gitdi ġāfil		
		Bu rumuzdan nişān virmedi ‘āķıl	227	[116]
		Elüñde var iken sermaye-i dīn		
		Ne için tālīb-i dünyā olursın	228	[117]

Ki çün bâķī degül dünyā-yı fānī
Koyup bunda gidersin hān-mānı 229

Sebeb nedür ki cehl-ile geçersin
Ceḫālet ābını tırılmaz içersin 230

Dime kim şöḫbet-i dānā ziyandur
Bularuñ nuṭķı ‘ömr-i cāvidandur 231 [119]

Der Beyān-ı Zindegānī Güyed

Bir iki gün geçer bu ‘ömr-i fānī
Eyü ḫalk-ıla eyle zindegānī 232 [121]

İÜ 11a Riyādan pāk ol bed-ḫūyı terk it
Bu rāh-ı küfri ḫo Ḥaḫ yolına git 233

Çü gördüñ bir maḫāmuñ da‘ vīsi var
Ḥayr gelmez o yirden yıǵlın iy yār 234

Her işüñ evvelin fehmi eyle ivme
Licām-ı ‘aḫlı cehl iline virme 235 [122]

Bir iş kim gözine müşkil görine
Nazar ḫıl evvelinden āḫirine 236 [124]

236 (a). bir: her VU.

Eger hayr ise cehd it işle anı İrişür işleme şerrin ziyānı	237
Qo şerri ādemī ol hayra cehd it Ki şeytānī hevādur şerri terk it	238
Eger bu nev ^ç a kılsañ zindegānī Bulasın ^ç ālem içre zindegānī	239
Şağın ^ç avrat söziyle işleme iş Gelür ^ç avrat sözinden başa teşvīş	240 [128]
Didi Seyyid ki zen nākış uqūldur Ki fi ^ç li cümle hāli bī-uşūldur	241 [129]
Pīr olmuş kişilere dest-gīr ol Bilesin qadrini sen dağı pīr ol	242 [130]
Bu ma ^ç niye gelüp nūş eyle bir dem Haq'uhn emri budur va'llāhu ā'lem	243
Der Beyān-ı Mertebe-i Hūd Dānisten	
Yūri kendūne lāyık yiri gözet Ayaguñ yorganuña göre uzat	244 [131]

243 (a). nūş: gūş VU.

İÜ	11b	Pīrūñ yüksek yanın gözleme zinhār	
		Sañā lāyık yiri mesken tūt iy yār	245
		Şu beydağ kim ola ivinde teskīn	
		Kim āhīr olıserdür şāha ferzīn	246
		Ne deñlūdūr bil āhīr kendü ҡadrūñ	
		Kim ol ҡadrūñe göre iste şadrun	247
		Oturğıl ehl-i diller meclisinde	
		Edeb ҡıl söyleme söz arasında	248
		Şağın kim hōr olursın eyleme lāğ	
		Ki cānuñ üstüne ol lāğ olur dāğ	249
		Yaramaz söyleme şağla zebānuñ	
		Delülük-ile şalma oda cānuñ	250
		Sōzi fikr-ile söyle fırsatında	
		Olasın mu ^c teber şehler ҡıtında	251

245. beyit eksik VU.

246. beyit eksik VU.

247. beyit eksik VU.

248. beyit eksik VU.

249. beyit eksik VU.

250. beyit eksik VU.

251. beyit eksik VU.

Bu şehler hışmı bir oddur ziyāsız
Yaķın olma oda tā yanmayasız 252

‘ Aceb işdür bu kār-ı pād-şāhī
Kılur hem ķahrı hem luţfı ilāhī 253

Bir elünde  oludur şehd u sukker
Şanasın bir elünde zehr tutar 254

Ne dimekdür bu remzün ma‘ nisin bil
Bu ğaflet uy usından gözi ni sil 255

Der Beyān-ı Faķr u Fāķid Gūyed

Bu faķru n yolıdur rāh-ı selāmet
Bu yola kim giderse görmez āfet 256

İÜ 12a Niyāz u meskenet hulķ u edeb ķıl
Faķır didükleri bunlardürür bil 257

Ķanā‘ at hırķa şıdķ-ı dil kemerdür
Bu resme yol viren kişiler erdür 258

252. beyit eksik VU.
253. beyit eksik VU.
254. beyit eksik VU.
255. beyit eksik VU.
256. beyit eksik VU.
257. beyit eksik VU.
258. beyit eksik VU.

Resülün kavlidür <i>ḳabl en temūtn</i> Gerek kim ölesin ölmezden öñdin	259
Bu varlık da ^ç v̄isin terk eyle iy yār Ki varlıktan yoğ olmak hayli düşvār	260
Ḥazer ḳıl ḥod-bin olma tā göresin Ki kendün görme tā Ḥaḳḳ'a iresin	261
Ḥicāb olur bu yolda nām u nāmūs Küfürdür faḥr içinde zevḳ-i sālūs	262
Olur kibr-i menī zevḳ ü riyādan İder maḥrūm dīdār-ı Ḥudā'dan	263
Fenā oldu bihişte girdi İdrīs Tekebbür itdi merdūd oldu İblīs	264
Fenā ol tā bihişt ola maḳāmuñ Muşaffā āb-ı Kevser ola cāmuñ	265
Mücerred ol hemān ʿİsā ibn-i Meryem Teberrā ḳıl çün İbrāhim-i Edhem	266
Faḥrdür ādeme bir gevher tāc Nebīler evliyālar faḥra muḥtāc	267

259. beyit eksik VU.

Der Beyān-ı Rāh-revī-i Ṭarīkat Güyed

		Yolı toğrı varan gerçek erenler	
		Hağ'ıñ dīdārını Őeksüz gorenler	268
İÜ	12b	Velīlerdür çerağ-ı cism ü cānuñ	
		Bulardur pādiŐāhı dū cihānuñ	269
		İki 'ālemde geçmiŐler gūmāndan	
		Ĥudā'ya 'āŐık olmuŐlardı cāndan	270
		Ķılurlar Hađđ'a tesbīĥ ü niyāzı	
		Tamāmet keŐ iderler dūrlü rāzı	271
		Cihānda tobtoludur evliyālar	
		Tecelliyāt-ı rūĥ-ı enbiyālar	272
		Dilerseñ gel nazar eyle o Őāha	
		Őađın mūŐriklik idüp olma gūm-rāh	273
		Er 'aŐđına fedā eyle ten ü baş	
		Saña aŐđı ne Ķılsun Ķavm ü ĶardaŐ	274

260. beyit eksik VU.

261. beyit eksik VU.

262. beyit eksik VU.

263. beyit eksik VU.

264. beyit eksik VU.

265. beyit eksik VU.

266. beyit eksik VU.

267 (b). evliyālar: hem velīler VU.

273 (a). gel: kim VU.

	Ki cehd eyle er-ile olıgör yār	
	Ere vāşl ol müyesser ola dīdār	275
	Riyāzet çek bu yolda merd olasın	
	Çü ehl-i derd ile hem-derd olasın	276
	Olasın Haqq-ıla Haq iy birāder	
	Bu yolda ser-ver olup olasın er	277
	Hicāb-ı benligi ref eyle iy cān	
	Vücūduñ hirmenin yaqmaya ı işyān	278
	Ṭama ı -dārı dime kim rāh-revdür	
	Ki ehl-i rızkuñ işi cümle revdür	279
	Der Beyān-ı Da ı vī Dārī Guyed	
	Sañā ey müdde ı ma ı nī gerekdür	
	Ki ma ı nüñ yoq da ı vī kıılma dek tır	280 [160]
İÜ	13a Çün iy gāfil degülsin ehl-i ma ı nī	
	Bu yol ma ı nī yolıdur kıılma da ı vī	281
	Eger merd iseñ iste merdi iy yār	
	Şağın kul olmağıl sālūsa zinhār	282

279 (b). rızkūñ: zerkuñ VU.

280 (b). da ı vī kıılma dek tır: da ı vā neñe gerekdür VU.

Yolı bil andan eyle halka irşād Ki idesin cümle halkı ğamdan āzād	283	[162]
Bu dünyā ṭālibin idinme rehber Kör olan yolını nice gösteriser	284	[163]
Hevā-yı nefis idüpdür anı dil-teng Ṭutupdur ḳalbinüñ mir' ātını jeng	285	
Ḥabīṣ ü şom ol bed-himmeti kim Ḳılur da' vī ki <i>Şeyḥ Bāyezīdim</i>	286	[168]
Tekebbür mālı çoḳdur şanki Ḳarūn Bulara bey' at iden oldı maġbūn	287	
Ḳılur bir da' vī şanki yaradandur Ki bilmez aşlı fer' ī niredendür	288	[169]
Ḳalur ḥayvān-şıfat her cünbüşünde Hemān bir ṭorbası yoḳdur başında	289	
Bular dīn uğrısıdır iy birāder Riyā vü zerḳ-ıla eylük iderler	290	[165]

284 (b). yolını nice: yolu nice VU.

286 (a). bed-himmeti: bed-baht VU.

290 (b). eylük: erlük VU.

		Velilerdür fenā vü terk ü tecrīd		
		Ḥaḫ'uñ varluğı bunlar aṣl-ı tevḥīd	291	
		Der Beyān-ı Dostī Gūyed		
		Yüri 'ālemde bir yār iste iy cān		
		Senüñ yoluñda cānın ide ḫurbān	292	[170]
İÜ	13b	Ḳanı ol dostluđuñ ḫaḫḫın bilen er		
		Yoluñda cān-ıla terk eyleye ser	293	[171]
		Hele ben görmedüm buncılayın yār		
		İki gün yār ola olmaya ađyār	294	[173]
		Ola her müṣkilüñde yār u hem-dem		
		Ki āḫir ğaybetinde ḫılmaya zem	295	
		Eger sen bulduñ-ise bir ḫaber vir		
		Ki bulmaduñsa sözüñ muḫtaṣar ḫıl	296	[174]
		Sañā ṣol kimse olur yār hem-dīn		
		Ayağından çıḫara pāy-ı bendin	297	[172]
		Ḳılır bir nev' a dağı zindeğāni		
		Eyü yatlu ile öğret bu cānı	298	

291 (a). fenā vü terk ü: fenā-yı terk-i VU.

296 (a). vir: ḫıl VU.

	Mizācına göre ol her kişinüñ		
	Ri'āyet kı1 anı unutma dīnüñ	299	
	Senüñle mūnis ola çünki bir yār		
	Azacık nesneden olmaya bīzār	300	
	Fedā eyle anuñ yolında cānı		
	Elüñden cehd kı1 çıkarma anı	301	
	Bu dostluğ menziline iren erdür		
	Diliyle söylemek āsān ĥaberdür	302	
	Mücerred ferd olup merdāna var ol		
	Ėo ĥayrı kendü kendüñ-ile yār ol	303	
	Der Beyān-ı Farđ Kerden Dost zi Düşmen		
	Gerek kim bu fenā dārında iy yār		
	Nedür bil dost u düşmen yār u ađyār	304	[180]
İÜ	14a	Ėaçan düşmen senüñle ola çün dost	
		Ki fursat bulsa senden çıkarrur post	305
		Hem oldur ki şınasañ biñ kez anı	
		Şınaduğça dağı artar ziyānı	306 [185]
		Şağıngıl rāzuñı fāş itme zinhār	
		Ki şāyed bir gün ol yār ola ađyār	307 [187,188]

Ola ğayrılar-ıla yār u hem-dīn Senüñle dāim ola işi pür-kīn	308	
Qoya dostluq ola ağyār u qallāş Senüñ sırruñı ide ğayrılara fāş	309	[188]
Bir eş it saña mūnis ola cāndan Ki yegdür bār-ı yār ser-girāndan	310	
Münāfıq meclisinde eyleme ‘iyş O şoĥbet toptoludur ğıll ü ğışş	311	
Resūlu’llah dimişdür bu cevābı Ki nādān şoĥbeti dūzaĥ ‘azābı	312	
Ĥadış-i Muştafā’dur eylegıl gūş Eger var ise ‘akl ü dāniş ü hūş	313	
Ki her kişiyeye yārim dimek olmaz Saña bī-gānelerden aşşı gelmez	314	
Naşīĥat diñler-iseñ benden iy yār Ĥudā’dan ğayrı yār idinme zinhār	315	

309 (b). ğayrılara: ğayrıya VU.

310 (b). bār-ı: cümle VU.

311 (b). ğışş: teşviş VU.

Der Beyān-ı Deyn Dārī Gūyed

	Zen-ile māl olur mü‘ minlere dām	
	Bulardan irişür āhır ser-encām	316
İÜ	14b ‘ Adüvvdür dīnūñe māl-ile ferzend	
	Şağın bunlara kıılma dīnūñi bend	317
	Girevsiz kimseye zer virme zinhār	
	Sañā düşmen olur isterseñ iy yār	318 [191]
	O mālūñ virmesinden ‘ āciz olur	
	Eger dost ise āhır düşmen olur	319
	Atañā da rehinsüz virmegil qarż	
	Ki qarżı rehinsüz virmek degil farż	320
	Heves kıılma şağın borc almasına	
	Alursañ girü cehd it virmesine	321
	Seğāvet kimse mālın kıılma zinhār	
	Senūñ mālūñden eyle hayrı iy yār	322
	Seğāvet birle cānuñ eylegil şād	
	Vücūduñ hırmenin tağıtmadan bād	323

320 (b). qarżı rehinsüz virmek degil farż: qarż virmek rehinsüz hem degil farż VU.

Faķire māl iķün hışm-ile baķma
Haķ'un ivin yıķarsın gōnli yıķma 324

Maķām-ı Haķ gōñüldür ' arş-ı a' zam
Tecelliler kıllur rūh anda her dem 325

Ri' āyet kıll eger var ise deynüñ
Sülükı işbudur ehl-i yaķınüñ 326

Eger bu sözlere kıldıñsa tařdıķ
Olasın dü cihānda ehl-i taķķiķ 327

Der Beyān-ı Ribā-ķorān

Ribā-ķorlar cehennem itleridür
Bu dünyā cıfesi merkebleridür 328

İÜ 15a şu kim bir ģabbe zer virse ribāya
Ĥarāmü'r-rızk ' āřidür Ĥudā'ya 329

Olur her bir ' aziz ehl-i ribā-ķor
Alur küfri şatun imānını ķor 330

Virür işsiye ģile şer' i eyler
Bu işi Haķ buyurmuş diyü söyler 331

Ekābir kimseyem dir fi' l-i nāḥaḳ İşi dervīŝ ivin yıḳmaḳdur ancaḳ	332
Yimez ḥayrına virmez cem' eyler Öliceḳ avreti ğayrıya ilter	333
Ḥelāli yoḳ nice görse ŝevābın Ḥarāmü'r-rızḳdır çeker ' azābın	334
Yime nānın eger ç i nef' i-cāndur Ki anuñ yedügi ḥūn-ı müflisāndur	335 [208]
Nice ĩmānı ola ol kiŝinüñ Ki hergiz ḥayrı yoḳ anuñ iŝinüñ	336
Yumupdur ḥayr elini hergiz açmaz Eger ḥayr eyler-ise ḥayra geçmez	337
Zemīn u āsmān 'ār eyler andan Ḥudā bī-zār olur ol bed-gümāndan	338 [209]
İşi kibr ü ḥaseddür ol ḥasīsüñ Ḥudā'dan ḳorḳusu yoḳ ol ḥabiŝüñ	339

332 (b). yıḳmaḳdur: yıḳmaḳ VU.

333 (a). ḥayrına: yiyene VU.

338 (b). bī-zār olur: bī-zārdur VU.

Der Beyān-ı Medh-i Şanāyi'

		İki 'ālemde kāsib muḵbilīndür	
		Ḥaḵ'un der-gāhına bunlar yāḵindür	340
İÜ	15b	Dürişür dün ü gün işler işini	
		Yaramaz nesneye şunmaz elini	341
		Varur gündüz işini işler iy cān	
		Gice gelür ivinde olur mihmān	342 [211]
		Ḳanā' at ḵılır eksilmez māyesinden	
		Alur yer artanı sermāyesinden	343
		Ḳazanur ḵahr-ile yir luḡ-ile hoş	
		Ḥaḵ'uñ rızḵını şükr-ile ḵılır nüş	344
		Ḥarāma ḵaşd ḵılmaz yir ḥelālin	
		Ḥudā arturur anuñ kesb ü mālın	345 [215]
		Berī her bir ḥasīsüñ minnetinden	
		Münāfıḵ ḵişinüñ geçmez ḵatından	346 [213]

341 (a). dürişür: düşünür VU.

341 (b). nesneye: nesye İÜ.

342 (a). varur: çalışup VU.

343 (a). ḵılır eksilmez: birle kesmez VU.

346 (a). berī her bir: berīdür her VU.

	Bularuñla müşerrefdür bu ‘âlem	
	Ḥudā rāzı bulardan Muşafā hem	347 [217]
	Eger mîr ü ḥalīfe şeyḥ ü kâdî	
	Ḳanā‘ at ehline vardur niyāzı	348
	Anuñçün kim Ḥabību’llāh kāsib	
	Dimişdür ser-ver-i sulṭān-ı gālib	349
	Veli kisbinde kızbi olmaya hiç	
	Sözini toğrı diye ir eger gic	350
	Bulardur āḥiretde ehl-i cennet	
	Ḳılur Ḥaḳ bunlara biñ dürlü raḥmet	351
	Der Beyān-ı Medḥ-i Dihkānī Güyed	
	Bu cümle şan‘ atıñ başıdur ekmek	
	Ekinci ekmeyince olmaz etmek	352
İÜ	16a Ekinci ekmeyince toḥmı yire	
	Bu vaḥş u ṭayra rāḥat ḳandan ire	353
	Bulur rāḥat bu vaḥş u ṭayr u ādem	
	Yaradılmış vücūd-ı küll-i ‘âlem	354 [220]

348 (b). ḳanā‘ at: şınā‘ at VU.

350 (a). kızbi: ḥīle VU.

Eker piçer ʿ arak döker dürişür Bu cümle maḥlūka rāḥat irişür	355
Çıkarur Ḥaḫḫ-içün şadaḫa ʿ öşrin Ne kim virürse eyler Ḥaḫḫ’a şüktrin	356
Cihān olur ikinci ile ḥurrem Ki ḥāristānı eyler gülşen ādem	357
Kilid-i rızḫ elünde ādemīnūñ Bulardur revnaḫı rūy-ı zemīnūñ	358 [227]
Buyurdı Ādem’e bu işi Raḥmān Ḳalupdur yādigār Ādem’den iy cān	359 [224]
Zihī devlet zihī ʿ izzet zihī kār Virüpdür ādeme Ḥallāḫ u Cebbār	360
Eger bu nevʿ a ḫılsa cümle kārın Aña didār rūzī ola yarın	361
Ekincilik muḫaddemdür her işde Ekinciler gire evvel bihişte	362

358 (a). kilid-i rızḫ elünde: gelüpdür elünden VU.

	Hezārān derd-ile çekerse zaḥmet	
	Hem āḥir ire Ḥaḫḫ'dan aña raḥmet	363
Der Beyān-ı Merātib-i İnsānī		
	Cihānda kıldı Ḥaḫ üç ḫavmi efḫal	
	Ki cümle müşkili bunlar ider ḫall	364
İÜ	16b Biri evvel nebīler oldı fāḫıl	
	İkinci evliyālar oldı kāmīl	365
	Üçüncü pād-şāḫlar 'adl-ile dād	
	İderler cümle ḫalkı ḡamdan āzād	366
	Ḷalanıdur 'avāmu'n-nās şordum	
	Biri birin şoḶar çün mār u keḶ-düm	367 [233]
	Ḷased kibr menī zerḶ u riyāyı	
	Ḷılurlar Ḷulm añmazlar Ḷudā'yı	368
	Zinā vü fişḶ ü fücūr u livāḶa	
	Hemişe işleri küfr ü i'āde	369
	Cihānda kim ki 'abdidür Ḷudā'nuñ	
	Sever evlād u ālin MuşḶafā'nuñ	370

364 (b). ider: kıılır VU.

367 (a). şordum: merdüm VU.

369 (b). küfr ü i'āde: küfre iḫāḶa VU.

	Ululardur nebīlerdür cihānda		
	Peyem-ber oldılar kevn ü mekānda	371	
	Muḥammed Muṣṭafā'dur cümleye ser		
	Hem ol ḥaḳḳa'l-yaḳīn rāhına rehber	372	[235]
	Velīkin evliyālar ṣāh-ı dīndür		
	Maḳāmı bunlaruñ 'ayne'l-yaḳīndür	373	[238]
	Çü kıldılar ḥaḳīḳat rāhını pāk		
	Gider kāmīl olanlar çüst ü çālāk	374	
	Bularuñ ismidür ḳavmü'l-kirāmı		
	Resūlüñ oldılar ḳāim-maḳāmı	375	
	Der Beyān-ı Ḥayā vü Edeb Gūyed		
	Ḥayādur ādemüñ zātında gevher		
	Ḥayāsı olmayan ādem degil ḥar	376	[241]
İÜ	17a Ḥayā vü 'aḳl ü imān oldı bir zāt		
	Ḥaḳīḳat Ḥaḳḳ'ı bunlar kıldı işbāt	377	[242]
	Şeb-i mi' rāca varınca Muḥammed		
	'Atālar oldı Ḥaḳḳ'dan aña bī-ḥad	378	
	İşitdi bu kelāmı Ḥaḳḳ'dan ol dem		
	Şükür kıldı Ḥaḳḳ'a ol Faḫr-ı 'Ālem	379	

Didi kim iy Resūl-i Faḥr-i ʿĀlem Ḥayā īmāndurur va'llāhu ā'lem	380
Virildi varıcaḡ fevḡa'l-ʿalāya Ḥayā vü ʿaḡl ü īmān Muṣṡafā'ya	381
Ḥayā vü ʿaḡl ü īmān-ile ol ṡāh Ḥaḡ'ūñ fermānı birle oldı hem-rāh	382
Ḥayā vü ʿaḡl ü īmān ehl-i dīne Getürdi tuḡfe Ḥaḡḡ'dan ümmetine	383
ṡu kimse kim olupdur kāmīl insān Ḳaçan ol bī-ḡayālıḡ eyler iy cān	384
Edebdür ḡulle ʿaḡl anuñ Burāḡı Gidüp mi' rāca Ḥaḡḡ'a ḡıl yarāḡı	385
Ḥayā öḡren olasın ehl-i mes'ūd Ḥayāsızluḡ idüben olma merdūd	386
Ḥayālu olsa ḡoṡdur ādemī zād Ki la'net ber-vücūd-ı bī-ḡayā bād	387

382. beyit eksik VU.

Der Beyān-ı Dünyā-yı Fānī Gūyed

	Göñül bağlama bu deyr-i ḥarāba		
	Yüzi ḳosañ girek āḥir turāba	388	[251]
İÜ	17b	Nice bir idesin tedbīr ü re'yi	
		Gerek kim terk idesin bu sarāyı	389
		Bilürsin bu sarāy-ı 'āriyetdür	
		Fena-ile ikisi yek cihetdür	390
		Niçün dil-bend olursın bu cihāna	
		Cihān bir dāmdur mālı aña dāne	391
		Bu dünyā bir kemer köprüye beñzer	
		Gelen geçer o köprüden ser-ā-ser	392
		Geçer seyl gibi 'ömr-i fānī bir dem	
		Eger dervīş eger çī şāh-ı 'ālem	393
		Ne sulṭan ü ne şaḥne ḳaldı bunda	
		Kimüñ bāḳīsi var fānī cihānda	394
		Nice şāhlar ḳılurdu 'izz-ile nāz	
		Ḳamusı ḥāk oldu gelmez āvāz	395

392 (a). kemer: köhne VU.

Emîr ü şāh ü dervîş ü tüvān-ger
Heme hāk oldılar cümle ser-ā-ser 396

Ki her şādīligüñ soñı nedemdür
‘Amelden ğayrı ser-cümle ‘ademdür 397

Degüldür mümkünüñ kâim bi-zātı
Beķādır zātı fānīdür şıfātı 398

Ecel ābın iĉerler ir eger ğic
Hudā’dan ğayrı bākī kalmaya hiç 399

Der Beyān-ı Pād-şāhān-ı Bī-‘adl ü Bī-dād Güyed

Şular kim kılmadılar ‘adl-ile dād
Kılurlar ellerinden dād u feryād 400

İÜ 18a İderler zūlm birle pād-şāhī
Yedinci göke çıkar halkuñ āhı 401

Kılurlar da‘vī şān Fir‘avn ü Fağfūr
Ki cümle bir meges elünde rencdür 402

Ki yoĥsul kimse haķķın dād kılma
Kılur zūlm āĥirini yād kılma 403

399 (b). kalmaya: olmaya VU.

Vezîr olmuş aña bir nice zâlim Haķıķat kendü cāhil ismi ʿālim	404
Biri ef̄î gibi ser-geşte ḥaste Biri ʿaķreb gibi dem bir űikeste	405
Temyîz itmez nedür ḥaķ yā Ḥû nāḥaķ Hemān māl arturır zūlm-ile ancaķ	406
Hele iy ṭālib rızķ-ı ḥarāmuñ Ki fikr eyle nedür āḥir maķāmuñ	407
Ḳanı Hūűenk Keykāvus ḳanı gör Ki ol űāḥān-ı daʿvî-dād-ı maġrūr	408
Heme bu ḥāk-dānı ḳıldular terk İçürdi ġaflet ābın bunlara merk	409
Cihāndan gitdi bunlar űöyle maḥrūr Yediler bilmediler zehr-i zaķķūm	410
Müyesser olmaya bunlara der-gāḥ Bu işlerden hezār estaġfiru'llāḥ	411

405 (a). ser-geşte: űikeste VU.

407 (a). hele iy ṭālib rızķ: bil iy ṭālib nedür rızķ VU.

Der Beyān-ı Kānā' at u ' Uzlet

		<i>Kānā' at kenz-i lā yūfnā</i> dūrür bil	
		Hadīş-i Muşafā' dandur bu temşil	412
İÜ	18b	Kānā' at kūt-ı rūh-ı ' āşıkāndur	
		Vücūd-ı ādemide ' ayn-ı cāndur	413
		Kānā' at ismine nedür müsem mā	
		Diyem kaç dürlü ef' āl ola peydā	414
		Ki evvel ide cān perhiz-kārī	
		Hudā' dan ğayrı idinmeye yārı	415
		İkinci gönlüñ ola ' ahde vāfī	
		Riyā vü kibr ü kīnden ola şāfī	416
		Üçüncü çeşme vācib ola settār	
		Ne kim görürse ğayr u şerri iy yār	417
		Kıla dördüncü sem' iñ şöyle perhiz	
		Müsāvi ğaybet işitmeye herğiz	418
		Beşinci gelmeye ağızından iy cān	
		Harām u fişķ u kizb ü hezl ü hedyān	419

415 (a). evvel ide: ide evvel VU.

418 (b). işitmeye: itmeye VU.

Bil altıncı dilüñdür şaqla her dem
Ki söylemeye küfr ü ğaybet ü zem 420

Yedinci de elüñ iy cān cānı
Ki haqqı'l-‘ abd için uzatma anı 421

Sekizinci ide perhiz ayaguñ
Mesāvi çardağın kılma turāguñ 422

Ḳanā‘ at ol degül yimeyesin hiç
Bu ef‘ āl-i kabīhi terk idüp geç 423

Der Beyān-ı Tā‘ at-ı Haḳ Güyed

Beyān eylegil iy ehl-i feṣāhat
‘ İbādette nedür ma‘ nā-yı tā‘ at 424

İÜ 19a ‘ İbādet menziliñe ḳanğıdur rāh
Ne vech-ile olur maḳbül der-gāh 425

Olasın evvelā fāni-i muṭlaḳ
Riyāzet ‘ ayn-ı tā‘ atdır didi Haḳ 426

Tena‘ um eylemek ten vāyesidür
Riyāzet cānınuñ sermāyesidür 427

421 (a). de: pes VU.

423 (a). degül yimeyesin: degüldür yemeye VU.

427 (a). vāyesidür: vādisidür VU.

Gel imdi zātuña taşdıķı ķıl derc	
Ķılagör rāh-ı Ħaķķ'a � ömrüñi ħarc	428
Cihānda olasın ferd ü yegāne	
Urursuñ sikke-i iĥlāşı cāne	429
Eger mir� at-ı ķalbüñ idesin şāf	
Görine şāf eşyā ķāf-tā-ķāf	430
Eger bulmaķ dilersen rest-gārī	
Vücūd-ı cümle şey� e baķma ĥālī	431
Göñül yap kimseye � an itme zinhār	
Ķo kibr ü kīni kendü ĥālūñe var	432
Nişān-ı dīn şehvet terkidür bil	
Ki ĥāb-ı nefis ü şehvetden güzer ķıl	433
Şalāt u şavm u ĥacdan işbu maķşūd	
Ola zātuñda iy cān cümle mevcūd	434
Dürüst ola � ibādet t� atı hem	
Olasın muķtedā va'llāhu ā� lem	435

428 (a). zātuña taşdıķı: zāt-ı ĥaķķu'llāhı VU.

Der Beyān-ı Vāşıl Şoden Bā-ḥaḳ

		Gelũñ iy ehl-i iḳrār-ı şerĩ' at	
		Muḥibb-i pāk-i pĩrān-ı ṭarĩḳat	436
İÜ	19b	Şerĩ' at ḥānesine der nedür diñ	
		Ṭarĩḳat rāhına rehber nedür diñ	437
		Ḥaḳĩḳat gencinũñ nedür ṭılısmı	
		Ṭılısmı ne nedür ol gencũñ ismi	438
		Kemāl ü ma' rifetden söyle temşĩl	
		Bularuñ aşlı ne fer' i nedür bil	439
		Vücūd-ı ādemĩ bir genc-ḥāne	
		O genc olmuşdurur bu cāne cāme	440
		O gencũñ bābı oldı nuṭḳ-ı zāhir	
		Şerĩ' at ' ilm ü iḳrār u mezāhir	441
		Ki şıdḳ ol ḥāneye rāh-ı ṭarĩḳat	
		Olupdur Ḥaḳḳ'a yol ehl-i ṭarĩḳat	442
		Ki nuṭḳuñ bābı şıdḳuñ rāh-revidür	
		Vücūduñ söyle bir tārĩk evdür	443

437 (a). ḥānesine der: ḥāli rāhı VU.

439 (b). aşlı ne fer' i nedür bil: aşlı nedür fer' ini bil VU.

440 (b). bu cāne cāme: cāme bu ḥāne VU.

O gencüñ ma' rifetdür bil çerāğı
Riyāzet ol çerāguñ oldı yağı 444

Qıl ikrār evvel andan eyle taşdıķ
Ki tā keşf ola iy cān ' ilm-i taḥķīķ 445

Bu cān bir gevher olmışdur o gence
O gencüñ şu' lesi cāndur gidince 446

Bu cümle ' ilm ola zātuñda taḥşīl
Olasın zāt-ı pāk-i Ḥaķķ'a vāşıl 447

Der Beyān-ı Ḥātıme-i Kitāb-ı Sa' ādetnāme

Ḥudāvendā gerekmez taḥt-ıla tāc
Beni bu ḥalkā līkin qılma muḥtāc 448

İÜ 20a Hemān dīdār-ı vaşlın qıldum ümmīd
Kerem qıl raḥmetüñden qılma nevmīd 449

Baña besdür hemān bir mevzi' -i ḥāb
Yeter bir nān-ı ḥuşk u āteş ü āb 450 [286]

446 (b). gidince: bu gence VU.

448 (b). muḥtāc: mi' rāc VU.

Hezārān şükür idem her bir nefesde Nice ki ola cān mürği kafesde	451
Qılam medhüñi cān pervāz idince Fenā-ābādı terk idüp gidince	452
Ümid-vāram iy Haq rahmetünden Halāş it beni dūzaq mişnetünden	453
Ki baqr-ı rahmetüne yok nihāyet Yāhūd luţfuña var mı hadd u gāyet	454
Ne deñlü çoğ-ısa ‘ abdüñ günāhı Ki ‘ afv it rahmetüñle yā İlāhī	455
Qıla hāşā qulın nevmīd Allāh Ki vardur bī-nihāyet luţfi iy şāh	456
Gözüñ aç bir nefes iy mü‘ min-i pāk İşit bu pendı ger var ise idrāk	457
Gel imdi Haqq’ı tesbīh eyle dāim Anuñ zātıyla ol peyveste qāim	458

451. beyit eksik VU.

453 (a). iy Haq: germiyā VU.

453 (b). mişnetünden: zaşmetünden VU.

456 (b). luţfi: faşluñ VU.

		Dilũnde ismũn ola ism-i Bārĩ	
		Eger bulmaq dilersen rest-gārĩ	459
		Ĥudā vü Muşţafā medĥini söyle	
		Ĥaĥĩĥat ni‘ met-ile cānı toyla	460
		Muĥibb ol ĥānedān-ı Muşţafā’ya	
		Muĥĩ‘ ol āl-i pāk-i Murtażā’ya	461
İÜ	20b	Ki cidd ü cehd idüp evlādı medĥ it	
		Ne kim gösterdilerse ol yola git	462
		Umarsañ raĥmet-i Ĥallāĥ-ı ‘ Ālem	
		Şaĥın urma bulardan ĥayrıya dem	463
		Bulardan ĥayrı kim var medĥe lāyĩĥ	
		Kim añıa keşf ola ‘ ilm-i deĥāyĩĥ	464
		Anı Ĥur‘ ān’da medĥ itmiş ola Ĥaĥ	
		Ĥıla ismine Ĥaĥ biñ dürlü şadaĥ	465
		Şular kim ümmetidür Muşţafā’nuñ	
		Muĥĩ‘ i ola āl-i Murtażā’nuñ	466
		Eger sen daĥı iy din-dār-ı şādĩĥ	
		Olursañ nür-ı zāt-ı Ĥaĥĥ’a ‘ āşĩĥ	467

	Dilüñde dāimā medḥ eyle āli	
	Ḥaḳīḳatde maḳāmuñ ola ʿ ālī	468
	Ḥaḳīḳat meclisinde medḥ nā-ehl	
	Eger ʿ ālim ḳıla maḥza olur cehl	469
	Sebeb ne nice idem medḥ-i aḡyār	
	Sepetde ū ṭurur mı herḡiz iy yār	470
	Eger dānā-yı ūḥib-i maʿ rifetsin	
	Melek sīretlūsın ādem ūifatsın	471
	Niçün bir ūom-rū naḥsı bezersin	
	Ṭurup tezvīr ü kiḡb-ile düzersin	472
	İdersin anlaruñla riḡ-ḡande	
	Ḳılursın nice dürlü fikri kevnde	473
	Ki anlar idemezler maʿ niyi derc	
	Ḥayāl-i ḡaḡ idersin yok yire ḡarc	474
İÜ	21a Ne lāyıḳdır bu iḡ ūḥib kemāle	
	Kemālin irḡüre ʿ ayn-ı zevāle	475

Aşa Һar gerdenine dürr ü gevher Қıла ancılayın kendüyi de Һar	476
Kehel himāra ura zīn-i zerrīn Güzāfa terk ide dūnyā içün dīn	477
Senüñ rızkuñı Һod bī-šek virür Һaқ Bu söze mu‘ teқıdsañ dime nā-Һaқ	478
Gelüp medҺ eyle evlād-ı Resūli Budur lāyıқ eger şāhib-uşūli	479
Düriş ma‘ niye ger ‘ āқıl-iseñ Ne aşşı saña bundan gāfil-iseñ	480
Göñül āyinesin sil tutmasun pās Һaқıқat bütesinde қılasın Һaş	481
Yüri terk eyle zulmānī şıfātı Һızır-vār içesin āb-ı Һayātı	482
Sa‘ ādet ister-iseñ ey Һired-mend Қulaғуñда senüñ dürr ola peyvend	483
Gel iy ‘ aқl issi ‘ āқıl gör tariқi Elüñden қoma bu nuтқ-ı şerifi	484

476 (b). kendüyi de: merdümleri VU.

		Kelām-ı cān-fezā tevḥīd-i sübhān	
		Alur biñ dürlü ma‘ nī rūh-ı insān	485
		Tamām itdi bu zībā dāstānı	
		Müşerref oldı bu cān gülsitānı	486
		Teferrüc kıl bu bāguñ güllerine	
		Nevā-aheng iden bülbüllerine	487
İÜ	21b	Hezārān mīvesi vardur bu bağuñ	
		Muaṭṭar ola būyında dimāguñ	488
		Dilersen kim saña keşf ola her ḥāl	
		Bu bāguñ bāğ-bānından ḥaber al	489
		Ḥaḳīḳat bāğı Ḥaḳḳ’dur bāğ-bānı	
		Bu bāguñ mīvesi ‘ ilm-i me‘ ānī	490
		Gel imdi kıl bu ma‘ nī mīvesin nūş	
		Ki tā keşf ola ‘ ilm ü dāniş ü hūş	491
		Hemişe ṭālib ol bu ma‘ niye sen	
		Ola bu ma‘ nilerden keşf her fen	492
		Kemāl ü ma‘ rifet zātuñda mevcūd	
		Ola iy ṭālib-i Ḥaḳ cümle maḳşūd	493

	Ḥalāş olup cihānuñ miḥnetinden	
	Ġanī ḥāl olasin Ḥaḳ raḥmetinden	494
	Muḥibb-i şeh Seher Dervīşem iy cān	
	Faḳīr-i müstemend-i ‘abd-i sulṭān	495
	Zihī sulṭān ki Rūm’a ser-ver oldı	
	Laḳabı Baṭṭāl ismi Ca’fer oldı	496
	Murādum sizden iy ehl-i süḥan-dān	
	Ḥaṭā vü sehvümi ‘afv eyleñ iy cān	497
	Duā’ dan yād idün üftāde ḥālim	
	Mevālī mezhebem meddāḥ-ı Āl’em	498
	Duā’ mü’minlerüñdür şıdḳ ihlāş	
	İlāhī Ḥaḳ ḳatında olasız ḥāş	499
	Maḳāmı mü’minüñ Firdevs-i gülzār	
	Kim āḥir mü’min ölen görmiye nār	500
İÜ 22a	Tamām oldı Sa’adet-nāme bu dem	
	Ki dīnüñ ‘ilmidür va’llāhu ā’lem	501

498. beyit eksik VU.

SONUÇ

XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, alevî-meşrep bir şair olan **Seher Abdal**'ın *Saadet-nâme* isimli mesnevîsi hakkında yaptığımız (metin-muhteva-tahlil) çalışmamızın nihayetinde bazı sonuçlar elde ettik. Ortaya çıkan bilgileri, tezimizin seyrine göre şu şekilde sıralayabiliriz:

Seher Abdal hakkında tezkirelerde malumat bulunmamaktadır. Bilinen bazı şiiirleri olsa da, mesnevî tarzında yazdıkları ve hacimli eserleri bu güne kadar elde edilememiştir. O, eserlerinde “Seher Derviş” mahlasını da kullanan bir şairdir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda ise ondan Seher Derviş diye bahsedildiğine rastlamıyoruz. Araştırmamızda Seher Abdal ismini olduğu kadar Seher Derviş'i de incelemek, onun diğer eserlerini bulmamızı kolaylaştırmıştır. Bu sayede Seher Abdal'ın *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Pür-Suhten-i Cebrâîl Aleyhisselâm*, *Velâyet-nâme-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû Penc Püser*, *Sad Kelime-i Hazret-i Ali Kerrema'llâhu Vechehû*, *Saadet-nâme*, *Nân u Helvâ*, *Şerh-i Tercî-i Evhadüddin Kirmânî* isimlerini taşıyan toplam altı eserini tespit ettik.

Bu eserler, Seher Abdal'ın Arapça ve Farsça'yı iyi derecede bildiğini, tasavvuf literatürüne hâkim olduğunu, Hz. Ali'ye ve Battal Gazi'ye olan samimi bağlılığını ortaya koyan eserlerdir. Telif-tercüme niteliğindeki *Saadet-nâme*, Seher Abdal'ın gezip gördüğü yerlerden bahsetmesi bakımından da bilgiler içermektedir. Seyahatinde Yumgân'a kadar gitmiş, son derece hürmet gösterdiği Nâsır-ı Hüsrev'in türbesini ziyaret etmiştir.

Seher Abdal'ın Nâsır-ı Hüsrev'e olan alâkasında ehl-i beyt sevgisi, seyahat etme, tecerrüd gibi ortak bazı özelliklerinin varlığından bahsedilebilir. O, Nâsır-ı Hüsrev'in türbesinde yatarken bir rüya görmüş, bu rüyadan sonra *Saadet-nâme*'yi tercüme etmiştir. Eserin başına ve sonuna eklediği iki bölüm sayesinde, kendi ifade tarzını da yansıtabilmiştir. Bu iki bölümde tevhîd, münâcat gibi dinî edebiyat türleri yer almaktadır. Ayrıca bu iki bölüm, Seher Abdal'ın kendisinden bahsetmesinin

yolunu açmış, Battal Gazi'yi pîr kabul eden zümreden olduğunu, seyahat ettiği yerleri anlatmasına imkan vermiştir.

Ahlâkî öğütlerin yer aldığı *Saadet-nâme*'de Arapça ve Farsça kelimeler çokça kullanılmıştır. Bunun yanında eser, eski Anadolu Türkçe'sine ait bazı ifadeleri de içermesi yönünden önem arz eder. *Saadet-nâme*'nin aruz konusunda çok iddialı olmayışı, eserde Seher Abdal tarafından dile getirilir. Eserde anlam ön planda tutulmuş, edebî kaygılar ikinci sırada yer almıştır.

Sonuç olarak biz, Seher Abdal'ın *Saadet-nâme* isimli eserini gün yüzüne çıkardığımızı düşünmekteyiz. Şâirin hayatı hakkında bulunacak yeni bilgiler ve diğer eserleri üzerinde yapılacak çalışmalar, Seher Abdal'ın edebiyatımızda konumlandırılması gereken asıl yerin takdir edilmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

ABDÜRREZZAK KÂŞÂNÎ, **Tasavvuf Sözlüğü (Letâifu'l-A'lâm fi İşarâtı Ehli'l-İlhâm)**, (çev. Ekrem Demirli), İz Yay., İstanbul 2004.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

Alevilik İle İlgili Osmanlı Belgeleri, (der. Baki Öz), Can Yayınları, İstanbul 1997.

ÂLÛSÎ, Mahmud Ebu'l Fadl, **Rûhu'l-meâni fi Tefsîri'l-Kur'âni'l Azîm-i Ve's-Seb'î'l-mesâni**, Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.

AYDEMİR, Abdullah, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara

BOZÇALI, Mahmut, **Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva**, Horasan Yay., İstanbul 2006.

ÇINAR, Erdoğan, **Aleviliğin Gizli Tarihi**, Kalkedon Yay., İstanbul 2007.

ÇİFTÇİ, Hasan, **Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

Dâstân-ı İbrâhîm Edhem, Dâstân-ı Fâtıma, Dâstân-ı Hâtun, (haz. Mehmet Mahfuz Söylemez), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2005.

DEVLETŞAH, **Tezkire-i Devletşah**, (çev. Necati Lugal), MEB Yay., Ankara 1963.

ERGUN, Sadettin Nüzhet, **Bektâşî Şairleri ve Nefesleri**, Kenan Matbaası, İstanbul 1944.

Erkânnâme 1, (haz. Doğan Kaplan), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

EVHADÜDDÎN-İ KİRMÂNÎ, **Rubaîler**, (çev. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul 1999.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **İran Edebiyatı**, Pencere Yayınları, İstanbul 2007.

FERİDÜDDÎN ATTÂR, **Evliya Tezkireleri**, (çev. Süleyman Uludağ), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2004.

_____, **Türkiye’de Alevilik Bektaşilik**, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2006.

FROMM, Erich, **Sevme Sanatı**, Payel Yay., İstanbul 1995.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Alevî-Bektâşî Nefesleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963.

_____, **Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîlik**, Der Yay., İstanbul 2003.

_____, **Tasavvuf’tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977.

HACİ BEKTÂŞ-I VELÎ, **Makâlât**, (haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

_____, **Velâyetnâme**, (haz. Hamiye Duran), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

_____, **Besmele Tefsiri**, (haz. Hamiye Duran), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

HUNSBERGER, Alice C., **Nasir Khusraw, the Ruby of Badakhshan: A Portrait of the Persian Poet, Traveller and Philosopher**, I.B. Tauris, New York 2003.

İBN-İ HALDÛN, **Mukaddime**, (çev. Halil Kendir), Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara 2004.

İBNÜ'L-ARABÎ, **Fusûsu'l-Hikem**, (çev. Ekrem Demirli), Kabalcı Yay., İstanbul 2006.

İLHAN, Avni, **İmam Musa Kâzım, İmam Ali Rıza, İmam Muhammed Taki**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005.

İMAM GAZÂLÎ, **İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn**, C. I-IV, (çev. Ahmed Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul 1974.

İMAM-I ŞA'RANÎ, **Tabakat'ül-Kübrâ**, (çev. Abdulkadir Akçiçek), Toker Yay., İstanbul 1968.

KARAGÖZ, İsmail, **Ayet ve Hadislerin Işığında Allâh'ın İsim ve Sıfatları: Esmâ-i Hüсна**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2007.

KARAMUSTAFA, Ahmet T., **Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)**, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008.

KEMİKLİ, Bilal, **Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı İnceleme-Metin**, MEB Yay., İstanbul 2000.

Kitâb-ı Cabbâr Kulu, (haz. Osman Eğri), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

Kitâb-ı Dâr, (haz. Osman Eğri), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

KONUR, Himmet, **Sufi Ahlakı**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

KÖPRÜLÜ, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1991.

KÖKSAL, M. Asım, **Hazret-i Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası**, Akçağ Yay., Ankara 1979.

KÜÇÜK, Murat, **Anadolu Alevîliğine Bakışlar: Allı Turna; İnsan, Mekan ve Anılar**, Horasan Yay., İstanbul 2006.

KÜÇÜKCAN, İlyas, **Nakoleia'dan Seyitgazi'ye: Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2004.

MACİT, Muhsin, Mustafa İsen, **Türk Edebiyatında Tevhîdler**, TDV Yay., Ankara 1992.

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ, **Fîhi Mâ Fîh**, (çev. Ahmed Avni Konuk), İz Yay., İstanbul 2006.

NÂSİR-I HUSREV, **Saadet-name**, (çev. Meliha Ülker Tarıkâhya), MEB Yay., İstanbul 1966.

_____, **Sefername**, (çev. Abdülvehap Tarzi), MEB Yay., İstanbul 1967.

NASR, Seyyid Hüseyin, **İslam: İdealler ve Gerçekler**, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

OCAK, Ahmet Yaşar, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1999
_____, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, Yahut Dairenin Dışına Çıkanlar (15.-17. Yüzyıllar)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999.

ÖZCAN, Hüseyin, **Alevî-Bektâşî Kültürüne Bakışlar**, Horasan Yay., İstanbul 2003.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul 2004.

SADREDDİN KONEVÎ, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**, (çev. Ekrem Demirli), İz Yay., İstanbul 2004.

_____, **Fusûsü'l-Hikem'in Sırları**, (çev. Ekrem Demirli), İz Yay., İstanbul 2003.

SAY, Yağmur, **Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesi Sürecinde Gazi-Eren-Evliyaların Rolü: Seyyîd Battal Gazi ve Külliyesi**, Su Yay., İstanbul 2006.

SCHIMMEL, Annemarie, **İslamın Mistik Boyutları**, (çev. Ergun Kocabıyık), Kabalcı Yay., İstanbul 2004.

SOFUOĞLU, Cemal, Avni İlhan, **Alevîlik Bektaşîlik Tartışmaları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006.

SOYKUT, İ. Hilmi, **Türk Atalar Sözü Hazinesi**, Ülker Yayınları, İstanbul 1974.

ŞEKER, Mehmet, **Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

_____, **Türkistan'dan Anadolu'ya İnsan ve Toplum Hayatı**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2005.

ŞENER, Halil İbrahim, Alim Yıldız, **Türk İslam Edebiyatı**, Rağbet Yay., İstanbul 2003.

Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi, (haz. Ali Yardım), Damla Yay., İstanbul 1999.

TATÇI, Mustafa, **Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası**, Horasan Yay., İstanbul 2006.

TATLISU, Ali Osman, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Seha Neşriyat, İstanbul 1972.

TOPBAŞ, Osman Nûri, **Îmândan İhsâna Tasavvuf**, Erkam Yay., İstanbul 2002.

TÖKEL, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Akçağ Yay., Ankara 2000.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul 1977.

ÜZÜM, İlyas, **Kültürel Kaynaklarına Göre Alevîlik**, Horasan Yay., İstanbul 2004.

_____, **Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik**, İsam Yay., İstanbul 2007.

YILMAZ, H. Kâmil, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar**, Ensar Neşriyat Yay., İstanbul 1997.

YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya, **Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.